

Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 5/2021

Alaikäiset ja nuoret vangit

Alaikäisten ja nuorten vankien vankilaan/vankiosastolle sijoittaminen sekä toimintojen ja turvallisuuden varmistaminen

Tuija Muurinen

30.8.2021

Rikosseuraamuslaitoksen monisteita –sarja

ISSN 2342-4826

Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 5/2021

Alaikäiset ja nuoret vangit

Alaikäisten ja nuorten vankien vankilaan/vankiosastolle
sijoittaminen sekä toimintojen ja turvallisuuden
varmistaminen

Tuija Muurinen

Sisällys

1. Alkusanat	3
2. Selvityksen toimeksianto: Alaikäisten ja nuorten vankien vankilaan/vankilaosastoille sijoittaminen sekä toimintojen ja turvallisuuden varmistaminen	5
3. Johdanto	7
4. Alaikäiset ja nuoret vangit seuraamuksissa	10
4.1. Alaikäiset ja nuoret vangit vankilassa	10
4.2. Kansainväliset sopimukset ja lainsäädäntö	12
4.3. Alaikäiselle määrättäviä seuraamuksia rikosoikeudellisessa järjestelmässä	14
5. Sijoittelu vankilaan	17
5.1. Arviointikeskuksessa laadittava rangaistusajan suunnitelma ja sijoitteluesitys	17
5.2. Yhdyskuntaseuraamustoimistossa laadittava siviiliarviointi	21
5.3. Vankilan ulkopuolinen sijoitus rangaistuksen aikana	23
6. Selvitys EuroPris 2019 ja Pohjoismaiden kysely 2020	25
6.1. EuroPrisin kysely keväällä 2019	25
6.2. Kysely Pohjoismaihin 2020	26
7. Nykytilanne	32
7.1. Alaikäiset vankiloissa	33
7.2. Vankiloiden nuoriso-osastot	34
7.2.1. Vantaan vankilan nuoriso-osasto	35
7.2.2. Helsingin vankilan nuoriso- osasto	38
7.2.3. Turun vankilan nuoriso- osasto	40
7.2.4. Hämeenlinna vankila	42
7.2.5. Keravan avovankilan nuoriso- osasto	44
7.3. Yhteenveto	46
7.3.1. Tilat	46
7.3.2. Toiminnot ja palvelut	47
7.3.3. Terveystieteidenhuolto	48
7.3.4. Henkilöstöresurssit	50
8. Peruskoulu ja opiskelu, alaikäisten ja nuorten vankien koulutuksen järjestäminen	52
9. Turvallisuus näkökulmia alaikäisten ja nuorten vankien kanssa työskentelyssä	57
10. Verkosto- ja sidosryhmäyhteistyö	58
10.1. Kunta, sosiaalihuolto, lastensuojelu yhteistyö	58
10.2. Kolmannen sektorin toimijat, vertaistuki ja kokemusasiantuntijuus	61
10.3. Vanhemmat, huoltajat ja ystävät	62
10.4. Nuorten rikosten ennaltaehkäisy hankkeet	63
11. Työpaja alaikäisten ja nuorten sijoitteluun ja toimintoihin liittyen	67
12. Kehittämisehdotukset	69
12.1. Alaikäisten ja nuorten vankien sijoittelu keskitetään	69

12.2.	Alaikäisille ja nuorille on turvattava riittävät toiminnot ja palvelut.....	74
12.3.	Vankiterveydenhuollon resurssit turvattava lasten ja nuorten kanssa tehtävässä työssä	76
12.4.	Henkilöstömitoitusta lisätään ja tarjotaan täydennyskoulutusta alaikäisten ja nuorten kanssa työskenteleville.....	77
12.5.	Muut kehitysehdotukset	79
13.	Lainsäädännöllisiä huomioita	83
14.	Lähteet	85

1. Alkusanat

Murtuneen mielen laulu

Jokaisesta koetuksesta selviin, mä kestäen.

Joka päivän päätteeks pysyn hengissä ja ehjänä.

Joku kaunis päivä kipu hellittää ehkä.

Jokaisesta koetuksesta selviin, mä kestäen.

*

Mieleni on rikki mietin miten sen vois korjata.

Yhä pysyn pystyssä vaik välil saatan horjahtaa.

Prosessi on hidas kaikki pyytää yhä oottamaan.

Mä oon mun pään sisällä sodassa.

*

Elämä on kulkuu läpi huippujen ja laaksojen.

Piti päästä pois mut yhä kuljen kanssa taakkojen.

Vielä kuljen kuoleman laaksossa kanssa varjojen.

Mä pimeyttä enää tahdo en.

*

Pimeydestä tarpeeks sain. Nyt kuljen kohti valoa.

Uudest toivost pidän kiinni, enkä sitä kadota.

Valon voima vahvempi se pimeyden hajottaa.

Nyt osaan kipuni jo sanoittaa.

*

Masennuksen tuomat ajatukset mua vaan ahdistaa.

Vaik on rytmitajuu en pysy elämän tahdissa.

Kun tulee taas päivä, milloin kaikki mua vaan harmittaa.

Muistan et koetukset vahvistaa.

Räp- sanoituksen on kirjoittanut Vantaan vankilan nuorten osaston nuori, osallistuessaan Opetusministeriön rahoittamaan Sanat haltuun -työpajaan. Haluan kiittää häntä rohkeudesta jakaa kokemuksensa, tunteensa ja ajatuksensa sekä luvasta jakaa teksti tässä selvityksessä meille kaikille. Toivon hänelle elämässä kaikkea hyvää.

Alaikäiset ja nuoret ovat yksi erityisryhmä vankilassa. Erityisryhmä, johon meidän tulee työssämme Rikosseuraamuslaitoksessa panostaa ja muistaa nuoruuden ainutkertaisuuden mahdollisuus myös muutokseen. Työ nuorten kanssa on intensiivistä ja vaativaa, mutta myös palkitsevaa ja parhaimmillaan muistuttaa meitä jokaista siitä nuoruuden toivosta ja rajoja rikkovasta ajatusmaailmasta, missä kaikki on mahdollista.

Selvitystyötä ei ole mahdollista eikä tarkoitus tehdä täysin yksin. Paras tulos saadaan yhteistyöllä, yhteisesti jakaen ja pohtien. Haluan lämpimästi kiittää kaikkia minua selvitystyössä auttaneita Rikosseuraamuslaitoksen virkahenkilöitä yksiköissä, arviointikeskuksissa, keskushallintoyksikössä ja omassa asiakastyö ja toiminnot tiimissäni. Erityisesti haluan kiittää ma. erityisasiantuntija Kristiina Vanha – Jaakkolaa avusta ja pohdinnoista selvityksen eri vaiheissa sekä esimiestäni ylitarkastaja Sanna Kohvakkaa tuesta haastavien asioiden äärellä.

Hyvinkäällä 21.5.2021

Tuija Muurinen

2. Selvityksen toimeksianto: Alaikäisten ja nuorten vankien vankilaan/vankilaosastoille sijoittaminen sekä toimintojen ja turvallisuuden varmistaminen

Suomi on sitoutunut noudattamaan alaikäisiä ja nuoria vankeja koskevia kansainvälisiä säännöksiä, sopimuksia ja suosituksia. Vankeus- ja tutkintavankeuslaissa on useita eri säännöksiä alaikäisten ja nuorten vankien sijoittamisesta vankilaan / vankilaosastoille. Vankeuslaissa säädetään, että alle 21-vuotiaina rikoksensa tehneille nuorille tuomittua vankeutta täytäntöön pantaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota vangin iästä ja kehitysvaiheesta johtuviin tarpeisiin. Tutkintavankeuslaissa on vastaava säännös. YK:n Kidutuksen vastainen komitea (CPT) on raportissaan marraskuussa 2020 kiinnittänyt huomiota alaikäisten vankien tilanteeseen. Myös alaikäisten vankien sijoittaminen, toiminnot ja olosuhteet ovat huolestuttaneet apulaisoikeusasiamiestä (EOAK/ 4760/2020) sekä oikeusministeriötä. Alaikäiset ja nuoret vangit ovat erityisen haavoittuvassa asemassa oleva, paljon tukea, palveluita ja verkostotyötä tarvitseva ryhmä, jonka palvelut ja osaaminen nousivat myös Rise 2.0 -hanketyössä esille.

Suomessa vankiloissa ei ole erillisiä alaikäisille vangeille tarkoitettuja osastoja. Marraskuussa 2020 käyttöön otetussa uudessa Hämeenlinnan vankilassa on mahdollisuus sijoittaa alaikäiset erilleen aikuisista vangeista. Nuorten vankien osastoja on Helsingin, Vantaan ja Turun vankiloissa. Keravan avovankilassa on nuorten osasto. Alle 18-vuotiaita vankeja on päivittäin keskimäärin 10, tällä hetkellä heitä on Jokelan, Kylmäkosken, Turun ja Vantaan vankiloissa. Alaikäisistä 10 on tutkintavankeja ja yksi on vankeusvanki. Alle 21-vuotiaita vankeja on päivittäin keskimäärin noin 70 jakautuen useampiin eri vankiloihin valtakunnallisesti. Nykyisellä vankilasijoittelumallilla ei kyetä riittävällä tasolla varmistamaan alaikäisten ja nuorten vankien tarvitsemia palveluja, tukea ja turvallisuutta.

Tavoitteena on laatia selvitys, joka sisältää kartoituksen kansainvälisistä säännöksistä, sopimuksista, suosituksista, kansallisesta sääntelystä, tutkimustiedosta sekä kansainvälisen (pohjoismainen ja aikataulun salliessa eurooppalainen) vertailun, tilannekuvan alaikäisten ja nuorten vankien sijoittamisesta vankiloihin ja vankilaosastoille, henkilöstön osaamisesta, turvallisuustilanteesta, olosuhteista ja toimintojen vastaavuudesta alaikäisten ja nuorten vankien tarpeeseen.

Parhaillaan on käynnissä Oulun tutkintavankilan uudisrakennushanke ja Vantaan vankilan laajennushanke, joiden suunnittelussa tulee ottaa huomioon alaikäisten ja nuorten vankien toiminnalliset, tuki- ja turvallisuustarpeet. Kartoitukseen pohjautuen selvitys tuottaa ehdotuksia ratkaisuksista ja kehittämistarpeista, jotta Rikosseuraamuslaitos voi tietoon perustuvan selvityksen perusteella ryhtyä tarvittaviin toimiin alaikäisten ja nuorten vankien vankilaan/vankilaosastoille

sijoittamisen, tuen, toimintojen, turvallisuuden sekä verkostoyhteistyön parantamiseksi. Selvitystyössä ei valmistella lainsäädäntöehdotuksia.

Kriteerit alaikäisten vankien sijoittamiselle ovat ainakin seuraavat: vankilan rakenteiden on mahdollistettava, että alaikäiset majoitetaan eri osastoille, kun aikuiset (mukaan lukien nuoret), maantieteellinen jakauma, läheisyys perheeseen (ei kuitenkaan absoluuttinen, perhettä ei aina edes ole), vankila, jossa on muitakin alaikäisiä (eristämisen ehkäisy), koulutus, -toiminta, ja muut tukimahdollisuudet, sekä koulutettu henkilökunta, tuomitut vangit ja tutkintavangit pitää sijoittaa eri osastoille, ei tule olla intensiivisen tason vankila, jossa JR-vankeja, koska alaikäisetkin ovat usein muiden vankien kanssa tekemisissä (saattaa olla yhteisiä toimintoja). Sopivimmat olisivat kevyemmän valvontatason vankilat, avolaitokset, jossa kuitenkin osastointimahdollisuus. Lapsen etu kokonaisuutena tulee huomioida vankilaan, vankiosastolle sijoittamisessa.

Selvityksessä tulee

1) määritellä alaikäisten vankien sijoitusvankilat ja suunnitella niihin, alaikäisten tarpeisiin soveltuvat palvelut/tukitoimet (yhteistyössä erityisesti Sosiaali- ja terveysministeriön ja sen hallinnonalan kanssa) henkilöstömitoituksineen ja

2) määritellä nuorten vankien sijoitusvankilat ja suunnitella niihin, nuorten tarpeisiin soveltuvat palvelut/tukitoimet henkilöstömitoituksineen.

Osana selvitystyötä järjestetään työpajoja kehitysehdotuksia työstämään verkostoyhteistyössä (Rise, Rskk, Vth/Thl, OM, STM, OKM, SM, Senaatti, lapsiasiavaltuutettu, kaupungin opetustoimen edustaja, järjestöjen edustajia).

Selvitystiimi voi vierailla vankiloissa, pyytää tarvittavia tietoja niistä, hyödyntää tilastoja sekä kuulla eri asiantuntijoita.

Helsingissä: 9.2.2021

Pääjohtaja Arto Kujala

Kehitysjohtaja Riitta Kari

3. Johdanto

Nuoruusikä on aktiivista, impulsiivisen käyttäytymisen aikaa. Tavallisesti rikollisuus on nuorella ohimenevä elämän vaihe ja rikokset vähäisiä. Nuoret syyllistyvät rikoksiin usein puhtaasti ajattelemattomuuttaan ja ryhmäpaineen alaisena. Nuori on myös hyvin riippuvainen ikätovereiden mielipiteistä ja heidän hyväksynnästäään. Ystävien ja kaveripiirin merkitys kasvaa ja nuori etsii paikkaansa myös kodin ulkopuolelta. Aivojen kehitys alueella, jossa tehdään päätöksiä, on nuorella vielä keskeneräinen ja kypsyvätön. Nuoren taidot kiinnittyä hyvään kaveripiiriin ja vastaavasti irrottautua vahingollisesta kaveripiiristä ovat vielä keskeneräisiä. Nuori kamppailee ristiriidassa, miten itsenäistyä ja eriytyä ikätovereista, kun samalla pitää kiinnittyä ja kuulua joukkoon.

Lastenpsykiatri Jari Sinkkonen on kirjassaan Nuoruusikä (Miten lapsesta tulee nuori aikuinen? 2012) kuvannut nuoruutta sanomalla, että ”nuori on käymistilassa, jossa kehittyvä keskushermosto ja vilkastunut hormonitoiminta saavat aikaan tarpeen etsiä voimakkaita elämyksiä ja uusia, intensiivisiä kokemuksia, mutta impulssien säätelylle tarpeellinen aivoalue on vielä keskeneräinen. Siksi monet nuoret syyllistyvät tekoihin, joita eivät voisi ajatellakaan tekevänsä paria vuotta aikaisemmin, ja jotka muutaman vuoden kuluttua nostavat häpeän punan poskille.”

Viimeaikaisten tutkimusten mukaan toistuva ja vakava rikollisuus näyttää kasautuvan pienemmälle joukolle nuoria ja rikollinen käyttäytyminen näyttää heijastavan nuoren elämäntilanteen ongelmia laajemmin. Toistuvalla rikoskäyttäytymisellä on nähty olevan yhteys laaja-alaisiin ongelmiin monilla nuoren elämän osa-alueilla. Vaikka nuorten tekemien vakavien rikosten määrä ei ole viimeaikaisten tutkimusten mukaan lisääntynyt, olemme saaneet viime kuukausina lukea ja kuulla vakavien väkivallan tekojen tekijöinä olleen usein alaikäisen tai nuoren. Julkisuudessa on pohdittu korona-ajan mahdollisia vaikutuksia nuorten pahaan oloon ja äärimmäisiin tekoihin. Vielä on vaikea varmasti sanoa, kuinka suuri vaikutus on korona-ajan sosiaalisella eristämällä, ja rajoituksilla ollut alaikäisten ja nuorten hyvinvointiin.

Juuri julkaistussa tutkimuksessa, Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset 2020, yläkouluikäisille tehdyssä kyselyssä nousi esille, että nuorten tekemä väkivalta oli pysynyt vakaalla tasolla vuoteen 2016 verrattuna. Nuorista neljä (4) % oli viimeisen 12 kuukauden aikana pahoinpidellyt toisen henkilön. Pahoinpitelyn kohteena oli vuoden aikana ollut 10 % nuorista. Tehdystä väkivallasta aiempaa suurempi osa aiheutti vahinkoa ja lääkärin tai sairaalahoitoa vaatineita vammoja. Vuonna 2020 nuorten tekemistä pahoinpitelyistä 15 % oli ollut sellaisia, joiden seurauksena uhri oli tarvinnut lääkäri- tai sairaalahoitoa. Vastaava osuus pahoinpitelyistä oli yhdeksän (9) % vuonna 2016. Päihteistä muiden huumeiden kuin hasiksen tai marihuanan

käyttö oli nuorten keskuudessa hienoisesti lisääntynyt. Lisäksi nuorten nuorisorikollisuutta koskevat asenteet olivat muuttuneet osin hyväksyvämmiksi viime vuosina. (Markus Kaakinen & Matti Näsi 2021.)

Kyselyssä nousi esille myös, että yhä useampi nuori on ollut viharikosten kohteena viimeisen 12 kuukauden aikana (6 %). Vuonna 2020 noin joka kuudes (15–17 %) nuorten väkivallanteko liittyi tekijän vihaan uhrin edustamaa ryhmää kohtaan. Viharikosten osuus oli osapuilleen yhtä suuri vahingonteoissa (14 %). Sähköisen kiusaamisen tapauksista joka neljäs (25 %) liittyi vihamotiiviin. (Markus Kaakinen & Matti Näsi 2021.)

Nuorten rikollisuus aiheuttaa yhteiskunnalle taloudellisia kustannuksia ja ennen kaikkea se aiheuttaa inhimillistä kärsimystä. Lisäksi sillä on myös yhteys aikuisuuden rikosuraan. Valtaosa aikuisista taparikollisista on jo nuorena oireillut rikoskäyttäytymisellä. Tutkimusten mukaan rikoksilla vakavasti oireilevien nuorten palveluihin yhteiskunnassa ei ole kiinnitetty kuitenkaan riittävästi huomiota. Rikosoikeuden ja lastensuojelun prosesseja ei aina soviteta riittävästi yhteen nuoren edun mukaisesti. Lisäksi koetaan, että nuoret ja perheet tavoittavia tukipalveluja nuorten auttamiseksi sekä rikoskierteen katkaisemiseksi on niukasti tarjolla. (Kuka vastaa nuorten rikoksiin? 2019).

Veikko Aalberg ja Martti A. Siimes (2007) ovat kirjoittaneet kirjassaan Lapsesta aikuiseksi seuraavasti:

”Nuoruus on eletävä; se on henkilökohtaisten mahdollisuuksien aikaa, ja silloin tehdään oikeita ja vääriä ratkaisuja. Kokeilujen kautta löydetään omat, vielä aikuisenakin vaikuttavat ratkaisut. Nuoruuden tervettä kehitystä ei voida kiirehtiä tai hidastaa, vaan se etenee omalla spontaanilla vauhdillaan. Kun nuorella on aikaa ja tilaa kasvaa, hän voi nuorena aikuisena ottaa vastuun itsestään ja ympäristöstään. Aidon kypsyiden vastakohtana on vääränlainen kypsyys ja kypsymättömyys, jolloin kasvu on häiriintynyt, koska nuori on omaksunut aikuisen ominaisuudet liian aikaisin tai liian myöhään.

Kasvun aikana nuori ei saisi vielä ottaa sellaista vastuuta, johon ei ole valmis. Nuori tarvitsee rajoja, jotka suojaavat häntä vahingoittavilta ratkaisuilta. Hänen on tunnettava itsensä todelliseksi, ja hän tarvitsee apua sietääkseen omaa itseään. Nuori tarvitsee puitteet, joissa hänen riippuvuutensa hyväksytään ja siihen vastataan, sekä sellaiset rajat, jotka toistuvasti kestävät ja sietävät erilaisia hyökkäyksiä. Vastuu kuuluu niille, jotka edustavat vanhemmuutta. Jos aikuiset epäonnistuvat tehtävässään, nuori tekee helposti vääriä ratkaisuja. Hän menettää silloin kehitysvaiheen tärkeimmän edun: turvallisen kypsymättömyyden.”

Tässä selvityksessä kuvataan vankiloiden tämänhetkistä nuoriso-osastojen toimintaa, tiloja, palveluita sekä henkilöstöresursseja. Lisäksi avataan verkosto- ja sidosryhmäyhteistyön mahdollisuuksia sekä haasteita alaikäisten ja nuorten rikosseuraamusasiakkaiden kanssa työskenneltäessä. Selvityksessä kerrotaan myös EuroPris:lle vuonna 2019 ja muille Pohjoismaille vuonna 2020 laaditun kyselyn vastauksia liittyen alaikäisten sijoitukseen ja toimintoihin rangaistuksen aikana muissa Pohjoismaissa. Lopuksi selvityksessä esitetään kehitysehdotuksia työmme parantamiseksi Rikosseuraamuslaitoksessa sekä ehdotus alaikäisten ja nuorten sijoittelusta vankilaan ja vankiosastoille.

4. Alaikäiset ja nuoret vangit seuraamuksissa

4.1. Alaikäiset ja nuoret vangit vankilassa

Lainsäädännöllisesti alaikäisellä vangilla tarkoitetaan 15–17-vuotiasta ja nuorella vangilla tarkoitetaan 18–20-vuotiasta rikoksesta tuomittua tai rikoksesta epäiltyä tukintavankia.

Alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta ei kuitenkaan saa tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen, elleivät painavat syyt sitä vaadi. Painavan syyn merkitystä harkittaessa otetaan huomioon rikoksentekijän sijoitus lastensuojelulain (417/2007) 57 §:n mukaiseen lastensuojelulaitokseen. (Rikoslaki 6 luku 9 § 2 mom.) Lisäksi rangaistusta määrättäessä tulee noudattaa lievennettyä rangaistusasteikkoa, jos tekijä on tehnyt rikoksen alle 18-vuotiaana (Rikoslaki 6 luku 8 §).

Alaikäinen vankilassa on Suomessa vielä toistaiseksi harvinaisuus. Vuoden 2020 lopussa ja vuoden 2021 keväällä tapahtuneet alaikäisten tekemät vakavat väkivallan teot nostivat alaikäisten tutkintavankien määrää vankiloissamme poikkeuksellisesti. Alaikäisten tekemien vakavien rikosten vuoksi on odotettavissa, että alaikäisiä vankeusvankeja tulee olemaan myös aikaisempia vuosia enemmän vankilassa seuraavien 1–2 vuoden aikana.

Alla olevista tilastoista on nähtävillä vuosina 2015–2020 alaikäisten ja nuorten päivittäinen vankimäärä sukupuolen mukaan (taulukko 1), vapaudesta vankilaan tulleiden määrä (taulukko 2), alaikäisten ja nuorten tekemien rikosten laatu (taulukko 3) sekä tutkintavankien pääsyyte (taulukko 4).

Taulukko 1. 15–20-vuotiaiden päivittäinen keskimäärä vankilajin ja sukupuolen mukaan vuosina 2015–2020

	15–17 vuotta				18–20 vuotta			
	Tutkintavangit		Rangaistusta suorittavat		Tutkintavangit		Rangaistusta suorittavat	
	Mies	Nainen	Mies	Nainen	Mies	Nainen	Mies	Nainen
2015	6	1	1	0	26	5	39	3
2016	6	1	1	1	33	6	38	4
2017	6	0	3	1	30	1	52	2
2018	3	0	2	0	30	4	43	2
2019	3	1	3	0	31	5	36	4
2020	4	1	0	1	33	5	37	5

Taulukko 2. Vapaudesta vankilaan tulleet 15–20-vuotiaat vuosina 2015–2020

	15–17-vuotta						18–20-vuotta					
	Tutkintavangit		Rangaistusta suorittavat		Yhteensä	Eri henkilöitä	Tutkintavangit		Rangaistusta suorittavat		Yhteensä	Eri henkilöitä
	Mies	Nainen	Mies	Nainen			Mies	Nainen	Mies	Nainen		
2015	39	2	1	0	42	32	149	16	68	6	239	203
2016	34	3	0	0	37	30	145	18	66	8	237	209
2017	29	2	1	0	32	28	153	6	68	7	234	208
2018	9	1	3	0	13	12	135	19	72	9	235	209
2019	29	4	0	0	33	29	159	14	81	12	266	237
2020	36	3	0	0	39	34	165	27	50	4	246	219

Taulukko 3. Alaikäisten ja nuorten tekemät rikokset vuosina 2015–2020

15–20-vuotiaiden vankeusvankien päärikos 1. toukokuuta 2020						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
ryöstö	14	12	15	21	11	9
varkausrikokset	5	1	3	3	2	2
muu omaisuusrikos	1	1	2	0	0	2
henkirikos	11	9	16	8	12	10
muu väkivaltarikos	6	7	6	10	4	3
siveellisyysrikos	1	0	1	3	3	3
huumausainerikos	5	4	6	4	5	8
liikennejuopumus	4	1	0	0	0	1
muut rikokset	2	1	1	0	1	1
Yhteensä	49	36	50	49	38	39

Taulukko 4. Alaikäisten ja nuorten tutkintavankien pääsyyte vuosina 2015–2020

15–20-vuotiaiden tutkintavankien pääsyyte 1. toukokuuta 2020						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
henkirikos	15	19	10	12	12	18
siveellisyysrikos	3	6	6	8	4	3
huumausainerikos	3	9	2	8	5	2
ryöstö	15	13	16	12	10	15
muu väkivaltarikos	1	1	6	0	1	3
varkausrikos	1	4	3	0	1	4
muu omaisuusrikos	1	0	2	1	0	0
muut rikokset	0	2	1	0	0	1
Yhteensä	39	54	46	41	33	46

Tilastot: Rikosseuraamuslaitos.

4.2. Kansainväliset sopimukset ja lainsäädäntö

Alaikäisen syyllistyessä vakavaan rikokseen ja joutuessa suorittamaan tuomiota vankilaan, Rikosseuraamuslaitoksessa joudutaan haastavan tilanteen eteen vastaamalla alaikäisen sijoittelusta erilleen täysi-ikäisistä vangeista, varmistamaan riittävät toiminnot, kuntoutuksen, tuen ja huolenpidon lapsen edun mukaisesti. Tätä työtä ohjaa voimassa oleva lainsäädäntö. Sen lisäksi Suomi on sitoutunut noudattamaan alaikäisiä ja nuoria vankeja koskevia kansainvälisiä säännöksiä, sopimuksia ja suosituksia.

YK:n Lasten oikeuksien sopimuksessa, artiklassa 37 sanotaan, että:

”vapaudenriiston kohteeksi joutunutta lasta on kohdeltava inhimillisesti ja kunnioittaen synnynnäistä ihmisarvoa ottaen huomioon hänen ikäistensä tarpeet. Erityisesti on vapaudenriiston kohteeksi joutunutta lasta pidettävä erillään aikuisista paitsi silloin, kun katsotaan olevan lapsen edun mukaista menetellä toisin. Jokaisella lapsella on oikeus pitää yhteyttä perheeseensä kirjeitse ja vierailukäynnein, paitsi poikkeuksellisissa olosuhteissa.”

YK:n vankeinhoidon vähimmäissäännöissä eli Nelson Mandela säännöissä on kirjattu säännössä nro 11 vankien erillään pitämisestä:

Eri vankiryhmät on pidettävä eri laitoksissa tai laitosten osissa vankien sukupuoli, ikä, rikosrekisteri, vangitsemisen oikeudellinen peruste ja hoitoon liittyvät tarpeet huomioiden siten, että

- (a) miehet ja naiset on mahdollisuuksien mukaan pidettävä vangittuina eri laitoksissa ja laitoksessa, johon otetaan sekä miehiä että naisia, kaikkien naisille tarkoitettujen tilojen on sijaittava täysin erillään;
- (b) tutkintavangit on pidettävä erillään vankeusvangeista;
- (c) velkavangit ja muut siviilioikeudelliset vangit on pidettävä erillään rikoksen takia vangituista henkilöistä;
- (d) **nuoret vangit on pidettävä erillään aikuisista**

Euroopan Neuvoston Ministerikomitean suosituksessa Rec (2006) 2 jäsenvaltioille Euroopan vankilasäännöistä¹ (Ministerikomitean hyväksymä 11. tammikuuta 2006 ministereiden sijaisten 952. kokouksessa) on kirjattu:

Osa I Perusperiaatteeseen:

11.1 Alle 18-vuotiaita lapsia ei tulisi pitää vangittuna aikuisille tarkoitettussa vankilassa vaan tarkoitukseen erityisesti suunnitellussa laitoksessa.

11.2 Jos lapsia kuitenkin poikkeuksellisesti pidetään vangittuna aikuisille tarkoitettussa vankilassa, heitä varten on oltava erityismääräykset, joissa otetaan huomioon heidän asemansa ja tarpeensa.

Osa II Vankeusoloista:

18.8 Päättäessä sijoittaa vangit tiettyihin vankiloihin tai tietyille vankilaosastoille on otettava huomioon tarve pitää:

- a. tutkintavangit erillään vankeusvangeista;
- b. miesvangit erillään naisvangeista; ja
- c. nuoremmat vangit erillään vanhemmista vangeista.

18.9 Kohdassa 18 mainituista erillään pitämisen vaatimuksista voidaan poiketa, jotta vangit voivat osallistua järjestettyihin toimintoihin yhdessä, mutta vangit on sijoitettava erilleen öisin, paitsi jos he hyväksyvät sijoituksen yhteistiloihin ja vankilaviranomaiset arvioivat sen olevan kaikkien asianosaisten vankien edun mukaista.

Myös **vankeuslaki (767/2005)** määrää alaikäisen sijoittamisen sellaiseen vankilaan, että hänet voidaan pitää erillään aikuisista vangeista, jollei hänen etunsa muuta vaadi (VL 4 luku 8 § 2.mom). Lisäksi vankeuslaki määrää, että alle 21-vuotiaana rikoksensa tehneille nuorille tuomittavaa vankeutta täytäntöönpantaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota vangin iästä ja kehitystarpeesta johtuviin tarpeisiin (VL 1 luku 5 § 3.mom).

Tutkintavankeuslain 3 luvussa 1 § 2. momentissa määrätään, että alle 18-vuotias tutkintavanki on pidettävä erillään aikuisista tutkintavangeista, jollei hänen etunsa muuta vaadi.

Tutkintavankeuslakiin (768/2005) tuli 11.6.2019 voimaan 3. momentti, jossa sanotaan, että:

tutkintavankeusaikana 18 vuotta täyttänyt tutkintavanki voidaan edelleen pitää erillään muista aikuisista tutkintavangeista, jos se on perusteltua hänen olosuhteensa huomioon

ottaen. Hänet voidaan pitää samoissa tiloissa alle 18-vuotiaan tutkintavangin kanssa vain, jollei tämä ole alle 18- vuotiaan tutkintavangin edun vastaista.

Tutkintavankeuslaissa, 1 luvussa 5 § 3. momentissa sanotaan myös, että alle 21-vuotiaana rikoksensa tehneiden nuorten tutkintavankeutta toimeenpantaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota vangin iästä ja kehitysvaiheista johtuviin tarpeisiin.

Alaikäinen ja juuri täysi-ikäisyyden saavuttanut nuori tarvitsee erityistä tukea ja ohjausta itsenäistymiseen ja oman elämän hallintaan ja haltuunottoon. Vankeusaikana alaikäiset ja nuoret vangit ovat oma erityisryhmänsä, joille tulee tarjota riittävässä määrin tukea ja ohjausta arkielämän taitojen, opiskelun, työn ja kuntoutuksen varmistamiseksi myös rangaistuksen jälkeen.

Vankeuslaissa (VL 4 luku 7 §) on kirjattu yhteistyöstä muiden viranomaisten kanssa:

Rangaistusajan suunnitelmaa ja siihen sisältyvää vapauttamissuunnitelmaa laadittaessa on tarpeellisessa määrin oltava yhteistyössä tuomitun suostumuksella hänen koti- tai asuinkuntansa sosiaali-, terveys-, asunto- sekä työvoimaviranomaisten, muiden viranomaisten sekä yksityisten yhteisöjen ja henkilöiden kanssa.

Viranomaisten suosituksissa yhteistyölle rikostaustaisten yhteiskuntaan kiinnittymisessä (Taustalla rikos, edessä muutos 2021) on kirjattu asiakassuunnitelmien yhteensovittamisesta:

Rikosseuraamuslaitoksen ja muiden yhteistyökumppaneiden laatimat asiakas-, kuntoutus- ja palvelusuunnitelmat sovitetaan yhteen. Rikosseuraamuslaitoksen kuntouttavat toiminnot rakentuvat hoitojatkumoiksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden kanssa. Yhteistyö koulutus-, työvoima-, asumis-, sosiaali- ja terveyspalveluita järjestävien tahojen kanssa aloitetaan seuraamuksen aloitusvaiheessa palvelutarpeen arvioimiseksi ja palveluiden yhteensovittamiseksi sekä seuraamuksen aikana, että sen jälkeen jatkumoiden varmistamiseksi.

4.3. Alaikäiselle määrättäviä seuraamuksia rikosoikeudellisessa järjestelmässä

Rikosoikeudellinen vastuu alkaa Suomessa 15-vuotiaana. Alle 15-vuotiaasta lasta ei voi tuomita Suomessa rangaistukseen. Alaikäisenä tehdystä rikoksesta ja siitä tuomittaessa rangaistukseen on käytössä ikään ja kehitystasoon liittyen lieventämisperusteita, joista rikoksen tekeminen alle 18-vuotiaana on yksi rangaistus asteikon lieventämisperusteita (RL 6 luku 8 §).

Ehdotonta vankeutta alle 18-vuotiaalle voidaan tuomita vain painavasta syystä. Painavan syyn merkitystä harkittaessa on otettava huomioon rikoksentekijän mahdollisuus sijoittua lastensuojelulain mukaiseen lastensuojelulaitokseen. Lisäksi alaikäiselle, 15–17-vuotiaalle

tuomittu maksimirangaistuksen määrä voi olla enintään $\frac{3}{4}$ siitä, mitä täysi-ikäiselle voidaan määrätä. Alaikäistä ei voida missään tilanteessa tuomita Suomessa elinkautiseen vankeusrangaistukseen (RL 6 luku 8 §).

Oikeus voi muuntaa ehdottoman vankeusrangaistuksen valvontarangaistukseksi, yhdyskuntapalveluksi tai tuomita yhdistelmärangaistuksena. Vuosien 2005–2019 aikana ehdoton vankeusrangaistus muunnettiin 15–17-vuotiaiden ikäryhmässä yhdyskuntapalveluksi yhteensä 88 kertaa. Yhdistelmärangaistusta ei ole tuomittu alaikäisille. Valvontarangaistusta rangaistuksena ei ole käytetty vielä lainkaan 15–17-vuotiaiden kohdalla. Sakkorangaistukset ovatkin 15–20-vuotiaiden nuorten yleisin rangaistus. Sakkorangaistuksia määrätään nuorelle yleisemmin näpistyksestä, vahingonteosta sekä liikenteessä tehdyistä rikkeistä.

Laki tutkinta-arestista ja tehostetusta matkustuskiellosta tulivat voimaan 1.1.2019. Vuonna 2019 alaikäisiä määrättiin tehostettuun matkustuskieltoon kolmetoista kertaa. Vuonna 2020 alaikäisiä määrättiin tehostettuun matkustuskieltoon kahdeksan kertaa. Alaikäisiä ei määrätty kertaakaan tutkinta-arestiin vuosina 2019–2020.

Alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta voidaan tuomita myös nuorisorangaistukseen, jos painavat syyt eivät vaadi ehdottoman vankeuden tuomitsemista ja jos ehdollinen katsotaan riittämättömäksi seuraamukseksi. Nuorisorangaistus on vähintään neljän kuukauden ja korkeintaan vuoden pituinen rangaistus. Nuorisorangaistus on otettu käyttöön vuonna 2005. Nuorisorangaistus sisältää valvontatapaamisia, sosiaalista toimintakykyä edistävää ohjausta ja tukea sekä työelämään perehdyttämistä. Nuorisorangaistukseen tuomittaessa yhtenä edellytyksenä on, että nuori pystyy sitoutumaan aikataulutettuihin tapaamisiin valvojan kanssa eikä hänellä saa olla akuuttia päihdeongelmaa. Nuorisorangaistus suoritetaan siviilissä yhdyskuntaseuraamustoimistossa, jossa nuorelle nimetään oma valvoja rangaistuksen ajaksi. Nuori tapaa hänelle nimettyä valvojaa säännöllisesti ja työskentelee yhdessä hänen kanssaan rangaistusajalle laaditun suunnitelman mukaisesti.

Nuorisorangaistukseen tuomitaan vuosittain yhä vain vähemmän nuoria. Vuonna 2005 tuomittuja oli 42 ja vuonna 2019 vain kuusi. Vuonna 2019 nuorisorangaistus tuomittiin ryöstöistä (kaksi), huumausainerikoksista (kaksi), virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta (yksi) ja törkeästä pahoinpitelyistä (yksi). Nuorisorangaistuksen käyttöä olisi hyvä tarkastella ja pohtia syitä siihen, miksi nuorisorangaistusta tuomitaan niin vähän, ja tulisiko siihen mahdollisesti tehdä lainsäädännöllisiä muutoksia käyttöönoton parantamiseksi.

Rikoksen alle 21-vuotiaana tehnyt nuori voidaan tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi yhden vuoden kolmen kuukauden pituiseen valvontaan. Valvontaan määrätään, jos sen katsotaan edistävän tekijän sosiaalista selviytymistä ja ehkäisevän uusia rikoksia. Valvonta suoritetaan

yhdyskuntaseuraamustoimistossa. Myös rikoksensa alle 21-vuotiaana tehnyt vankilasta vapautuva nuori vapautuu ehdonlaiseen valvontaan, joka suoritetaan yhdyskuntaseuraamustoimistossa.

Rikoksen uusijaksi katsotaan henkilö, joka on syyllistynyt uuteen rikokseen kolmen vuoden kuluessa edellisestä tuomiosta. 15–17-vuotiaat ovat harvemmin rikoksen uusijoita, johtuen nuoresta iästä. Tilastojen mukaan alle 21-vuotiaiden osuudet kaikista tuomituista ovat vähentyneet. Vankeusrangaistuksia tuomitaan entistä vähemmän nuorille. Kuitenkin keskimääräisissä vankeusajoissa on havaittavissa pidentymistä. Tämä johtuu siitä, että nuoria tuomitaan yhä törkeämmistä ja vakavammista rikoksista.

5. Sijoittelu vankilaan

5.1. Arviointikeskuksessa laadittava rangaistusajan suunnitelma ja sijoitteluesitys

Vankilaan sijoittamisesta määrätään vankeuslain 4 luku 8 §:ssä:

Sijoitettaessa vankeja vankilaan on otettava huomioon rangaistusajan suunnitelman mukaisesti vangin kotipaikka, yhteyksien säilyminen lähiomaisiin tai muihin läheisiin, ikä, sukupuoli, terveydentila, rangaistuskertaisuus, vangin aikaisempi rikollisuus ja vangin oma toivomus sekä mahdollisuudet sijoittua rangaistusajan suunnitelman edellyttämään toimintaan. Sijoituspäätöstä tehtäessä tulee lisäksi kiinnittää huomiota vangin mahdollisuuksiin hoitaa vankeuden täytäntöönpanoon liittyviä asioita omalla kielellään. Vankia ei tule sijoittaa suljetumpaan vankilaan tai vankilan osastoon kuin vankilan järjestys ja turvallisuus sekä vankilassa pitämisen varmuus edellyttävät. Lisäksi on otettava huomioon, mitä 9 §:ssä säädetään.

Alle 18-vuotias on sijoitettava sellaiseen vankilaan, että hänet voidaan pitää erillään aikuisista vangeista, jollei hänen etunsa muuta vaadi.

Tutkintavankia ei saa sijoittaa avolaitokseen. (TVL 2 luvun 1 § 2 mom.)

Alaikäisen vankilaan sijoittamisen, kuten kaiken vankeuden aikaisen toiminnan, tulee palvella alaikäisen etua. Sijoittamisessa on huomioitava alaikäisen mahdollisuus ylläpitää perhe- ja ystävyys-suhteitaan. Mahdollisuus koulunkäyntiin tai opiskeluun tulee erityisesti huomioida. Mahdollisuuksien mukaan tulee ottaa huomioon alaikäisen kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta. Alaikäisten vankien perhesiteiden säilyttäminen on erityisen tärkeätä, jos suhteet ovat alaikäisen edun kannalta tuettavat. (Alaikäinen vanki ohje 2017.)

Arviointikeskusten työtä ohjaa voimassa oleva lainsäädäntö, määräykset sekä ohjeet. Alueilla arviointikeskusten rangaistusajan suunnitelman laatiminen ja vankilaan sijoittamisesitykset tehdään hyvin samalla tavoin. Arviointikeskukset ovat kuitenkin kehittäneet alueellisesti työtapoja erityisesti alaikäisten ja nuorten vaikeasti sijoitettavien vankien kanssa työskentelyyn. Arviointikeskusten rooli sijoittelussa ja arvioinnissa on hyvin keskeinen ja edellyttää laajaa ymmärrystä alaikäisten ja nuorten tarpeista. Arviointikeskukset tekevät myös tiivistä yhteistyötä muiden viranomaisten, täydentävien palveluiden, huoltajien ja vankiloiden sekä yhdyskuntaseuraamustoimistojen kanssa.

Selvitystä tehdessä olin yhteydessä arviointikeskuksiin ja tiedustelin arviointikeskuksilta heidän toimintatavoistaan alaikäisten ja nuorten sijoitteluun liittyen. Tässä arviointikeskusten antamat selvitykset:

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskus:

Alaikäisen saapuessa suorittamaan vankeusrangaistusta tutkintavankeuden kautta laatii arviointikeskus rangaistusajan suunnitelman, joka perustuu täysmittaiseen riski- ja tarvearvioon. Syksystä 2020 alkaen arviointimenetelmistä on ollut käytössä myös nuoruusikäisen väkivaltariskiarviointimenetelmä Savry, joka sisältää riskitekijöiden arvion lisäksi suojaavien tekijöiden arviointia.

Alaikäiset tutkintavangit ovat Etelä-Suomen alueella pääsääntöisesti Vantaan vankilassa. Alaikäisten arviointi ja rangaistusajan suunnitelma pyritään tekemään jo alioikeuden tuomion jälkeen. Arviointi, sijoittelu ja rangaistusajan suunnitelma laaditaan Vantaan vankilassa välttämällä alaikäisen tai nuoren siirtämistä Helsingin vankilaan arviointikeskuksen yhteyteen. Rangaistusajan suunnitelma laaditaan verkostoyhteistyönä huomioiden alaikäisen ja arviointikeskuksen näkemyksen lisäksi lastensuojelun ja huoltajien näkemykset. Nuorten kohdalla suunnitelma laaditaan yhteistyössä nuoren suostumuksella.

Alaikäiselle laadittavassa rangaistusajan suunnitelmassa kiinnitetään erityistä huomiota peruskoulun suorittamiseen sekä myös toisen asteen opintoihin, jos se on ajankohtaista juuri kyseisen alaikäisen kohdalla. Tämä koskee myös täysi-ikäisiä nuoria vankeja. Arvioinnissa tunnistettuihin riskitekijöihin liittyvän vaikuttavan työskentelyn lisäksi rangaistusajan suunnitelmassa huomioidaan alaikäisen ja nuoren elämässä olevat suojaavat tekijät kuten perhesuhteet, opiskelu ja harrastukset.

Rangaistusajan suunnitelman laadintavaiheessa pidettävässä verkostopalaverissa käsitellään myös ulkopuolisen sijoituksen mahdollisuutta tai mahdollisuutta valvottuun koevapauteen. Arviointi ja suunnitelma alaikäisen kohdalla ulkopuoliseen sijoitukseen tehdään aina tiiviissä yhteistyössä lastensuojelun, vankilan ja arviointikeskuksen kanssa. Nuoren ollessa kysymyksessä suunnitelman tehdään nuoren suostumuksella.

Etelä-Suomessa alaikäisten tutkintavankien sijoittaminen on pääasiassa toteutunut hyvin, ja he ovat tutkinnallisten eristysten purkamisen jälkeen sijoittuneet Vantaan vankilan nuoriso-osastolle. On kuitenkin tilanteita, jolloin tämä ei ole ollut mahdollista liittyen esimerkiksi nuorten keskinäisiin riitoihin. Näissä tilanteissa, jolloin sijoitusta ei voida tehdä samalle nuorten osastolle, haasteena on, että Etelä-Suomen alueella on vain yksi osasto alaikäisille tutkintavangeille.

Etelä-Suomen arviointikeskuksessa on käytössä niin kutsuttu Polutetun rangaistusajan suunnitelman malli. Polutettua mallia hyödynnetään niiden alaikäisten ja nuorten kanssa, joilla on korkea riski syyllistyä vakavaan väkivaltaan ja joiden arvioidaan hyötyvän rangaistusajan poluttamisesta. Polutetussa mallissa valitaan arviointikeskuksesta oma vastuutyöntekijä, joka säännöllisesti osallistuu yhdessä sijoitusvankilan kanssa rangaistusajan suunnitelman seurantaan liittyviin palavereihin. Mallissa rangaistusajan suunnitelman päätavoitteita pilkotaan pienemmiksi välitavoitteiksi, joiden etenemistä yhteisissä palavereissa seurataan ja uusia tavoitteita rangaistuksen ajalle suunnitellaan askel kerrallaan. Malliin liittyy oleellisesti myös alaikäisen tai nuoren itsearviointi, jossa häntä osallistetaan oman suunnitelmansa toteutumisen arviointiin ja jatkosuunnitteluun.

Kokemukset polutetusta mallista osoittavat, että erityisesti nuoret vangit ovat hyötäneet poluttamisesta. Alaikäisten osalta tavoitteena on myös arviointikeskuksen tiiviimpi osallistuminen ja tuki koko rangaistuksen täytäntöönpanon ajan. Tällä hetkellä käytännössä Etelä-Suomessa lähes kaikki alaikäiset ja nuoret kuuluvat polutetun rangaistusajan suunnitelman kohderyhmään.

Länsi -Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskus:

Alaikäisen saapuessa vankilaan hänestä tehdään ilmoitus arviointikeskukseen sekä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön. Arviointikeskuksissa on nimetty vastuuhenkilö alaikäisiin vankeihin liittyvissä kysymyksissä.

Arviointikeskus ottaa asian käsittelyyn ja käynnistää alaikäiseen liittyvät viranomaisverkostot, lastensuojelu ja sosiaalityö, heti saatuaan tiedon alaikäisen saapumisesta vankilaan. Lisäksi ollaan yhteydessä alaikäisen huoltajaan / huoltajiin.

Alaikäisen saapumisesta tutkintavankina laitokseen arviointikeskus saa tiedon ensisijaisesti poliisilta ja / tai vankilalta ja verkostot aktivoidaan myös näissä tapauksissa heti (tutkintavankeuden aikana). Alaikäinen käydään tapaamassa vankilassa ja hän saa esitietolomakkeen täytettäväksi. Rangaistusajan suunnitelman alustavat toimenpiteet, haastattelu ja kirjaukset päästään toteuttamaan näin mahdollisimman pian alaikäisen saavuttua vankilaan (TVL 4:3 §).

Länsi-Suomen alueella alaikäiset tytöt (tutkintavangit) sijoitellaan pääsääntöisesti Turun ja Hämeenlinnan vankilan naisten osastoille. Alaikäistä ei voida kuitenkaan sijoittaa naisten osastolla täysin erilleen aikuisista ilman, että hän olisi täysin eristettynä muista vangeista. Uudessa Hämeenlinnan vankilassa on mahdollisuus sijoittaa alaikäinen erilleen aikuisista vangeista. Alaikäinen poika voidaan sijoittaa Turun vankilan nuorten osastolle tai Kylmäkosken päihteettömälle osastolle. Alle 18-vuotiaat (vankeusvangit) pyritään sijoittamaan mahdollisimman

avoimiin olosuhteisiin. Sijoittelussa otetaan huomioon lastensuojelun, huoltajien ja muiden viranomaisten lausunnot erityisesti silloin, kun alaikäinen joudutaan sijoittelemaan yhdessä täysi-ikäisten kanssa samalle osastolle. Alaikäisen kohdalla otetaan huomioon myös aina mahdollisuus sijoittaa alaikäinen ulkopuoliseen laitokseen. Ulkopuolista sijoitusta arvioidaan ja valmistellaan tiiviissä yhteistyössä lastensuojelun, vankilan ja arviointikeskuksen kanssa.

Alaikäisen vapautumisen suunnitteluun ryhdytään hyvissä ajoin verkostoyhteistyössä kotikunnan lastensuojeluviranomaisten, huoltajan ja muiden alaikäisen asioissa mukana olevien toimijoiden kanssa. Mikäli rangaistusaika on lyhyt, ryhdytään vapautumisen suunnitteluun heti rangaistuksen täytäntöönpanon alkaessa.

Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskus:

Itä -Pohjoisen alueen vankiloissa ei ole nuorille vangeille tarkoitettuja nuoriso-osastoja. Alaikäiset ja nuoret vangit sijoitellaan aina erityisen harkinnan ja yksilöllisten tarpeiden mukaisesti.

Alaikäinen vanki on sijoitettu pääsääntöisesti Etelä-Suomen alueelle vankeusrangaistusta suorittamaan.

Arviointikeskuksessa on nimetyt lapsi- ja perhetyön yhdyshenkilöt, jotka vastaavat alaikäisten ja nuorten sijoittelusta. Nuoren osalta rangaistusajan suunnitelma laaditaan riski- ja tarvearvioon perustuen. Arviot pyritään tekemään myös lyhyttä tuomiota suorittamaan tulevien nuorten vankien kohdalla. Kokonaisarviointia laadittaessa tehdään yhteistyötä nuoren verkoston kanssa. Itä-Pohjoisen alueella on useampi suljettu laitos sekä avolaitos, mikä on antanut vaihtoehtoja nuorten sijoitteluun, huomioiden muun muassa rikoksen laadun. Perusteluista syistä on yksittäistapauksissa lupa sijoittaa nuoria myös Länsi- ja Etelä-Suomen vankiloihin. Alaikäisten kohdalla sijoittelussa tehdään tiivistä yhteistyötä huoltajien, sosiaalivirnaomaisten, poliisiin ja sijoitusvankilan kanssa.

Itä-Pohjoisen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen käytössä on malli eri syistä haastavasti sijoitettavien vankien kohdalla. Malli soveltuu erityisesti korkean riskin omaavalle vangille. Malli on kehitetty Itä-Suomen sijoittajayksikössä vuosina 2008–2009. Mallia kutsutaan Paalutetuksi malliksi ja sitä toteutetaan aina tapauskohtaisen harkinnan ja arvion mukaisesti. Paalutus on käytössä kaikkien vankien kanssa, jotka tarvitsevat rangaistusajan suunnitelmaan asetettujen tavoitteiden edistämistä tuetusti asteittain.

Paalutuksen periaatteet ovat hyvin samanlaisia kuin Etelä-Suomen polutetussa mallissa.

Paalutetussa mallissa rangaistusajan suunnitelmaan rangaistuksen ajalle asetut tavoitteet, puretaan lyhyen aikavälin välitavoitteiksi, niin kutsutuiksi merkkipaaluiksi. Laitossijoittelu voidaan tehdä määräaikailla sijoituspäätöksillä, jolloin sijoittelu on sidottu vangille asetettujen

välitavoitteiden saavuttamiseen. Laitoksen henkilökunta sitoutuu välitavoitteiden mukaiseen työskentelyyn yhdessä vangin kanssa. Arviointikeskus on yhteistyössä laitoksen ja vangin mukana arvioimassa välitavoitteiden saavuttamista sekä asettamassa uusia tavoitteita, uusia merkkipaaluja seuraamuksen ajalle. Välitavoitteiden saavuttamisen myötä määräaikaista sijoituksia voidaan vähitellen pidentää ja arvioida vangin mahdollisuutta sijoittua esimerkiksi avoimpiin olosuhteisiin. Nuorten vankien kohdalla paalutettu malli mahdollistaa työskentelyn nuoren henkilökohtaisten kuntoutumisen tarpeiden sekä mahdollisten sijoitukseen liittyvien haasteiden huomioimiseksi.

5.2. Yhdyskuntaseuraamustoimistossa laadittava siviiliarviointi

Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa laaditaan siviiliarvioinnit, jotka sisältävät rangaistusajan suunnittelun ja sijoitteluesityksen siviilistä vankilaan menevien vankeusrangaistusta suorittavien osalta. Päätöksen sijoittelusta tekee arviointikeskus. Alaikäinen vanki -ohjeen (2017) mukaan arviointikeskuksen tulee laatia jokaiselle riski- ja tarvearvio riippumatta tuomion pituudesta, joten käytännössä arviointikeskus laatii rangaistusajan suunnitelman aina alaikäiselle ja yhdyskuntaseuraamustoimisto tekee sijoitteluesityksen, kun alaikäinen aloittaa vankeusrangaistuksen suorittamisen suoraan siviilistä. Etelä-Suomen alueella siviiliarvioinnit laaditaan Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimistossa. Länsi-Suomen ja Itä-Pohjoisen alueilla siviiliarviointeja tehdään kaikissa alueen yhdyskuntaseuraamustoimistoissa. Selvityksessä päädyttiin kysymään alaikäisten ja nuorten sijoittelusta viideltä yhdyskuntaseuraamustoimistolta siten, että jokainen rikosseuraamusalue tuli huomioiduksi. Vastaus saatiin kolmelta toimistolta; Helsingin, Kouvolan ja Tampereen yhdyskuntaseuraamustoimistolta.

Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimistolla pyritään nuorten kohdalla nopeutettuun prosessiin siviiliarvioinnissa. Arviointivaiheessa rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden ja sisällön laadinnassa huomioidaan vankeuden jälkeinen aika. Mikäli nuorella on esimerkiksi opiskelupaikka, niin opinnot nostetaan uusimisriskiä vähentäväksi tekijäksi tavoitteisiin ja kirjoitetaan suunnitelma siten, että hänelle mahdollistettaisiin mahdollisimman nopeasti pääsy takaisin opintojen pariin. Nuorten kohdalla pyritään tiedottamaan vastaanottavaa vankilaa jo ennakoon nuoren saapumisesta vankilaan, jotta hänen siirtymisensä vankilasta toiseen tai avolaitoksesta mahdollisesti valvottuun koevapauteen sujuisivat mutkattomammin. Tärkeäksi koetaan, että nuori viettäisi fyysisesti mahdollisimman vähän aikaa vankilassa. Alaikäisten kohdalla myös huoltajat kuullaan arviointivaiheessa. Mikäli nuorella on lastensuojeluasiakkuus, tämä huomioidaan prosessissa ja yhteistyössä sosiaalihuollon kanssa laaditaan rangaistusajan suunnitelma. Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimistolla on käytössä barofi-menetelmä nuorille sekä siviiliarvioinnissa että yhdyskuntaseuraamuksissa.

Kouvolan yhdyskuntaseuraamustoimistossa lähes kaikki sijoiteltavat nuoret ovat olleet jo aiemmin asiakkaina yhdyskuntaseuraamuksissa, joten he ovat työntekijöille tuttuja. Nuoren tilanteessa huolta aiheuttaa usein päihteenkäyttö, jonka vuoksi sijoittelua pyritään nopeuttamaan, että saadaan rikos- sekä päihdekierre katkaistua. Arviointikeskukseen ollaan yhteydessä matalalla kynnyksellä erityisesti nuorten sijoitteluun liittyvissä asioissa. Sakko- ja lyhytaikaisvanki -hankkeen työntekijään ollaan myös tarpeen mukaan yhteydessä. Siviiliarvioinnissa on koettu tarkoituksenmukaiseksi kertoa tulevasta ehdonalaisen vapauden valvonnasta, sillä valvonnat ovat usein lyhyitä ja valvonnan järjestelypyyntö saattaa tulla lähellä vankeusajan päättymistä. Tavoitteena on, että siviiliarvioinnin tehnyt työntekijä jatkaa nuoren valvojana ehdonalaisen vapauden aikana. Kouvolan yhdyskuntaseuraamustoimisto on pieni toimisto, joten kaikki työntekijät vastaavat kaikista seuraamuksista, myös vankilaan sijoittelusta, eikä erillistä nuorten tiimiä tai työntekijöitä ole nimetty. Lisäksi siviiliarvioinneissa tehdään verkostotyötä aina tarpeen mukaan.

Tampereen yhdyskuntaseuraamustoimistolla on nimettynä nuorten tiimi, jonka työntekijät tekevät pääsääntöisesti nuorten siviiliarvioinnit. Tavoitteena on, että nuoren siviiliarvioinnin tehnyt työntekijä jatkaisi myös nuoren ehdonalaisvalvojana. Tampereen yhdyskuntaseuraamustoimistolla nuorten kohdalla tavoitteet rangaistuksen ajalle asetetaan samalla tavoin kuin muillekin vankilaan sijoitettaville henkilöille. Erityistä huomiota kiinnitetään ammatinvalinnan ja opiskelun ohjaukseen, mitä nuori voisi opiskella vankeusaikana ja sen jälkeen. Myös olemassa olevat verkostot sekä muut verkostot, joista nuoren arvioidaan hyötyvän, katsotaan tärkeäksi kirjata rangaistusajan suunnitelmaan. Jos nuorella on sosiaalitoimen asiakkuus ja hän antaa luvan yhteistyöhön, yhteistyötä tehdään myös sosiaalitoimen kanssa. Valitettavasti yhteistyö jää usein ohueksi, sillä asiakasta on mahdollista tavata usein vain kerran siviiliarviointivaiheessa.

Siviiliarviointivaiheessa ollaan tarvittaessa yhteydessä lastensuojelun sosiaalityön päivystykseen sekä tehdään sosiaalihuoltolain 35 §:n mukaisia palvelutarpeen ilmoituksia nuoren kotikunnan sosiaalitoimeen. On myös tilanteita, jolloin nuorella on omia lapsia ja silloin asiakkaiden lasten osalta arvioidaan lastensuojeluilmoituksen tarve sekä keskustellaan lasten hoidosta ja huollosta vankeusaikana. Lisäksi yhteistyötä siviiliarviointivaiheessa tehdään täysi-ikäisen asiakkaan puolison, vanhempien tai muun tukihenkilön (asumis- tai päihdepalveluista) kanssa siten, että hän on voinut ollut haastattelussa mukana asiakkaan tukena. Vankiterveydenhuoltoon on oltu myös yhteydessä esimerkiksi asiakkaan korvaushoitoasioissa. Yhtenä verkostotyön haasteena on koettu, että päävastuu asiakkaan prosessista ei ole riittävän selkeä palveluiden järjestämisessä.

5.3. Vankilan ulkopuolinen sijoitus rangaistuksen aikana

Vanki, jolla on päihdeongelma tai jolla arvioidaan olevan erityisiä vaikeuksia selviytyä vapaudessa, voidaan sijoittaa määrääjäksi vankilan ulkopuoliseen laitokseen tai vastaavaan yksikköön (**sijoituspaikka**), jossa hän osallistuu päihdehuoltoon tai hänen selviytymismahdollisuuksiaan parantavaan muuhun tavoitteelliseen toimintaan (**sijoitus ulkopuoliseen laitokseen**). (VL 8 luvun 9 §:n 2 mom.)

Sijoitussopimus tehdään määrääjäksi, joka ei ilman vangin olosuhteista johtuvaa tai muuta vastaavaa erityistä syytä saa olla alle 14 vuorokautta eikä yli kuusi kuukautta. Sijoituspaikasta ja ehdonalaisen vapauttamisen jälkeisistä tarpeellisista toimista sovitaan vangin asuin- tai kotikunnan kanssa.

Sijoituspaikan tulee olla valtion, kunnan, kuntayhtymän tai muun julkisyhteisön ylläpitämä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja tuottava yksikkö taikka vastaava yksityinen yksikkö, jonka toiminta on järjestetty yksityisistä sosiaalipalveluista annetun lain ([922/2011](#)) tai yksityisestä terveydenhuollosta annetun lain ([152/1990](#)) mukaisesti, taikka yksikkö, jota ylläpitää rikosseuraamusalalla toimiva yhdistys tai säätiö, jonka Rikosseuraamuslaitos on hyväksynyt sijoituspaikaksi. (VNA vankeudesta 21 §:n 3 mom.)

Arviointikeskuksen tulee rangaistusajan suunnitelmaa laatiessaan ottaa huomioon mahdollisuus sijoittaa alle 18-vuotias ulkopuoliseen laitokseen vankeuslain 8 luvun 9 §:n 2 momentin mukaisesti. Sijoituspaikan tulee tällöin olla lastensuojelun laitoshuollon tai sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja tuottava yksikkö. Ulkopuoliseen laitokseen sijoittamista harkittaessa on tehtävä yhteistyötä vangin asuinkunnan lastensuojeluviranomaisten kanssa. (Alaikäinen vanki ohje 1/004/2017.)

Alaikäisen vankeuteen tuomitun kohdalla vankilan ulkopuolisen sijoituksen mahdollisuutta tulee tarkastella ensisijaisena vaihtoehtona. Vankeuslaki mahdollistaa rangaistuksen aikaisen sijoituksen vankilan ulkopuolelle. Sijoitussopimus yhdessä kunnan lastensuojelun, sijoituspaikan ja Rikosseuraamuslaitoksen kanssa on mahdollista tehdä erityiset syyt huomioiden alaikäisen tarpeita vastaavaksi. Alaikäisen kohdalla erityisenä syynä voidaan pitää esimerkiksi lapsen etua tilanteessa, jossa alaikäistä ei ole mahdollista sijoittaa erilleen aikuisista vangeista tai ulkopuolisessa sijoituspaikassa voidaan varmistaa alaikäisen tarvitsemat erityisen tuen ja hoidon palvelut.

Alaikäisen ulkopuoliseen laitokseen sijoituksen esteenä on ollut, ettei lastensuojelu ole nähnyt mahdolliseksi vankeustuomion saaneen alaikäisen sijoittamista ulkopuoliseen lastensuojelulaitokseen. Usein syyksi on nähty alaikäisen väkivaltaisuus ja runsas

päihteidenkäyttö. Lisäksi alaikäinen on voinut olla usein sijoitettuna jo ennen vankeustuomiota, eikä sijoitus esimerkiksi koulukotiin ole onnistunut katkaisemaan alaikäisen päihteidenkäyttöä ja sijoituksen aikana alaikäinen on voinut karata sijoituspaikasta useita kertoja. Hyvin usein alaikäisellä on myös muita, kuten koulunkäyntiin ja käyttäytymiseen liittyviä vaikeuksia ja haasteita.

Minna Rytkösen väitöskirjassa tutkimuksen mukaan valtaosa nuorista, joilla oli vakavaan väkivaltaan liittynyt teko, olivat olleet sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden piirissä, jossakin kohtaa elämänsä vaiheessa ennen tekoa. Tutkimuksen mukaan nuorista kolmannes oli ollut huostassa viimeistään teini -iässä ja huostaanoton syynä olivat olleet joko lastensuojelulliset syyt tai nuoren oma rikoskäyttäytyminen. Erityisen ongelmalliseksi nähtiin sijoitusten kannalta nuoret, joilla on vaikeita käytöshäiriöitä sekä aggressiivista käyttäytymistä. Näille nuorille on vaikea löytää riittävän kestävää sijoituspaikkaa nykyisistä lastensuojelun palveluista tai hoitopaikkaa nuorisopsykiatrian palveluista (Rytkönen. M, 2013, 23)

6. Selvitys EuroPris 2019 ja Pohjoismainen kysely 2020

6.1. EuroPrisin kysely keväällä 2019

Rikosseuraamuslaitos teki Oikeusministeriön ja Kriminaalipolitiikka- ja rikosoikeusosaston pyynnöstä selvityksen keväällä 2019 vuoden aikana vankiloissa olevien alaikäisten osalta selvittäen tapauskohtaisesti syyt, miksi heitä ei ole voitu sijoittaa vaihtoehtoisin seuraamuksiin tai vankilan ulkopuolelle ja mitä toimintaa heille on järjestetty. Lisäksi selvitettiin, onko sille estettä, että Rikosseuraamuslaitos sijoittaisi näitä alaikäisiä valvottuun koulukotiin rangaistusta suorittamaan. Selvityksen yhteydessä tehtiin kysely EuroPrisin kautta tiedustellen millaisia alaikäisten vankien sijoittamisen vaihtoehtoja muissa Euroopan maissa on vankilan ulkopuolelle sijoittamisessa.

Vastauksia muista Euroopan maista saatiin vain muutamia. Tämän selvityksen yhteydessä ei ollut ajallisesti mahdollista toteuttaa uutta kyselyä. Alla kevään 2019 vastaukset, jotka esitetty selvityksessä 15.4.2019 Oikeusministeriölle ja Kriminaalipolitiikka- ja rikosoikeusosastolle.

Espanjan vastauksen mukaan valtion vankeinhoito ei vastaa alaikäisistä tuomituista, vaan heistä vastaa kuntien viranomaiset.

Hollannin rikosseuraamusviranomaisella on erilliset laitokset alaikäisille rikoksentekijöille. Alaikäinen voidaan sijoittaa vankilan ulkopuolelle pienempään yksikköön, jossa on vähemmän rajoituksia kuin vankilassa ja mahdollisuus ylläpitää sosiaalisia verkostoja, kuten koulu, harrastukset ja perhe. Alaikäinen voidaan sijoittaa tarpeen mukaan myös psykiatriselle klinikalle. Tuomion lopussa nuorisorangaistukseen (juvenile detention or a measure) tuomittu alaikäinen sijoitetaan aina koulutus- tai harjoitteluohjelmaan (schooling and training programme, STP).

Iso-Britanniassa on erillinen oikeusjärjestelmä 10–17-vuotiaille alaikäisille. Alaikäiset sijoitetaan vankeusajaksi alaikäisille tarkoitettuihin laitoksiin/yksiköihin, joita ovat Young Offender Institutions, Secure Training Centres ja Secure Children Homes. Young Offender Institution -yksiköihin voidaan sijoittaa 15–17-vuotiaita poikia. Secure Training Centres -yksiköt ovat edellä mainittuja yksiköitä pienempiä ja ne on tarkoitettu erityistä huolenpitoa tarvitseville 12–17-vuotiaille tytöille ja pojille. Secure Children Homes -yksiköt ovat paikallisten viranomaisten johtamia pieniä yksiköitä, joissa on paljon henkilökuntaa ja ne on tarkoitettu haavoittuvassa asemassa oleville 10–17-vuotiaille tytöille ja pojille.

Latviassa miehet, naiset, alaikäiset ja aikuiset suorittavat tuomionsa erillään. Alaikäiset miesvangit suorittavat rangaistuksensa nuorille tarkoitettussa rangaistuslaitoksessa. Alaikäiset

naisvangit suorittavat rangaistuksensa naisvankilan erillisissä yksiköissä, jotka on järjestetty alaikäisille asetettujen vaatimusten mukaisesti.

Pohjois-Irlannissa kaikki alaikäiset sijoitetaan alaikäisille tarkoitettuun lastensuojelulaitokseen (Woodlands Juvenile Justice Centre). Se on aikuisten vankeudenhoidosta erillinen itsenäinen laitos, joka on suunniteltu alaikäisten tarpeisiin. Tuomiota ei voi suorittaa laitoksen ulkopuolella.

Skotlannissa alaikäiset suorittavat tuomionsa erillisessä nuorten yksikössä (Her Majesty's Prison & Young Offender Institution). Yksikössä voidaan olla 21 ikävuoteen asti. Vuonna 2010 alaikäisiä vankeja oli noin 1000 ja silloin oli erillinen yksikkö 16–17-vuotiaille (Player Hall). Viimeisen 10 vuoden aikana alaikäisten vankien määrä on laskenut huomattavasti ja tämän seurauksena 16–17-vuotiaat ovat samassa yksikössä kuin 18–21-vuotiaat. Alaikäiset suorittavat koko tuomionsa vankeudessa. Ainoastaan tuomion lopussa, riskiarvioinnin jälkeen, alaikäisellä on mahdollisuus käydä vankilan ulkopuolisessa toiminnassa.

Slovakiassa on vähän alaikäisiä tutkinta- ja vankeusvankeja. Alaikäisille ei ole omia vankiloita tai laitoksia, vaan he suorittavat tuomionsa samassa vankilassa täysi-ikäisten vankien kanssa. Alaikäiset nais- ja miesvangit sijoitetaan eri vankiloihin. Alaikäiset pyritään sijoittamaan turvallisuusseikat huomioiden erilleen täysi-ikäisistä vangeista. Alaikäiset vangit suorittavat koko tuomionsa suljetussa laitoksessa, eikä heillä ole mahdollisuutta vankilan ulkopuoliseen sijoitukseen.

6.2. Kysely Pohjoismaihin 2020

Keväällä 2020 Oikeusministeriö kutsui koolle pienen työryhmän pohtimaan alaikäisten vankilaan sijoittelua. Työryhmässä olivat mukana Sosiaali- ja terveysministeriön, Terveys- ja hyvinvoinninlaitoksen koulukotien, Rikosseuraamuslaitoksen ja Oikeusministeriön edustajia. Työryhmä päätti laatia yhdessä kyselyn muille pohjoismaille selvittääkseen, miten muissa pohjoismaissa alaikäisten rikoksesta tuomittujen sijoittelu vankilaan tai muuhun vankilan ulkopuoliseen laitokseen tehdään, millainen lainsäädäntö sijoittelua ohjaa, kuka täytäntöönpanosta vastaa sekä millaisia toimintoja alaikäisille on rangaistuksen ajalle tarjolla. Lisäksi kyselyssä pyydettiin kertomaan, miten työskentelyä alaikäisten kanssa oli resurssoitu.

Rikosseuraamuslaitos huolehti kyselyn käännöksestä, lähettämisestä muihin pohjoismaihin sekä kyselyiden vastaanottamisesta ja kääntämisestä. Kysely lähetettiin elokuussa 2020 ja vastaukset pyydettiin lokakuun 2020 loppuun mennessä. Kaikki pohjoismaat (Islanti jätettiin yhteisellä päätöksellä pois kyselystä) vastasivat kyselyyn. Viimeinen vastaus Norjasta saatiin joulukuun lopussa 2020.

Vastauksissa oli nähtävissä yhdenmukaisuutta Pohjoismaiden välillä. Rikosoikeudellinen ikäraja, tiivis yhteistyö sosiaaliviranomaisten, poliisin ja opetustoimen kanssa, alaikäisen vankilan ulkopuolelle sijoittamisen tavoite ja pyrkimys, oppivelvollisuuden suorittaminen sekä erilaisten kuntouttavien toimintojen toteuttaminen ja palveluiden tärkeys rangaistuksen aikana. Lisäksi rikos- ja vankeuslainsäädännöllisesti alaikäisten kohdalla Pohjoismailla on melko yhteneväinen lainsäädäntö, jossa lapsen etu ja ikätaso ohjaa rangaistuksen ankaruutta ja kestoja.

Erojaikin eri Pohjoismaiden välillä toki löytyi. Ruotsissa toimii itsenäinen ja erillinen viranomainen, ”**Statens institutionsstyrelse**”, joka vastaa vakavammista rikoksista tuomittujen alaikäisten asioista. Alaikäinen voidaan sijoittaa vankilan sijasta erilliseen **suljettuun nuorisolaitokseen** rangaistuksen ajaksi. Alaikäisen tarvitsemat palvelut tuotetaan myös pääsääntöisesti terveydenhuoltoa ja koulua lukuun ottamatta nuorisolaitoksessa.

Norjassa vastaavasti alaikäisten vankien asioista vastaa Norjan Rikosseuraamuslaitos. Norjassa on **kaksi alaikäisille tarkoitettua nuorisovankilaa**, joihin sijoitetaan 15–18-vuotiaita vankeja ja tutkintavankeja. Molemmissa yksiköissä on neljä vankipaikkaa. Alaikäinen voi omasta tai huoltajansa hakemuksesta vaihtoehtoisesti suorittaa vankeusrangaistuksensa myös **nuorisokodissa tai hoitolaitoksessa**, jos rikosseuraamusviranomainen antaa tähän suostumuksensa. Norjassa nuorisovankilassa noudatetaan niin kutsuttua normaaliusperiaatetta, jossa yhteiskunnan eri toimijat tarjoavat vankiloissa oleville vangeille palveluja samalla tavalla kuin vankiloiden ulkopuolella muualla yhteiskunnassa oleville ihmisille. Esimerkkejä tällaisista palveluista ovat terveyspalvelut, koulu / koulutus, sosiaalipalvelut, kirjastopalvelut. Asianomaiset työskentelevät omissa virastoissaan, mutta vankiloihin sijoitettuina.

Tanskassa tutkintavankeuteen määrätty alaikäinen voidaan sijoittaa **tutkintavankilaan** tai **sosiaalihuollon säädösten alaiseen erilliseen laitokseen**. Kun tuomioistuimien on antanut tuomionsa, rikosseuraamusviranomainen arvioi, suorittaako alaikäinen rangaistuksensa sosiaalihuollon alaisessa alueellisessa tai kunnallisessa laitoksessa, vankilassa vai tutkintavankilassa. Alaikäisellä on mahdollisuus suorittaa enintään kuuden kuukauden mittainen tuomio myös **intensiivisen valvonnan alla, johon sisältyy sähköinen valvonta**.

Ruotsin vastauksen yhteenveto

Esitutkinnassa ja syyteharkinnassa on alaikäisten ja nuorten osalta käytössä nopeutettu menettely, jolloin poliisi ja syyttäjä tekevät prosessin aikana tiivistä yhteistyötä sosiaalihuollon kanssa. Alle 18-vuotiaalle voidaan tuomita ehdotonta vankeutta vain erittäin painavista syistä. Alle 21-vuotiaana rikoksen tehneen ikä otetaan huomioon rangaistuksen määräämisessä, jolloin nuori ikä voi olla peruste lievempään rangaistukseen tuomitsemiselle. Ruotsissa alle 21-vuotiaana tehdystä rikoksesta ei voida tuomita elinkautista vankeusrangaistusta.

Ruotsissa hyvin harva alaikäinen tuomitaan vankeuteen. Vankilaan sijoitettu alaikäinen pyritään aina sijoittamaan nuorille tarkoitetulle osastolle. Vaihtoehtoisesti vankeusrangaistus voi olla mahdollista suorittaa myös sähköisenä valvontarangaistuksena vankilaan sijoittamisen sijasta. Enintään kuuden kuukauden pituiseen rangaistukseen tuomittu alaikäinen voi hakea pääsyä sähköiseen valvontaan.

Jos henkilö tuomitaan alaikäisenä tehdystä rikoksesta, josta olisi tuomittava vankeusrangaistus, tuomioistuimen on lähtökohtaisesti tuomittava alaikäinen vankeuden sijaan suljettuun nuorisolaitokseen vähintään 14 päiväksi ja enintään neljäksi vuodeksi, paitsi jos erityisten syiden vuoksi suljettua nuorisolaitosta ei pidetä tarkoituksenmukaisena vaihtoehtona. Suljetuista nuorisolaitoksista ja niissä toteutettavista palveluista vastaa itsenäinen viranomainen, **Statens institutionsstyrelse**, joka vastaa vakavammista rikoksista tuomittujen alaikäisten asioista. Alaikäisen sijoittaminen perustuu hänen tilannettaan koskevaan kokonaisarvioon, jossa huomioidaan muun muassa hänen ikänsä ja terveydentilansa. Sijoitus on tehtävä vankilan sijaan nuorisolaitokseen, mikäli riittävä valvonta voidaan varmistaa. Mikäli valvontaa ei voida taata ulkopuolisessa laitoksessa, voidaan alaikäinen siinä tilanteessa sijoittaa vankilaan.

Kaikilla vankiloissa työskentelevillä henkilöillä on Ruotsin rikosseuraamusviranomaisen (Kriminalvården) tarjoama koulutus, johon sisältyy nuorten vankien kanssa työskentelyä koskeva koulutusjakso. Lisäksi nuorten kanssa työskentelevät henkilöt saavat säännöllistä lisä- ja täydennyskoulutusta nuorten kanssa työskentelyyn. Alaikäisten osastoilla henkilöstön määrä on hieman tavallista korkeampi, vaikkakaan vaadittavaa henkilöstömäärää ei ole erikseen määritelty. Lisäksi on varmistettu, että osastoilla on riittävästi nuorten kanssa työskentelyyn liittyvää erityisosaamista. Niissä harvoissa tapauksissa, joissa alaikäinen tuomitaan vankilaan, palvelut toteuttaa rikosseuraamusviranomainen yhdessä sosiaalihuollon ja muiden kunnan palveluiden järjestäjien, kuten koulujen, kanssa. Ruotsissa päävastuu alaikäisten ja nuorten asioista on yleisesti kotikunnan sosiaaliviranomaisilla. Alaikäisen kotikunnan sosiaalihuolto voi päättää alaikäisen hoitosuunnitelmasta ja esimerkiksi nuorten yhdyskuntapalvelusta.

Alaikäinen (samoin kuin aikuinenkin) on mahdollista tuomita myös rangaistukseen nimeltä **skyddstillsyn**, jonka toimeenpanosta vastaa yhdyskuntaseuraamustoimisto. Rangaistuksen alussa tehdään riski- ja tarvearvio, jonka perusteella arvioidaan tarvittava valvonnan ja työskentelyn intensiteetti. Seuraamus sisältää yhteydenpitoa yhdyskuntaseuraamustoimiston kanssa ja yksilötyöskentelyä muun muassa Riski, tarve ja vastaavuus (RNR)- ja kognitiivisbehavoraalaisia (CBT) teorioihin perustuvia menetelmiä hyödyntäen. Myös ohjelmatyöskentely ryhmässä voi olla osa rangaistuksen aikaista työskentelyä. Seuraamukseen voi sisältyä myös esimerkiksi yhdyskuntapalvelua, päihdekuntoutusta tai mielenterveyspalveluja.

Vuoden 2021 alusta alkaen Ruotsissa otettiin käyttöön 15 vuotta täyttäneille nuorille tarkoitettu uusi seuraamus nimeltään **ungdomsövern** (vapaa suomennos: nuorisovalvonta), jonka täytäntöönpanosta ja sisällöstä vastaa yhdyskuntaseuraamustoimisto. Seuraamuksen pituus on 6–12 kuukautta, ja siihen sisältyy sähköinen valvonta, säännöllinen yhteydenpito yhdyskuntaseuraamustoimistoon, päihteidenkäyttökielto sekä liikkumisrajoituksia. Sosiaalihuolto on tiiviisti mukana seuraamuksen suunnittelussa ja toimeenpanossa. Sosiaalihuollon vastuulla on nuoren sosiaalisesta tilanteesta, kuten asumisesta ja hoitosuunnitelmista, huolehtiminen.

Norjan vastauksen yhteenveto

Norjassa rikosseuraamusviranomaisen (Kriminalomsorgen) vastaa alaikäisten seuraamusten täytäntöönpanosta. Vankeusrangaistukseen tuomittu alaikäinen on rikosseuraamusviranomaisen asiakas. Ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitut alaikäiset ovat syyllistyneet vakaviin rikoksiin, kun taas lievemmistä rikoksista alaikäinen tuomitaan pääsääntöisesti yhdyskuntaseuraamuksiin.

Norjassa on kaksi alaikäisille tarkoitettua nuorisovankilaa, joihin sijoitetaan 15–18-vuotiaita vankeja ja tutkintavankeja. Molemmissa yksiköissä on neljä vankipaikkaa. Alaikäinen voi omasta tai huoltajansa hakemuksesta vaihtoehtoisesti suorittaa vankeusrangaistuksensa myös nuorisokodissa tai hoitolaitoksessa, jos rikosseuraamusviranomaisen antaa tähän suostumuksensa. Rikosseuraamusviranomaisen valvoo ehtojen noudattamista. Mikäli alaikäinen on sijoitettuna vankilan ulkopuolelle ja rikkoo sijoituksensa ehtoja, siirretään hänet suorittamaan rangaistustaan alaikäisten vankilaan. Nuorisovankilassa rikkomukset käsitellään laitoksen sisällä samoin menettelyin kuin aikuisten vankiloissa.

Rikosseuraamusviranomaisen päättää alaikäisten sijoittamisesta ja rangaistusten täytäntöönpanon sisällöstä yhteistyössä muun muassa koulutuksesta, terveydestä ja lastensuojelusta vastaavien viranomaisten kanssa. Norjan vankiloissa noudatetaan niin sanottua normaalisuusperiaatetta ja vangeille tarjotaan vankiloissa muun muassa terveys- ja sosiaalipalveluja sekä koulutus- ja kirjastopalveluja samalla tavoin kuin muille ihmisille vankiloiden ulkopuolella. Viranomaisten tai muiden palveluntarjoajien palveluksessa työskenteleviä henkilöitä on sijoitettu työskentelemään vankiloiden tiloihin.

Alaikäiset vangit ovat tehostetussa seurannassa, ja heille tarjotaan yksilöllistä perus- ja lukio-opetusta sekä ammatillista opetusta, työharjoittelua ja muita palveluja ja aktivointitoimia. Alaikäisille vangeille pyritään luomaan turvallinen ja luottamusta herättävä toimintaympäristö. Alaikäisillä vangeilla on oikeus poistumislupiin samoin perustein kuin aikuisilla vangeilla. Vapautumishetkeen ja sen jälkeiseen aikaan pyritään varmistamaan mahdollisimman toimivien

palvelujen tarjoaminen monialaisen työryhmän toimesta, johon kuuluu terveydenhuollon, psykologian, koulutuksen ja lastensuojelun ammattilaisia.

Tanskan vastauksen yhteenveto

Tanskassa toimii nuorisorikollisuuden ehkäisyyn keskittyvä itsenäinen lautakunta, jolle ohjataan vakaviin rikoksiin, yleisimmin väkivaltarikoksiin, syylistyneet alaikäiset nuoret. Lautakunta päättää siitä, tuleeko alaikäisen osallistua yksilölliseen ohjelmatyöskentelyyn sekä siitä, mitä työskentelyyn sisältyy. Nuoren kotikunta käynnistää ohjelmatyöskentelyn, ja usein siihen sisältyy tapaamisia ohjaajan kanssa, koulunkäyntiä sekä vihanhallinnan tai päihdeongelman työstämistä. Tanskan rikosseuraamusviranomaisen (Kriminalforsorgen) valvoo alaikäistä ohjelman aikana. Mahdollisen vankeustuomion ajaksi ohjelma laitetaan tauolle, jolloin se suoritetaan vankeusrangaistuksen päätyttyä. Alle 15-vuotiaat ohjataan lautakunnalle poliisin toimesta ja 15–17-vuotiaat tuomioistuimen toimesta.

Tutkintavankeuteen määrätty alaikäinen voidaan sijoittaa tutkintavankilaan tai sosiaalihuollon säädösten alaiseen erilliseen laitokseen. Esitutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja seuraamusselvityksen arvioinnin laatimisessa ovat mukana pääsääntöisesti poliisi, syyttäjälaitos sekä kunnan muut viranomaiset. Harvoissa tapauksissa rikosseuraamusviranomaisen arvioi nuoren tilanteen.

Alaikäinen voidaan tuomita ehdolliseen tai ehdottomaan vankeusrangaistukseen samoin perustein kuin aikuinenkin. Kun tuomioistuin on antanut tuomionsa, rikosseuraamusviranomaisen arvioi, suorittaako alaikäinen rangaistuksensa sosiaalihuollon säädösten alaisessa alueellisessa tai kunnallisessa laitoksessa vai rikosseuraamusviranomaisen alaisessa laitoksessa eli vankilassa, tutkintavankilassa tai tuetussa asumisyksikössä ("Halfway house"). Enintään kuuden kuukauden pituinen vankeusrangaistus on mahdollista suorittaa myös sähköisenä valvontarangaistuksena. Ensisijaisesti alaikäiset sijoitetaan ulkopuolisiin laitoksiin. Jos alaikäinen sijoitetaan ulkopuoliseen laitokseen tai esimerkiksi sairaalaan, rikosseuraamusviranomaisen valvoo sijoituksen ehtojen noudattamista, arvioi edellytykset sijoituksen jatkumiselle sekä päättää alaikäisen asioista, kuten poistumisluvista. Jos alaikäinen rikkoo sijoituksen ehtoja, sijoitus päätös voidaan perua ja alaikäinen siirtää vankilaan tai tutkintavankilaan.

Jos alaikäinen suorittaa rangaistuksensa vankilassa, pyritään hänet sijoittamaan 15–17-vuotiaille tarkoitettulle nuorten osastolle. Tästä pääsäännöstä voidaan poiketa esimerkiksi kotipaikan läheisyys huomioiden. Alaikäisen käytös ja rikoksen vakavuus vaikuttavat siihen, sijoitetaanko hänet avoimeen vai suljettuun vankilaan. Yksittäisen 18 vuotta täyttäneen vangin sijoittaminen alaikäisten osastolle on mahdollista, jos se on alaikäisten edun mukaista. Nuoriso-osastoilla työskentelee vartijoita sekä kasvatustieteiden ammattilaisia, mukaan lukien opettajia.

Kasvatusalan ammattilaiset vastaavat pääosin kuntouttavasta ohjelmatyöstä. Nuorten osastolla on lähtökohtaisesti aina vähintään yksi työntekijä kahta alaikäistä vankia kohden.

Vankilaan tai tutkintavankilaan sijoitetulle nuorelle laaditaan hänen kokonaistilanteensa arvioiden yksilöllinen suunnitelma, joka voi sisältää perusopetusta, kognitiivisten taitojen opettelua, sosiaalisten taitojen ja muiden perustaitojen opettelua, motivointia ja tarvittaessa päihdehoitoa. Päihdehoidon toteuttaa ulkopuolinen palveluntarjoaja, mutta muu toiminta järjestetään vankilahenkilökunnan toimesta. Oppivelvollisuusikäisillä nuorilla on oikeus ja velvollisuus osallistua perusopetukseen. Lisäksi kaikille vangeille iästä riippumatta tarjotaan opinto-ohjausta, jonka toteuttaa pääsääntöisesti rikosseuraamuslaitoksen henkilökunta. Kaikille rikosseuraamusviranomaisen alaisiin laitoksiin sijoitetuille alaikäisille tehdään myös psykiatrinen tutkimus. Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa alaikäisen mahdollinen psykiatrisen hoidon tarve.

Rikosseuraamusviranomaisen voi tietyin edellytyksin poliisin suostumuksella myöntää tutkintavangille luvan saatettuun poistumiseen. Myönnetty lupa voidaan perua ennen sen toteutumista, mikäli rikosseuraamusviranomaisen tietoon tulee seikkoja, joiden perusteella on syytä epäillä riskiä luvan väärinkäytöstä. Vangille ja tutkintavangille voidaan tietyin edellytyksin myöntää poistumislupa, joka voidaan perua, mikäli vanki tai tutkintavanki ei noudata luvan ehtoja. Muuhun kuin rikosseuraamusviranomaisen alaiseen laitokseen sijoitetun alaikäisen poistumismahdollisuudet määritellään sijoitusehdoissa.

7. Nykytilanne

Alaikäisiä on sijoitettu useaan eri vankilaan kaikilla rikosseuraamusalueilla ja nuoria on sijoitettu kaikkiin vankiloihin. Seuraavaksi tilastot vuosina 2019–2020 vankilaan tulleiden nuorten kirjoillaololaitokset ikäryhmittäin siten, että ne sisältävät vankilakauden kaikki laitokset. Jokainen laitos on laskettu kerran kyseisen vankilakauden aikana.

Taulukko 5. Vankilaan tulleiden 15–17 sekä 18–20-vuotiaiden kirjoillaololaitokset vuosina 2019–2020

Alue	Yksikkö	2019		2020	
		15-17	18-20	15-17	18-20
Etelä-Suomen alue	Helsingin vankila	1	37	1	31
	Jokelan vankila	0	12	4	7
	Jokelan vankilan avovankilaosasto	1	6	0	2
	Keravan vankila	0	4	1	7
	Keravan vankilan avovankilaosasto	0	9	0	5
	Riihimäen vankila	0	14	0	4
	Suomenlinnan vankila	0	8	1	5
	Vantaan vankila	24	55	20	66
	Yhteensä alue	26	145	27	127
Länsi-Suomen alue	Hämeenlinnan vankila	1	9	0	14
	Hämeenlinnan vankila (uusi)	0	0	2	3
	Kylmäkosken vankila	1	32	5	24
	Käyrän vankila	0	8	0	6
	Satakunnan vankila/Huittisten osasto	0	12	0	5
	Satakunnan vankila/Köyliön osasto	0	10	0	6
	Turun vankila	3	53	4	39
	Vaasan vankila	0	13	2	21
	Vaasan vankilan avovankilaosasto	0	2	0	0
	Vanajan vankila/Ojoisten osasto	0	3	0	3
	Vanajan vankila/Vanajan osasto	0	6	0	4
	Vilppulan vankila	0	3	0	1
	Yhteensä alue	5	151	13	126
Itä- ja Pohjois-Suomen alue	Juuan vankila	0	1	0	2
	Jyväskylän vankila	0	0	0	1
	Kestilän vankila	0	5	0	1
	Kuopion vankila	1	28	0	19
	Kuopion vapauttamisyksikkö	0	5	0	1
	Laukaan vankila	0	2	0	0
	Mikkelin vankila	3	30	2	18
	Naarajärven vankila	0	7	0	3
	Oulun vankila	1	38	4	29
	Oulun vapauttamisyksikkö	0	2	0	0
	Pelson vankila	0	4	0	0
	Pyhäselän vankila	3	12	1	8
	Sulkavan vankila	1	0	0	1
	Sukevan vankila	0	14	0	8
	Ylitornion vankila	0	2	0	1
	Yhteensä alue	9	150	7	92
Koko Suomi	Yhteensä	40	446	47	345

7.1. Alaikäiset vankiloissa

Alaikäisen sijoitus tulee tämänhetkisen Rikosseuraamuslaitoksen ohjeen sekä vankeuslain mukaan tehdä lähelle kotipaikkaa ja läheisverkostoa. Alaikäisten vankien perhesiteiden säilyttäminen on erityisen tärkeää, jos suhteet ovat alaikäisen edun kannalta tuettavat. Tämän takia alaikäinen vanki tulee sijoittaa mahdollisimman lähelle kotipaikkaa, ellei lapsen etu muuta vaadi (alaikäinen vanki ohje 1/004/2017, VL 4 luku 8 §).

Vankia ei tule myöskään sijoittaa suljetumpaan vankilaan tai vankilan osastoon kuin vankilan järjestys ja turvallisuus sekä vankilassa pitämisen varmuus edellyttävät. Lisäksi on otettava huomioon avolaitokseen sijoittamisen mahdollisuus. (Vankeuslaki 4 luku 8-9 §).

Rikosseuraamuslaitoksen on otettava myös huomioon mahdollisuus sijoittaa alle 18-vuotias ulkopuoliseen laitokseen (vankeuslaki 8 luku 9 §:n 2 mom.). Sijoituspaikan tulee tällöin olla lastensuojelun laitoshuollon tai sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja tuottava yksikkö. Ulkopuoliseen laitokseen sijoittamista harkittaessa on tehtävä yhteistyötä vangin asuinkunnan lastensuojeluviranomaisten sekä huoltajien kanssa.

Tutkintavankia ei ole saanut 1.1.2019 alkaen säilyttää poliisin tilassa 7 vuorokautta pidempää aikaa, ellei siihen ole poikkeuksellisen painavaa, tutkintavangin turvallisuuteen, rikoksen esitutkintaan tai rikoksen selvittämisen turvaamiseen liittyvää syytä.

Rikoksen johdosta vangittu henkilö on viipymättä vietävä syyteasiaa käsittelevää tuomioistuinta lähimpänä sijaitsevaan tutkintavankilana toimivaan vankilaan tai erityisestä syystä muuhunkin tutkintavankilana toimivaan vankilaan. Tutkintavankia ei saa sijoittaa avolaitokseen (Tutkintavankeuslaki 2 luku 1 § 1 ja 2 mom.)

Tästä syystä alaikäisiä tutkintavankeja on maassamme muissakin vankiloissa kuin selvityksessä aikaisemmin kerrotuilla nuoriso-osastoilla, tutkintavankilassa olevalla nuoriso-osastolla.

Alaikäisten vankien sijoittaminen osastolle, vankilaan

Nuorista, jotka joutuvat vankilaan ei muodostu tietynlaista yhtä vankiryhmää pelkästään iän perusteella. Kaikkia alaikäisiä tai nuoria ei voida aina sijoittaa samalle osastolle. On tilanteita, jolloin tietyt alaikäiset tai nuoret vangit ovat toisilleen vahingollisia ja silloin heidät täytyy sijoittaa erilleen. Nuoret myös syyllistyvät rikoksiin usein ryhmässä, jolloin samassa rikoksessa mukana olleita nuoria ei voida myöskään sijoitella erimielisyyksien, yhteydenpidon rajoitusten ja levottoman käytöksen vuoksi samalle osastolle. Tämä haastaa erityisesti alaikäisten vankien sijoittelussa, sillä paikkoja alaikäisten vankien sijoittamiselle erilleen muista alaikäisistä tai aikuisista vangeista ei ole ilman, että he olisivat täysin eristettyinä muista vangeista. Lisäksi

alaikäisiä vankeja on maassamme vuosittain vain muutamia, jolloin omia vain alaikäisille vangeille tarkoitettuja osastoja ei ole ollut rakenteellisestikaan mahdollista osoittaa.

Alaikäisten ja nuorten osastojen toiminnassa ja sijoittelussa on keskeistä pystyä mahdollistamaan huolellisesti arvioidulla sijoittelulla hyvä nuorten välinen ryhmädynamiikka sekä rauhallinen kuntoutuksen mahdollistava ilmapiiri. Nuorten (18–20-vuotiaiden) sijoittelussa vankilassa nuorten osastolle tai muualle vankiosastoille tulee aina huomioida nuoren yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma, tarpeet kuntoutukseen, opiskeluun sekä työelämävalmiuksien parantamiseen. Lisäksi on tärkeä kiinnittää huomiota nuoren aikaisempaan laitosaikaa ja rikostaustaan. Nuori on pyrittävä sijoittamaan mahdollisimman kuntoutumista edistävään ja tuettuun osastoon vankilassa.

Alaikäisten vankien sijoittaminen avolaitoksiin on lähtökohtaisesti haastavaa. Alaikäisiä ei voida pitää erillään aikuisista vangeista avolaitos olosuhteissa. Lisäksi avolaitoksissa valvonta on huomattavasti vähäisempää kuin suljetussa vankilassa jo laitoksen luonteen vuoksi. Monilla alaikäisillä vangeilla on lisäksi taustallaan karkaamisia aikaisemmista lastensuojelun sijoituspaikoista, vaikea päihdeongelma tai rikos, mikä estää heidän sijoittamisensa avolaitokseen.

7.2. Vankiloiden nuoriso-osastot

Selvityksen toimeksiannossa oli annettu mahdollisuus vierailla vankiloissa, jotka haastavasta korona-tilanteesta johtuen, jäivät toteuttamatta. Keräsin ajankohtaista tietoa osastojen toiminnasta sopien yksiköiden kanssa etäyhteydellä kokouksia nuoriso-osastojen työntekijöiden, arviointikeskusten sekä alaikäisten ja nuorten kanssa työskentelevien henkilöiden kanssa. Lisäksi osallistuin etäyhteyksin Etelä-Suomen kehityspäällikön Minna-Kaisa Järvisen järjestämään yhteiseen kokoukseen, jossa Etelä-Suomen alueen nuorten kanssa työskentelevät sekä arviointikeskuksen nuorista vastaavat työntekijät olivat yhteisesti paikalla. Lisäksi nuorten osastoilla työskentelevät erityisohjaajat kokosivat minulle osaston toiminnasta tietoja selvitykseen lähettäen ne minulle sähköpostitse.

Olen vieraillut aikaisemmin, syksyllä 2019, kaikissa vankiloiden nuoriso-osastoilla, lukuun ottamatta Hämeenlinnan ja Keravan vankiloita, jotka ovat valmistuneet koronasulkujen aikana. Vankiloiden kanssa käymieni keskustelujen perusteella sain kuvan, että osastot toimivat edelleen lähes samoissa tiloissa eikä muita suuria muutoksia koronasulun aiheuttamia supistuksia lukuun ottamatta ole osastoissa rakenteellisesti tapahtunut.

7.2.1. Vantaan vankilan nuoriso-osasto

Kuva: Vantaan vankilan tulo-oppaasta.

Vantaan vankila kuuluu Etelä-Suomen rikosseuraamusalueeseen ja sijaitsee Vantaan Itä-Hakkilassa. Vantaan vankila on vuonna 2002 toimintansa aloittanut vankila, jonka perustehtävänä on tutkintavankeuden toimeenpano ja vankikuljetus. Vankilassa sijaitsee Psykiatrisen vankisairaalan Vantaan yksikkö ja Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskuksen täytäntöönpanoyksikkö. Vantaan vankila on profiloitunut toimintansa erityisesti tutkintavankien muutosmotivaation herättämiseen, päihteidenkäytön vähentämiseen sekä vankeuteen valmentamiseen.

Vantaan vankilassa toimii nuorten osasto, joka on suunnattu alle 21-vuotiaille tutkintavangeille. Nuorten osaston toimintaa ohjaa päiväjärjestys, jossa sujuvaa arkea tukevat säännölliset rutiinit, järjestys ja riittävän strukturoitu nuoren arjen hallintaa tukeva toiminta.

Nuorten osastolla on kuusi kahden hengen selliä (yhteensä 12 paikkaa). Alaikäiset pyritään aina mahdollisuuksien mukaan sijoittamaan yksin, omaan selliin. Jokaisessa sellissä on oma vessa ja suihku, kerrossänky, vaatekaappi, hylly, lipasto, pöytä, tv sekä kiinteä radio. Osasto on fyysiseltä kooltaan pieni ja soveltuu parhaiten 6–8 nuorelle.

Osaston toiminta perustuu mielekkään elämän malliin (Good Life Model, GLM), joka on voimavarasuuntautunut ja nuoren suojaavia tekijöitä vahvistava malli. Osaston toiminnassa on mukana paljon yhteisöllisiä elementtejä, jotka toimivat muun muassa nuorten kanssa vuorovaikutuksellisin opetustilanteina. Ohjatun toiminnan kuten erilaisten ryhmätoimintojen kautta osastolla pyritään opettelemaan toisen huomioimista, tunteiden ilmaisua ja hallintaa, vastuun kantamista sekä palautteen antamista.

Nuorten osasto toimii kuntoutuksellisen osaston periaatteen mukaisesti, jolloin nuoren sitoutuessa osaston ohjattuun toimintaan hänelle voidaan maksaa toimintarahaa. Osastolla on mahdollisuus osallistua perusopetukseen kaksi (2) kertaa viikossa muutama tunti kerrallaan. Perusopetus pyritään varmistamaan kaikille oppivelvollisuusikäisille. Mahdollisuuksien mukaan myös täysi-ikäisiä tuetaan peruskoulun loppuun suorittamisessa. Osastolla on myös Marttojen opinnollistettu kotitalousvalmennus kurssi (2 op). Kurssin aikana nuorella on mahdollisuus halutessaan suorittaa hygieniapassi (1 op). Marttojen kotitalousvalmennusta on pystytty jatkamaan koronarajoitusten aikana myös etäyhteyksin.

Nuorille on tarjolla osastolla myös Arjen taitoja -valmennus, joka rakentuu kolmesta eri osa-alueesta: Kestävästi keittiössä, Talous- ja kuluttaja -asiat sekä Kodin huolto ja puhtaanapito. Osaston nuorille on järjestetty myös talous- ja velkaneuvontaa yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen ja ulosoton työntekijöiden pilotoimana. Nuoren rahankäytön taitoja harjoitellaan myös arjessa seuraamalla nuoren tuloja ja menoja viikoittain erityisohjaajan kanssa.

Lisäksi nuorten osastolla on toisen osaston kanssa jaettava monitoimitila, jossa on pingispöytä, kuntopyörä / soutulaite ja muita kuntoiluun tarkoitettuja välineitä kuten kahvakuulia, jumppamattoja sekä voimapyörä.

Opetushallituksen rahoittamassa Sanat haltuun -hankkeen työpajoissa harjoitellaan nuoren kanssa lukutaitoa tukevaa työtä. Tekstitaitoja lähestytään toiminnallisesti ja käytännöllisesti rap-lyriikan ja oman kirjoittamisen kautta. Tarkastelemalla rap-lyriikkaa tekstianalyysin keinoin voidaan osoittaa tekstitaitojen merkitystä nuoren omassa elämässä. Työskentely vahvistaa yhteyttä nuoren omaan äidinkieleen ja lukutaitoon, vahvistaen samalla nuoren kykyä ilmaista itseään. Nuoren kirjoittamia ja tuottamia lyriikoita on ollut mahdollisuus hyväksi lukea myös nuoren suorittaessa vankilassa peruskoulun äidinkielen oppimäärää.

Nuorten osasto tekee tiivistä yhteistyötä vankilan ulkopuolisten toimijoiden kanssa. Helsinki Missionin kanssa nuori voi työstää Aggredin väkivaltatyöskentelyä yksilöllisten tarpeiden ja tavoitteiden mukaan. Helsingin seurakuntayhtymän erityisnuorisotyö (Snellu) pitää osastolla korona tilanteen salliessa viikoittain keskusteluryhmää, jossa keskustellaan nuorten itse esille nostamista aiheista. Kriminaalihuollon tukisäätiön Nuorten toimintakeskus sekä Raittila tarjoavat

päihteetöntä vertaistukea sekä keskusteluryhmiä. Lisäksi yhteistyötä tehdään pääkaupunkiseudun Ohjaamon kanssa. Ohjaamo on 15–29-vuotiaille nuorille tarkoitettu neuvontapiste muun muassa työelämään ja opiskeluun liittyvissä kysymyksissä.

Korona-aikana nuorten osastolla on pystytty toteuttamaan viikoittainen Kriminaalihuollon tukisäätiön kokemusasiantuntijan keskusteluryhmä, jossa työparina on ollut osaston oma erityisohjaaja. Teemat keskusteluryhmään ovat nousseet nuorten ajankohtaisista tarpeista liittyen vankeusaikaan, sen mahdollisuuksiin ja haasteisiin, arjen hallintaan sekä siviiliaikaisen päihteiden käytön vaikutuksiin. Osaston erityisohjaaja on pitänyt myös mahdollisuuksien mukaan nuorille musiikkiryhmää.

Nuorten osastolle on pystytty alkuvuoden 2021 aikana järjestelemään lisäresurssia osaston ainoan erityisohjaajan tueksi kahdesta Etelä-Suomen yhdyskuntaseuraamustoimistosta ajalle 1.3-31.5.2021. Samalle aikavälille on Vantaan vankilassa nuorille osoitettu kaksi osastoa, joista toinen on osoitettu alaikäisille ja toinen 18–20-vuotiaille. Osastot sijaitsevat vastakkain ja toiminnot osastoilla järjestetään erillään toisistaan. Yhdyskuntaseuraamustoimiston rikosseuraamustyöntekijät käyvät kerran viikossa osastoilla ja pitävät nuorille voimavaravalmennus ryhmää.

Lisäksi Helsingin vankilan psykologi antaa työpanoksensa osastoille ja ohjaa yhdessä nuorten osaston erityisohjaajan kanssa yhteistyössä tunnesäätelyn taitoihin pohjautuvaa ryhmätoimintaa kerran viikossa.

Vantaan vankilan nuorten osaston ohjattua kuntosali- ja joogaryhmä toimintaa: Kuva Hanna Malmström.

7.2.2. Helsingin vankilan nuoriso- osasto

Helsingin vankila: Kuva Rikosseuraamuslaitos.

Helsingin vankila kuuluu Etelä-Suomen rikosseuraamusalueeseen ja sijaitsee Hermannin kaupunginosassa lähellä Hämeentietä. Helsingin vankila on vuonna 1881 rakennettu suljettu laitos, jossa vankipaikkoja on 312. Vangit sijoitetaan vankilaan Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen päätöksellä.

Helsingin vankilan nuoriso-osasto on perustettu vuonna 2016 aluksi projektiluonteisesti. Tarkoituksena oli kehittää nuorille vangeille oma osasto vastaamaan nuorten vankien tarpeita. Nuorten osaston toimintaa on kehitetty vuosien aikana ja se on vakiintunut osaksi vankilan toimintaa. Nuorille vangeille on ollut osoitettuna kaksi omaa osastoa Helsingin vankilassa. Toinen osasto on yhdeksän (9) paikkainen ja toinen 12 paikkainen. Kokemus kahden nuorten osaston sijoittelusta vierekkäin on koettu Helsingin vankilassa haastavaksi. Nuorten osastojen läheisyys on aiheuttanut levottomuutta ja toisen osaston ollessa sitoumusosasto (päätteetön) on esimerkiksi ulkoilu tapahtunut kuitenkin yhtä aikaa toisen nuorten osaston kanssa.

Selvityksen tekohetkellä Helsingin vankilassa toimi yksi nuorille vangeille tarkoitettu yhdeksän (9) paikkainen osasto. Nuorten osastolle sijoitetaan alle 24-vuotiaita nuoria, jotka on tuomittu vankeusrangaistukseen. Osastolle voidaan sijoittaa myös hovioikeuden päätöstä odottava nuori.

Tutkintavankeja osastolle ei ole mahdollista sijoittaa. Vanki sijoitetaan osastolle haastattelun ja hakemuksen kautta. Haastattelussa on mukana nuorten osaston erityisohjaaja sekä vartija. Nuorten osastolle sijoittelussa tehdään myös tiivistä yhteistyötä arviointikeskuksen kanssa. Nuorten osastolle sijoitetut alaikäiset osallistuvat samoihin toimintoihin täysi-ikäisten nuorten kanssa. Osaston toiminnoista vastaa pääsääntöisesti yksi erityisohjaaja.

Nuorten osaston toiminnan kehittämistä varten on perustettu vuoden 2021 alussa kehittämistyöryhmä, johon kuuluvat apulaisjohtaja, rikosseuraamusesimies (2), erityisohjaaja (2), opinto-ohjaaja (2), sekä psykologi. Tavoitteena on kehittää nuorten osaston kuntoutuksellista sisältöä sekä arkipäivän toimintojen sujuvuutta huomioiden nuorten erityistarpeet. Kehittämistyöryhmään on kutsuttu myös Vankiterveydenhuollon edustaja.

Nuorten osaston toiminnassa korostuu yhteisöllisyys, vastuunotto sekä arjen taitojen opettelu. Toiminta osastolla pyritään suunnittelemaan ja toteuttamaan huomioiden nuorten vankien erityistarpeet. Työskentely rakentuu Hyvän elämän -mallin mukaisesti (Good Life Model, GLM), painottuen nuoren suojaavien tekijöiden vahvistamiseen ja korostaa nuoren omaa aktiivista toimijuutta. Selvitystä tehdessä osastolla oli käynnissä erityisohjaajan ohjaamana päihde- ja desistanssiryhmä, Terve-kurssi (päihteitä käyttävän terveyskurssi) sekä suunnitelmissa käynnistää kevään 2021 aikana suuttumuksen hallinta (SuHa) -ryhmä. Lisäksi suunnitelmissa on seksuaalineuvontaryhmä, jossa seksuaaliterveyden ja -kasvatuksen ohella paneudutaan muun muassa nuoren identiteetti-, parisuhde- ja kommunikaatioteemoihin. Osaston erityisohjaajalla on seksuaalineuvojan koulutus, joka antaa mahdollisuuden käsitellä nuorille tärkeitä ja ajankohtaisia seksuaaliterveyden kysymyksiä.

Osaston toiminta koostuu ryhmä ja yksilötyöskentelystä. Vankilan pastori pitää kerran viikossa vangeille musiikkipedagogista ryhmää, työnjohtaja pitää kerran viikossa ryhmää, jossa nuorille järjestetään erilaista työtoimintaa kuten puu- ja painotöitä sekä sesonkiaskartelua. Työnjohtajan ryhmässä on tehty yhteistyötä myös Helsingin kaupungin kirjaston kanssa. Kirjastosta on käynyt työntekijä lukemassa novelleja nuorille, joista on käyty yhteistä keskustelua nuorten kanssa. Lisäksi opinto-ohjaajat ovat järjestäneet tarvittaessa opintoihin ja opiskeluun liittyen tapaamisia.

Korona-aika on vaikuttanut luonnollisesti myös nuorten osaston toimintaan. Ennen koronan mukanaan tuomaa toiminnan supistamista nuorten osastoja oli kaksi ja käynnissä oli Valma-opetusta, musiikkiterapiaa, Marttojen ruokaryhmä sekä eri järjestöjen ja muiden yhteistyökumppaneiden toteuttamia vaihtuvia ryhmiä ja infoja. Tällä hetkellä, koronarajoitusten ollessa vielä voimassa, ei ryhmiä eikä koulutusta ole ollut mahdollista toteuttaa.

7.2.3. Turun vankilan nuoriso- osasto

Turun vankila: Kuva Rikosseuraamuslaitos.

Turun vankila kuuluu Länsi-Suomen rikosseuraamusalueeseen. Turun vankila on 255-paikkainen suljettu vankila. Sinne sijoitetaan vankeusvankeja ensikertaisista elinkautisiin sekä lisäksi sakko- ja tutkintavankeja. Turun vankila sijaitsee noin kahdeksan kilometrin päässä Turun keskustasta Saramäen kaupunginosassa.

Turun vankilassa on nuorille, alle 24-vuotiaille miehille, tarkoitettu nuorten osasto. Nuoren sijoittelua osastolle pohditaan tarkkaan arviointikeskuksen kanssa ja otetaan huomioon nuoren yksilöllinen kokonaistilanne. Sijoittelussa arvioidaan myös nuoren vaikutusta muihin nuorten osastolla oleviin nuoriin. Turun vankilan luonne on suljettu ja turvallisuuspainotteinen, joka näkyy myös nuorten vankien sijoittelussa.

Osastolla on kolme (3) yhden hengen ja kolme (3) kahden hengen selliä, yhteensä yhdeksän (9) vankipaikkaa. Osasto pitää sisällään myös yhteisen oleskelutilan sekä keittiön. Nuorille on myös käytössä vankilan yhteisissä tiloissa, musiikkitala, liikuntatilat sekä ulkoiluun tarkoitettu piha-alue. Tilanteissa, jossa vankilaan sijoitellaan alaikäinen tai nuori, naispuolinen vankeusvanki, hänet

sijoitellaan vankilan naisten osastolle. Alaikäinen poika ja tyttö pyritään aina sijoittamaan omaan yhden hengen selliin. Selvityksen teon aikana osastolla oli seitsemän nuorta vankia eikä yhtään alaikäistä. Turun vankilassa on luotu malli alaikäisen vangin kanssa työskentelyyn, jossa on selkeästi kuvattu työskentelyn vastuualueet sekä prosessi, miten alaikäisen tullessa vankilaan tulee toimia.

Nuorten osaston toimintaa on pyritty kehittämään viimeisen vuoden aikana aktiivisesti. Osastolla toimii yksi (1) erityisohjaaja, joka vastaa myös vankilan toisen osaston toiminnasta.

Erityisohjaajan lisäksi nuorten kanssa työskentelyyn osallistuu vankilan sosiaalityöntekijä, arjen taitojen ohjaaja sekä rikosseuraamusesimies. Jokaiselle nuorelle on myös nimetty oma vastuuvirkamies, joka on vartija. Nuorten osaston toiminnot ovat pääsääntöisesti tarkoitettu oman osaston nuorille, eivätkä he osallistu samoihin toimintoihin muiden osastojen vankien kanssa. Nuorilla on mahdollisuus suorittaa itsenäisesti ilman lähiopetusta peruskoulua sekä iltalukiota.

Nuorten osastolla arki koostuu osaston päiväjärjestyksen mukaisesta toiminnasta sekä yksilöllisen suunnitelman mukaisesta kuntouttavasta toiminnasta. Yksilötyöskentelyn pääpaino on päihdetyöskentelyssä, sillä suurella osalla nuorista on haasteita päihteiden käytön kanssa.

Nuorten on mahdollista osallistua Marttojen toimintaan, Turun kaupungin kirjaston kanssa yhteistyössä toteutettavaan ryhmätoimintaan, osaston ohjaajan toteuttamaan käden- ja arjentaitojen ryhmätoimintaan sekä Arjen Taitoja Työpaikalle (ATT) -kurssille. Lisäksi nuorilla on mahdollisuus harrastaa liikuntaa kolme (3) kertaa viikossa vankilan kuntosalilla sekä palloiluliikuntasalissa. Nuoret ovat ottaneet erityisen hyvin vastaan KRIS ry:n kokemusasiantuntijan vierailut nuorten osastolla. Keskustelut kokemusasiantuntijan kanssa ovat pohjautuneet nuorten itsensä esiin nostamista teemoista. Tämän vuoden aikana on tarkoitus käynnistää myös Tampereen Siltavalmennuksen kanssa yhteistyö nuorten tueksi.

7.2.4. Hämeenlinna vankila

Hämeenlinnan vankila. Kuva: Tuomo Kärjenmäki vankilan johtaja

Hämeenlinnan vankila kuuluu Länsi-Suomen rikosseuraamusalueeseen. Hämeenlinnan vankilaan on sijoitettu 1.7.2017 alkaen vain naisia. Suljettujen osastojen lisäksi vankilassa toimii perheosasto, jonne tutkintavankeutta suorittava nainen voi sijoittua pienen, alle kaksivuotiaan, lapsensa kanssa. Perheosaston toiminnasta vastaa Kanta-Hämeen Perhetyö ry, joka vastaa myös Vanajan vankilan perheosaston toiminnasta. Kanta-Hämeen Perhetyön henkilökunta ja vankilan henkilökunta tekevät tiivistä yhteistyötä osastolle sijoitettujen vankien kanssa.

Perheosaston yhteydessä on rakenteellisesti erillään rajattava osasto, joka on tarkoitettu alaikäisille vangeille. Tähän kutsuttuun nuoriso-osastoon voidaan sijoittaa kaksi alaikäistä vankia kerrallaan. Osastolle ei sijoitella lähtökohtaisesti nuoria 18–20-vuotiaita vankeja. Hämeenlinnan vankilassa tutkintavangeille on osoitettu yhteensä kaksi 12 hengen osastoa. Nuoriso-osastolle ei ole nimettynä omaa työntekijää (alaikäisiä tyttöjä vankilassa hyvin harvoin) vaan alaikäisen ollessa osastolla muiden vanki osastojen erityisohjaajat sekä muu henkilöstö huolehtii myös alaikäisestä tutkinta- tai vankeusvangista.

Lähityössä tehtävässä kuntoutuksessa toteutetaan päihdekuntoutusohjelmia, motivointi- ja keskusteluohjelmaa, lähisuuhdeväkivallan katkaisuun motivoivaa ryhmäohjelmaa, terveysneuvontakursseja sekä liikuntaryhmiä. Hämeenlinnan vankilassa kehitetään aktiivisesti nais erityistä työtä ja pyritään huomioimaan erityisesti naisvankien erityistarpeet kuntoutumisessa.

Hämeenlinnan vankilassa on mahdollisuus suorittaa peruskoulu- ja lukio-opintoja. Perusopintojen ja lukion opetuksesta vastaa Hämeenlinnan opetustoimi. Opetustoimella on kuitenkin ollut haasteita osoittaa henkilöstöresurssia, opettajaa, vankilalle. Perusopetus ja lukion suorittaminen on tapahtunut etäopintoina itsenäisesti.

Kaikissa vankilan työpisteissä on mahdollisuus suorittaa ammatillisten perustutkintojen osia tai koko tutkinto, sekä osallistua valmentavaan ja kuntouttavaan koulutukseen (VALMA-koulutus). Työpisteissä suoritettavat opinnot ovat kaikki opinnollistettu. Yhteistyöoppilaitoksena toimii Tavastia Ammattiopisto. Syksystä 2021 alkaen on tarkoitus käynnistää yhteistyö myös Kiipulan Ammattiopiston kanssa. Kiipulan Ammattiopisto on erikoistunut muun muassa erityistarpeita vaativien oppilaiden opetukseen ja ohjaukseen.

Uusi vankila mahdollistaa selleissä olevien päätteiden avulla itsenäisen opiskelun sekä yhteydenpidon esimerkiksi läheisiin. Uuden vankilan tavoitteena on myös parantaa ja opettaa vangeille yhteiskunnassa laajasti tarvittavia taitoja rangaistuksen aikana. Tällä hetkellä selleissä olevilla päätteillä ei kuitenkaan ole mahdollista liittyä mukaan opetukseen oppilaitoksen tunneille etänä eikä oppilaitosten oppimisympäristö Moodleen. Perusopetusta on mahdollisuus suorittaa erillisellä koneella, joka edellyttää henkilökunnan läsnäoloa opetuksen ja tehtävien aikana.

Hämeenlinnan vankilan nuorten osaston yleistila sekä selli. Kuva Sirpa Rinta-Jaskari.

7.2.5 Keravan avovankilan nuoriso- osasto

Keravan uusi vankila. Kuva Rikosseuraamuslaitos.

Keravan vankila sijaitsee Keravan kaupungissa vanhan Lahdentien varrella. Matkaa Keravan rautatieasemalta on neljä (4) kilometriä. Helsinkiin matkaa on 30 kilometriä. Keravan vankila on ollut toiminnassa vuodesta 1891 asti. Keravan uusi avovankila avattiin keväällä 2020 ja avovankilan vankipaikkamäärä ollessa 136 se on tällä hetkellä Suomen suurin avovankila.

Vankilassa tehtävä kuntoutustyö on vankeja vapauteen valmentavaa. Vangeille suunnattu työtoiminta perustuu yhteistyökumppaneille kuten Metsähallitukselle ja Helsingin kaupungille tehtäviin töihin sekä vankilalle tehtäviin korjaus- ja kunnossapitotöihin. Tarkoituksena on, että vankeusaikana opitut työtaidot mahdollistaisivat myös vapautumisen jälkeisen työnhaun.

Keravan avovankilassa on 12 paikkainen nuoriso-osasto. Nuorten vankien osastolle sijoitetaan vankeustuomion saaneita alle 25-vuotiaita nuoria. Avovankilaan ei ole lain mukaan mahdollista sijoittaa tutkintavankeja. Nuorten osastosta ja sen toiminnoista päävastuussa on yksi erityisohjaaja. Erityisohjaaja työskentelee myös vankilan muiden nuorten vankien kanssa. Nuorten osasto on ollut aikaisemmin vanhan Keravan vankilan ollessa toiminnassa 6–8-paikkainen intensiivisen tuen osasto (WOP-osasto). Nuorten osaston toiminta ja vankimäärä on kasvanut uuden vankilan myötä.

Erityisohjaaja tapaa jokaisen osastolle tulevan nuoren ja tekee hänelle tulohaastattelun, jossa käydään keskustelu nuoren sen hetkisestä tilanteesta, tuomiota edeltävästä elämäntilanteesta, nuoren tarpeista, toiveista ja tavoitteista rangaistusajalle. Nuoren kanssa sovitaan yksilötyöskentelystä, kuntouttavasta työskentelystä, opiskelusta, työtoiminnasta sekä läheisverkoston ja muiden sidosryhmien kanssa tehtävästä yhteistyöstä.

Nuorten osastolta nuoren on mahdollista osallistua valmentavaan koulutukseen (VALMA), Autismisäätiön Kuntoutus kuntoon -hankkeeseen, erityisohjaajan ohjaamaan akkreditoituun ohjelmatyöhön kuten suuttumuksen hallinta (SuHa) ja kalterit taakse (KT) -ryhmiin, Marttojen järjestämälle Arjen taidot -kurssille, Mieli ry:n Mielen ensiapu 1 -kurssille, Kohtaus ry:n pitämään seksuaalikasvatus ryhmään, Kriminaalihuollon Tukisäätiön (KRITS) vertais- ja musiikkiryhmään, Helsingin Seurakuntayhtymä (Snellu) pitämään Horisontti-ryhmään sekä Lyömättömän linjan keskustelua väkivallasta -ryhmään.

Nuoren edetessä tuomiolla ja saadessaan valmiuksia ja vahvistusta siviilielämää varten hänen kanssaan lähdetään selvittämään edellytyksiä valvottuun koevapauteen. Tavoitteena on, että jokainen nuori vapautuisi nuorten osastolta valvotun koevapauden kautta takaisin siviiliin. Valvotun koevapauden kautta vapautuminen edellyttää tiivistä verkosto ja sidosryhmä yhteistyötä muiden viranomaisten ja läheisten kanssa. Yhteistyö muiden vankilan ulkopuolisten toimijoiden kanssa on osa tiivistä nuoren kanssa tehtävää työtä rangaistuksen aikana.

Normaaliolosuhteissa ennen koronarajoituksia nuorille vangeille on ollut tarjolla myös liikuntaryhmä, jota on ohjannut vankilan liikunnanohjaaja yhdessä erityisohjaajan kanssa. Nuorten kanssa on käyty talon ulkopuolella porrastreenaamassa, yleisurheilemassa, yhteisesti lenkillä ja metsäretkellä. Lisäksi liikunnanohjaaja on käynyt heidän kanssaan myös uimahallissa.

7.3. Yhteenveto

7.3.1. Tilat

Rakenteellisesti nuoriso-osastot toimivat osana vankilan muita osastoja ja toimintoja. Nuoriso-osastot ovat kooltaan 2–12-paikkaisia. Nuoriso-osastoja ei ole sijoitettu vankila osastojen ulkopuolelle eikä erillisiin rakennuksiin vankila-alueella. Vankilan yleisiä toimintoihin tarkoitettuja tiloja kuten liikuntatiloja, ulkoilutiloja ja monitoimitiloja käytetään myös nuorten osastojen toimintojen järjestämiseksi. Nuorten osastoilla ei ole yhteisiä keittiötiloja lukuun ottamatta omia toimintatiloja. Toimintatiloja tarvittaisiin esimerkiksi opiskelun järjestämiseen. Nuorten osastolta ei pääsääntöisesti ole ollut mahdollista osallistua yhteiseen toimintaan vankilan muiden osastojen kanssa.

Vantaan vankila on ainoa tutkintavankila, jonne voidaan sijoittaa myös alaikäinen, miespuolinen tutkintavanki nuoriso-osastolle. Vantaalla ei kuitenkaan ole mahdollista sijoittaa alaikäistä erilleen aikuisesta vangista. Poikkeuksena tällä hetkellä väliaikaisesti järjestetyt alaikäisten ja nuorten omat osastot. Tutkintavankeusaikaan kuuluu usein pakkokeinolain mukaisia yhteydenpidon rajoituksia. Näissä tilanteissa alaikäinen tutkintavanki joudutaan sijoittamaan eristykseen nuoriso-osaston ulkopuolelle tai kokonaan toiseen vankilaan. Yhteydenpidon rajoitusten ollessa voimassa henkilö ei saa olla muiden kuin vankilan henkilökunnan ja oikeuden päätöksellä lähinnä huoltajien ja oikeusavustajan kanssa yhteydessä.

Hämeenlinnan uuteen vankilaan voidaan sijoittaa alaikäinen, naispuolinen tutkinta- ja vankeusvanki erilleen aikuisista vangeista. Tämän mahdollistaa uuden vankilan rakenteellinen ratkaisu, jonka avulla perheosasto on jaettavissa tarvittaessa. Hämeenlinnan vankilaan ei kuitenkaan voida sijoittaa alaikäistä tutkinta- tai vankeusrangaistusta suorittavaa poikaa.

Yleisesti ottaen voidaan todeta, että henkilöstömitoituksen, pakollisten yhteydenpidon rajoitusten edellyttämien eristyksien, kuntouttavan toimintojen järjestämisen, nuorten haasteellisen sijoittelun ja alaikäisille tarkoitettujen tutkintavankeuspaikkojen vähyyden vuoksi alaikäisille ja nuorille osoitetut tilat ovat tällä hetkellä riittämättömiä.

7.3.2. Toiminnot ja palvelut

Nuoriso-osastot kertoivat osastoilla järjestettävän runsaasti erilaista toimintaa nuorille. Toimintoja järjestää vankilan henkilökunnan lisäksi useat eri kolmannen sektorin toimijat ja järjestöt.

Toimintaa järjestetään myös erilaisten hankkeiden ja pilottien toimesta, joihin vankila on katsonut hyväksi osallistua ja lähteä kehittämään nuorille suunnattua toimintaa. Rikosseuraamuslaitoksen hyväksymistä akkreditoituista kuntouttavasta ohjelmatyöstä osastot mainitsivat Suuttumuksen hallinnan ja Kalterit taakse päihdeohjelman. Muita rikosseuraamuslaitoksen ohjelmatyössä käytettäviä ohjelmia, niin kutsuttuja hyviä käytäntöjä, mainittiin ATT -arjentaiteja työpaikoille, Terve-kurssi (huumeita käyttävien terveysneuvonta) ja Motivoivan keskustelun menetelmä.

Nuorten osaston toimintaa on luonnollisesti supistanut korona-ajan rajoitukset, jolloin ulkopuolisten toimijoiden ei ole ollut mahdollista tulla vankilaan sisälle järjestämään ryhmätoimintaa tai tapaamaan nuoria. Muutamia toimintoja kuten Marttojen arjen hallintaan liittyvää ryhmää on pystytty järjestämään etäyhteydellä myös korona-aikana.

Perusopetuksen tulisi olla vahvasti osa nuorten osaston toimintaa. Vantaan vankilassa perusopetusta on pystytty järjestämään lähiopetuksena kaksi kertaa viikossa, myös koronasulun aikana. Muissa vankiloissa perusopetuksen järjestäminen ei lähiopetuksena ole ollut mahdollista ja opetus onkin nuoren itsenäisen opiskelun varassa. Perusopetus ja toisen asteen opintojen edistäminen tutkintavankeus- ja vankeusaikana ei näin toteudu perusopetuslain mukaisesti. Tutkintavankeus ja vankeusrangaistus ei poista velvollisuutta perusopintojen suorittamisesta. Perusopetuslaki velvoittaa oppivelvollisen suorittamaan perusopintoja myös rangaistuksen aikana.

Korona aikana siviilissä on otettu iso harppaus toimintojen järjestämisessä ja niihin osallistumisessa etäyhteyksien kautta. Nuorten osastojen henkilökunnan kanssa käymistäni keskusteluista välittyi kuitenkin tunne, ettei etäyhteyksin opiskelu tai toiminta ole ottanut samaa harppausta vankiloissa. Suurimmiksi esteiksi keskusteluissa nousevat tietoteknisten välineiden puute sekä turvallisuus kysymykset. Oppilaitosten oppimisympäristöön ei saa lupaa liittyä ja Rikosseuraamuslaitoksen käytössä oleva Skype-sovellus ei toimi laajasti muualla käytössä olevan Teams-sovelluksen kanssa. Tämä sama haaste on myös uudessa niin sanotussa älyvankilassa, jossa tietotekninen valmius ja osaaminen on pyritty viemään mahdollisimman pitkälle.

Nuorten osastoilla tehdään lisäksi paljon yhteistyötä muiden viranomaisien, eri verkostojen ja sidosryhmien kanssa. Alaikäisen ja nuoren asioiden edistämiseksi järjestetään verkostopalavereita, asiakassuunnitelmien tarkistuksia ja yhteensovittamista muun muassa lastensuojelun ja sosiaalihuollon kanssa. Lisäksi yhteistyö poliisin, arviointikeskuksen ja huoltajien

kanssa on tiivistä. Alaikäisen ja nuoren vapautumista valmisteltaessa palveluiden yhteensovittaminen ja palvelujatkumoiden varmistaminen siviiliin edellyttää yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa koko rangaistuksen suorittamisen ajan.

7.3.3. Terveydenhuolto

Vankiterveydenhuollon yksikkö vastaa vangin lääketieteellisten tarpeiden mukaisen terveyden- ja sairaanhoidon sekä lääkinnällisen kuntoutuksen järjestämisestä. (Vankeuslaki 10 luku 1 §)

Taustalla rikos, edessä muutos: suosituksen viranomaisten saumattomalle yhteistyölle rikostaustaisten yhteiskuntaan kiinnittymiselle (Oikeusministeriön julkaisuja, mietintöjä ja lausuntoja 2021:3) raportissa on kirjattu:

Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon rangaistusajan suunnitelmat sovitetaan yhteen vankilähtöisesti. Kehitetään kumppanuutta yhteisen tekemisen näkökulmasta sekä perehdytetään henkilökuntaa molempien organisaatioiden tehtävistä ja toimintaa ohjaavasta lainsäädännöstä.

Lisäksi raporttiin on kirjattu:

Vankiterveydenhuoltoon järjestetään riittävät resurssit vapautuvien vankien työ- ja toimintakyvyn arviointia sekä palveluohjausta varten. Vangin terveydenhuollon jatkuvuudesta vapautumisen jälkeen huolehditaan yhteistyössä jatkohoidosta vastaavan tahon ja vangin kanssa. Hoidon jatkuvuuden turvaaminen on erityisen tärkeää päihde- ja mielenterveytyksessä, mutta myös somaattisten sairauksien hoidossa (STM, THL, VTH, kunnat, kuntayhtymät).

Vankiterveydenhuollolla on erittäin tärkeä rooli alaikäisen ja nuoren terveydentilan kartoittamisessa ja mahdollisten tarvittavien jatkohoitosuunnitelmien ja läheteiden laatimisessa. Tutkintavankeus ja vankeusaika mahdollistavat alaikäisen ja nuoren kohdalla pysähtymisen, joka tarvitaan usein tutkimusten tekoa ja jatkohoitosuunnitelmien laatimista varten. Usein tutkintavankeusaika on nuoren kohdalla myös se ajanjakso, kun nuori ei käytä aktiivisesti päihteitä ja on lähes aina tavoitettavissa. Tutkintavankeusajana nuori on usein itsekin motivoitunut oman terveydentilansa selvittämiseen sekä tuen ja hoidon vastaanottamiseen.

Selvityksen teon yhteydessä käydyissä keskusteluissa nousi esille vankiterveydenhuollon resurssien niukkuus ja erityisesti psykiatristen sairaanhoitajien vähyys. Nuorten osastoille kaivataan erityisesti psykiatristen sairaanhoidon osaamista ja matalan kynnyksen interventioita mielenterveyden kysymyksiin sekä vahvistamiseen. Sairaanhoitajan työ keskittyy akuuttien hoidollisten tehtävien hoitamiseen ja toivottua tukea kokonaisvaltaisempaan työskentelyyn ei ole

mahdollista saada. Nuorten osastoilla toivottiin laajemmin mahdollisuutta esimerkiksi työparityöskentelyyn sairaanhoitajan kanssa erityisesti alaikäisten ja nuorten asioissa.

Nuorten osastoilta kysyttiin selvityksen teon yhteydessä yhteistyöstä vankiterveydenhuollon kanssa.

Vantaan vankila nuorten osasto – yhteistyö vankiterveydenhuollon kanssa:

Vantaan vankilan psykiatrisen vankisairaalan yksikön kanssa, tehdään tiivistä yhteistyötä nuoren tarpeiden mukaisesti. Jokainen alle 21-vuotias nuori tapaa nuorten osastolle saapuessaan lääkärin. Alaikäiset vangit tapaavat lisäksi vähintään kerran nuorten osastolla oloaikana Helsingin yliopistollisen sairaalan nuorisopsykiatrin konsultaatioluontoisesti psykiatrisen hoidon tarpeen arvioimiseksi. Lisäksi nuorille on nimettynä oma sairaanhoitaja. Sairaanhoitaja, vankilan psykologi ja erityisohjaaja kokoontuvat säännöllisesti nuoren voinnin arvioimiseksi ja tuen varmistamiseksi.

Psykiatrisen vankisairaalan yksiköstä on mahdollisuus konsultoida nuoren asioissa psykiatria, lääkäriä hoidollisissa tai lääkityksellisissä asioissa sekä sairaanhoitajaa ryhmämuotoisesti tai yksilövastaanotoilla. Psykiatrinen sairaanhoitaja on ollut yhdessä nuorista vastaavan erityisohjaajan kanssa ohjaamassa nuorille myös Suuttumuksen hallinta (SuHa) -kurssia sekä neuropsykiatrista valmennusta ryhmämuotoisesti. Tarvittaessa nuorta on tavattu sairaanhoitajan yksilövastaanotoilla mielenterveyden haasteisiin, impulsiivisuuteen ja tunteiden säätelyyn liittyen. Lisäksi nuorten tukena on vankilan psykologi.

Helsingin vankila nuorten osasto – yhteistyö vankiterveydenhuollon kanssa:

Helsingin vankilan nuorten osaston toimintaa on lähdetty aktiivisesti kehittämään kevään 2021 aikana. Kehittämistyöryhmään on pyydetty mukaan vankiterveydenhuollon edustaja kehittämään yhteistyötä, erityisesti nuorten vankien tarpeista ja näkökulmasta tarkastellen. Yhteistyö vankiterveydenhuollon kanssa on koettu hyväksi. Haasteita asettaa lähinnä vankiterveydenhuollon resurssien niukkuus, joka mahdollistaa vain akuutteihin hoitotoimenpiteisiin vastaamisen. Lisäksi psykiatrista sairaanhoitajaa sekä terveydenhoidon tiiviimpää yhteistyötä nuorten osaston henkilökunnan kanssa koettiin tärkeäksi kehittää. Helsingin vankilassa on tällä hetkellä kolme psykologin virkaa, joista yksi on virkavapaalla. Yhden psykologin työ on painottunut tällä hetkellä nuorten kanssa työskentelyyn.

Turun vankilan nuoriso- osasto – yhteistyö vankiterveydenhuollon kanssa:

Yhteistyö Turun psykiatrisen vankisairaalan poliklinikan kanssa toteutuu tarvittaessa nuoren tilanteen ja tarpeen mukaisesti. Poliklinikalla voidaan tarvittaessa arvioida myös nuoren tarve mahdollisesta sairaalahoidosta. Vankiterveydenhuollolla on kuitenkin mahdollisuus tällä hetkellä vastata lähinnä akuuttiin terveydenhuollon tarpeeseen. Vankiterveydenhuollon palvelut koetaan

niukaksi ja tiukkaan resursoituiksi. Erityisesti psykiatrisen sairaanhoitajan tarve ja pitkäjänteinen työskentely nuorten osaston kanssa työskentelyyn koettaisiin tarpeelliseksi.

Hämeenlinnan vankila – yhteistyö vankiterveydenhuollon kanssa:

Yhteistyö Hämeenlinnan vankilan yhteydessä toimivan vankisairaalan poliklinikan kanssa sujuu joustavasti vankisairaalan resurssien puitteissa. Nuori on mahdollista sijoittaa lääkärin läheteellä Hämeenlinnan vankilan yhteydessä olevalle vankisairaalan osastolle tietyin kriteerein. Sijoitus vankisairaalan osastolle on nuorelle vapaaehtoista. Vankilan psykologi työskentelee tarvittaessa osana moniammatillista tiimiä ja tarjoaa psyykkistä tukea yhdessä laaditun suunnitelman ja nuoren tarpeen mukaan vankilassa.

Keravan avovankila nuorten osasto – yhteistyö vankiterveydenhuollon kanssa:

Keravan vankilassa työskentelee kaksi sairaanhoitajaa. Sairaanhoitajan työ on tiukkaan resursoitua ja yhteistyötä vankilan henkilökunnan kanssa tehdään tarvittaessa nuoren asioissa. Yhteistyötä vankiterveydenhuollon kanssa tehdään muun muassa nuoren nepsy-asioissa (neuropsykologiset haasteet ja vaikeudet). Lääkärin arvion ja lähetteen kautta nuoren on tarvittaessa mahdollisuus päästä muun muassa Turun psykiatriseen vankisairaalaan adhd-tutkimuksiin vankeusaikana. Keravan vankilassa ei ole tällä hetkellä omaa psykologia.

7.3.4. Henkilöstöresurssit

Kaikissa yksiköissä nuorten osastojen henkilökuntaa yhdistää työn haastavuuteen ja vaativuuteen nähden liian pieni henkilöstömitoitus. Jokaisesta nuorten osaston toiminnasta vastasi pääasiassa yksi erityisohjaaja. Kahdessa vankilassa sama erityisohjaaja vastasi myös muista vankilan osastoista, vastaten osaltaan muiden vankien sosiaali- ja/tai päihdetyöstä. Erityisohjaajan tukena osastoilla on lisäksi muuta vankilan henkilökuntaa, mutta pääosa vastuusta nuorten kanssa arjessa tehtävästä työstä oli yhdellä erityisohjaajalla. Yhden erityisohjaajan resurssia voidaan pitää aivan liian alimitoitettuna nuorten kanssa työskenneltäessä. Pitkiä aikoja yksin sellissä tulisi alaikäisten ja nuorten vankien kohdalla pyrkiä välttämään. Resurssien tulisi mahdollistaa riittävät toiminnot osastoilla myös virka-ajan jälkeen, iltaisin ja viikonloppuisin.

Nuoret tarvitsevat osastolla henkilökunnan läsnäoloa ja vuorovaikutusta. Henkilökuntaa tarvitaan arvioimaan nuorten keskinäisiä suhteita, ennakoimaan mahdollisia ristiriitoja nuorten välillä sekä mallintamaan oikeaa toiset ihmiset huomioivaa vuorovaikutusta. Henkilökunnan resurssointi tulee olla sellainen, että pystytään mahdollistamaan toiminnallisten kuntouttavien toimintojen ja liikunnan riittävä määrä sekä sellin ulkopuolisen ajan mahdollisuus myös virka-ajan ulkopuolella. Tällä hetkellä nuoriso-osastot avataan klo 7.00–7.15. välillä arkisin ja suljetaan klo 16.00–16.45 välillä. Viikonloppuisin osastot avautuvat klo 7.00–8.00 välillä ja suljetaan kello 15.30–16.30

välillä. Henkilökuntaa tulisi olla nuorten osastoilla viikolla ja viikonloppuisin iltaisin myös virka-ajan jälkeen, esimerkiksi kello 19.00 asti. Valvonnan resurssointi tulisi järjestää siten, että valvonnalla on mahdollisuus osallistua osaston toiminnan järjestämiseen. Tämä edistäisi myös tavoitteena olevan vastuuvirkamiesmallin mukaista lähityöskentelyä.

8. Peruskoulu ja opiskelu, alaikäisten ja nuorten vankien koulutuksen järjestäminen

Erityisasiantuntija Kati Sunimento:

Kansalliset ja kansainväliset säädökset ja suositukset edellyttävät, että alaikäisille ja nuorille järjestetään heidän tarpeidensa mukaista koulutusta vankeuden ja tutkintavankeuden aikana. Erityisesti oppivelvollisuusikäisten vankien koulutuksesta on huolehdittava, mutta myös muiden nuorten vankien kohdalla koulutukseen osallistumisella on yleensä merkittävä vaikutus rikoskierteen katkaisemisessa ja yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Tutkimusten mukaan pelkän peruskoulun varaan jäävillä on huomattavasti isompi riski syyllistyä rikokseen kuin toisen asteen tutkinnon suorittaneilla.

Eurooppalaisten vankilasääntöjen (2006:2) mukaan erityishuomiota on kiinnitettävä nuorten ja erityistarpeita omaavien vankien koulutukseen. Lukutaidottomien vankien ja nuorten vankien koulutuksen on oltava pakollista, ja vankeinhoitolaitoksen on kiinnitettävä siihen erityistä huomiota (Mandela Rules 2015).

Tällä hetkellä alaikäisten ja nuorten vankien koulutuksen järjestämisessä on vakavia puutteita. Erityisen huolestuttava tilanne on erillisillä nuorten vankien osastoilla. Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueella ei ole varsinaisia erillisiä nuorten osastoja. Siellä nuorilla on hieman paremmat mahdollisuudet osallistua koulutukseen kuin Etelä- ja Länsi-Suomen rikosseuraamusalueilla. Esimerkiksi Oulun vankilassa VALMA-koulutuksessa (ammatilliseen koulutukseen valmentava koulutus) on usein nuoria vankeja. Vantaan tutkintavankilassa järjestetään perusopetusta oppivelvollisuusikäisille tutkintavangeille kahtena päivänä viikossa muutama tunti kerrallaan. Opetus toteutuu Vantaan kaupungin joustavan perusopetuksen kautta. Helsingin ja Turun vankiloiden nuorten osastoilla ei järjestetä tällä hetkellä laisinkaan lähiopetusta. Itsenäinen opiskelumahdollisuus on olemassa, mutta erityisesti nuorten kohdalla itsenäinen opiskelu on usein mahdotonta. Keravan avovankilassa nuorten osastolta on mahdollisuus osallistua VALMA-koulutukseen muiden vankien kanssa.

Opetuksen järjestämisvastuissa on tällä hetkellä haasteita. Opetushallituksen määräyksen (104/011/2014) mukaan oppivelvollisuusikäisten vankilaopetuksesta vastaa se kunta, jossa vankila sijaitsee. Usein nuorten osastoilla on sekä oppivelvollisuusikäisiä että oppivelvollisuusiän ylittäneitä vankeja. Yleensä vankilan sijaintikunta ei ota vastuuta oppivelvollisuusiän ylittäneiden nuorten koulutuksen järjestämisestä, vaikka nuorelta puuttuisi perusopetuksen päättötodistus.

Oppivelvollisuuden laajentaminen

Uusi oppivelvollisuuslaki tulee voimaan 1.8.2021. Lakia sovelletaan ensimmäisen kerran niihin oppivelvollisiin, jotka keväällä 2021 ovat perusopetuksen 9. luokalla eli pääosin vuonna 2005 syntyneisiin. Uudistuksen tavoitteena on, että kaikki suorittavat vähintään toisen asteen tutkinnon. Oppivelvollisuus jatkuu siihen asti, kun opiskelija täyttää 18 vuotta. Oppivelvollisuus voi päättyä jo aiemmin, jos opiskelija suorittaa ylioppilastutkinnon tai ammatillisen tutkinnon. Tutkintavankeus tai vankeus ei poista oppivelvollisuutta, oppivelvollisuus ”ohittaa” tutkintavankien vapaaehtoisen toimintaan osallistumisen.

Jatkossa jokaisella vankilaan saapuvalla alaikäisellä tutkintavangilla tai vankeusvangilla tulisi olla opiskelupaikka olemassa. Kyseisellä koulutuksen järjestäjällä on opiskelijan ohjaus- ja valvontavastuu. On todella tärkeää lähteä heti selvittämään vangin koulutustilannetta, sillä koulutuksen järjestäjällä on oikeus erottaa opiskelija, jos he eivät kuukauteen tavoita opiskelijaa. Esimerkiksi lyhyen tutkintavankeuden aikana on tärkeää, että nuori saa pidettyä olemassa olevan opiskelupaikan. Mikäli koulutuksen järjestäjä tekee ilmoituksen oppilaan erottamisesta, ilmoitus tehdään opiskelijan huoltajalle ja asuinkunnalle. Asuinkunnalla eli vankilan sijaintikunnalla on viimesijainen oppivelvollisen ohjaus- ja valvontavastuu.

Tähän asti oppivelvollisuusikäisten vankien osalta on pyritty turvaamaan perusopetuksen suorittaminen. Lainsäädännön muuttuessa perusopetuksen suorittaneille oppivelvollisuusikäisille vangeille tulee järjestää toisen asteen ja nivelvaiheen koulusta. Koska oppivelvollisuusikäisillä vangeilla on erilaisia koulutustarpeita, voisi olla järkevintä, että jatkossa nuorten osastoilla järjestettäisiin tutkintokoulutukseen valmentavaa koulutusta (TUVA). Tällöin koulutus tulisi olla hyvin resursoitu (erityinen tuki, opettajan lisäksi avustaja, opinto-ohjaus) ja vangeilla tulisi olla mahdollisuus suorittaa TUVA-koulutuksessa opetussuunnitelman mukaisesti myös perusopetuksen ja lukiokoulutuksen kursseja sekä ammatillisen koulutuksen tutkinnon osia. Tutkintotavoitteinen ammatillinen koulutus edellyttää soveltuvia tiloja ja laitteita, joten siihen osallistuminen tulisi mahdollistaa nuorten osastojen ulkopuolisissa tiloissa. Tämä onnistunee myös muiden vankien kanssa, jos toiminta on tarpeeksi hyvin resursoitu opetuksen, ohjauksen ja valvonnan osalta. Mikäli oppivelvollisuusikäisellä olisi peruskoulun suorittaminen oleellisesti kesken, tulisi kunnan opetustoimen huolehtia perusopetuksen järjestämisestä, vaikka se järjestettäisiinkin osittain TUVA-koulutuksen yhteydessä.

Perusopetuksen ja toisen asteen opintojen suorittamisen tulisi olla yksi keskeinen nuorten osaston toiminnoista. Uuden lainmuutoksen myötä nuorten kanssa työskentelevät esittivät huolensa opintojen suorittamisen haasteista jo tällä hetkellä ja tulevan uuden lainmuutoksen myötä tulevat velvoitteet myös Rikosseuraamuslaitokselle herättivät keskustelua.

Turun vankila:

Turun vankilassa opiskelu tapahtuu pääsääntöisesti itsenäisesti, joten korona aika ei ole vaikuttanut opiskeluiden suorittamiseen. Mikäli nuori tarvitsee apua opiskeluiden suorittamisessa, hänen tulee ottaa yhteyttä asiointilomakkeella vankilan opinto-ohjaajaan tai erityisohjaajaan, jotka auttavat tarvittaessa opintojen edistämisessä. Turun vankilassa on ollut Turun kristillisen opiston hankerahoituksella työntekijä, jolla on ollut mahdollisuus opettaa nuorille muun muassa digitaitoja, matematiikkaa sekä äidinkieltä (Suomea) erityisesti maahanmuuttajataustaisille nuorille. Nuorten osastolta ei ole mahdollista osallistua muiden vankiosastojen kanssa samoihin opintoihin.

Helsingin vankila:

Selvityksen teon aikana, nuorten osastolla oleville vangeille ei järjestetä mitään opetusta. Ammattiopisto Liven järjestämä klinikka-Valma on jäänyt tauolle vuosien 2019 ja 2020 vaihteessa. Alkuun tauon aiheutti oppilaitoksen sisäiset henkilöstövaihdokset ja myöhemmin kevään aikana voimaan tulleet koronarajoitukset. Keväällä 2020 nuorten osastolta oli ensimmäistä kertaa mahdollisuus osallistua Keudan ravintola-alan perustutkinto-opetukseen. Koulutukset keskeytyivät kuitenkin koronan takia. Lisäksi kaksi nuorten osaston vankia suoritti peruskouluopintoja keväällä ja syksyllä 2020 itsenäisesti opiskellen Spesian yksilö-Valmassa, mikä toimi alkuun pilottina, joka on päättynyt. Spesian yksilö-Valmaan ei sisällynyt varsinaista opetusta vaan tarvittaessa opettajan tukitapaamisia.

Korona rajoitusten tultua voimaan marraskuun 2020 lopusta lähtien kaikki Helsingin vankilassa tapahtuva opiskelu (ammattillinen sekä lukio-opiskelu) on ollut mahdollista vain itsenäisenä opiskeluna. Syksyllä 2020 järjestettiin lähiopetusta, jolloin opiskeluryhmät koostuivat vain tietyn osaston vangeista. Nuorten osastolta ei ole ollut mahdollista osallistua lähiopetukseen muiden osastojen vankien kanssa.

Itsenäinen opiskelu ja tehtävien tekeminen ilman lähiopetusta on useimmille nuorille vangeille haasteellista. Itsenäinen opiskelu on ollut käytännössä mahdotonta niille nuorille vangeille, joiden äidinkieli on muu kuin Suomi. Suurella osalla nuorista vangeista motivaatio ja vireystila vaihtelevat päivätasolla paljonkin, joten opiskeluun sitouttamisen näkökulmasta riittävä määrä lähiopetusta olisi erityisen tärkeää.

Helsingin vankilassa ei ole ollut mahdollisuutta peruskoulun tai muiden opintojen etäopetukseen. Ammattillisen opetuksen ja lukion etäopetuksen suunnittelu ja käytännön järjestelyjen organisoiminen ovatkin parhaillaan työn alla. Koronan myötä tarve etäopiskeluun ja opiskelun normaaliuteen on korostunut. Kuitenkaan mahdollisuuksia verkko- ja etäopetukseen osallistumiseen ei ole ollut. Myöskään tietoteknisiä valmiuksia itsenäiseen opiskeluun ei ole ollut olemassa.

Vantaan vankila:

Vantaan vankilassa nuorten osastolla käy Koivukylän peruskoulusta pajaluokan erityisopettaja kaksi kertaa viikossa antaen 2–3 tuntia kerrallaan perusopetusta. Ensisijaisesti lähiopetus on tarkoitettu alaikäisille oppivelvollisuus ikäisille nuorille. Mahdollisuuksien mukaan perusopetukseen voivat osallistua myös täysi-ikäiset nuorten osastolla olevat nuoret, joilta puuttuu peruskoulun päättötodistus. Toistaiseksi opetus on toteutunut opettajan läsnäolo opetuksena eikä etäopetusta ole ollut tarvetta järjestää.

Lukion ja toisen asteen opintoja nuorella on mahdollisuus opiskella itsenäisesti. Kirjallinen tehtäväksi anto on sovittu yhteistyössä oman oppilaitoksen kanssa. Nuorten osaston erityisohjaaja on valvonut nuoren koetilannetta ja palauttanut tehtyjä tehtäviä oppilaitokseen. Tukea opiskeluun nuori on saanut tarvittaessa erityisohjaajalta tai etäohjauksella oppilaitoksesta.

Opetushallituksen rahoittamassa Sanat haltuun -hankkeen työpajoissa tehdään lukutaitoa tukevaa työtä. Työpajassa kirjoitettuja ja työstettyjä lyriikoita on voitu hyväksi lukea nuoren peruskoulun äidinkielen oppimäärässä.

Suurin haaste nuorten osaston näkökulmasta on, ettei tutkintavankilassa ole mahdollisuutta suorittaa verkko-opintoja. Tämä este rajaa opintojen edistämistä merkittävästi alaikäisen ja nuoren kohdalla. Opintojen suorittamiseen vankilasta käsin on kohdistunut myös ennakkoluuloja oppilaitosten taholta.

Hämeenlinnan vankila:

Hämeenlinnan vankilassa perusopetuksen suorittaminen on mahdollista tällä hetkellä vain itsenäisenä opiskeluna. Hämeenlinnan kaupungin opetustoimella ei ole ollut osoittaa resursseja vankilaan.

Ammatillisia opintoja vankilassa voi suorittaa runsaasti ja ammatilliset opinnot ovat opinnollistettu. Yhteistyö oppilaitoksena opintoja tarjoaa Tavastia Ammattiopisto, jonka kautta voi opiskella muun muassa kiinteistöalan tutkintoa, pesulatyön tutkintoa, tekstiili- ja muotialan opintoja sekä catering-alan opintoja ja tutkintoa. Syksyllä 2021 on tavoitteena käynnistää yhdessä Kiipulan Ammattiopiston kanssa puutarha-alan opinnot. Lisäksi on kartoitettu ja selvitetty mahdollisuutta sosiaali- ja terveystieteiden opintokokonaisuuksien sekä kauneushoitoalan opintokokonaisuuksien suorittamisen mahdollisuuksista.

Uusi älyvankila mahdollistaa omassa sellissä opiskelun hyödyntäen uutta teknologiaa ja sellipäätettä. Haasteena on kuitenkin, ettei sellipäätteeltä ole mahdollista liittyä esimerkiksi oppilaitosten Moodle-oppimisympäristöön tai etäopetuksen Teams-oppitunneille. Peruskoulun

suorittaminen on myös mahdollista tällä hetkellä ainoastaan erillisen koneen kautta (niin sanottu Black list -kone). Tällä koneella opiskelu edellyttää henkilökunnan läsnäoloa koko opintojen suorittamisen ajan.

Keravan vankila:

Nuorella on mahdollisuus suorittaa kesken jääneitä peruskoulun opintoja vankilan Valma (ammattilliseen koulutukseen valmentavassa) -koulutuksessa. Valma koulutuksessa on mahdollisuus suorittaa ja vahvistaa myös suomen kielen taitoa ja opintoja. Lisäksi Valma opettajien kanssa on mahdollisuus kartoittaa eri opintovaihtoehtoja ja hakea ohjatusti ja tuetusti eri oppilaitoksiin. Valma opiskelu on mahdollista ammattiopisto Liven järjestämänä ja lisäksi yhteistyötä tehdään Keski-Uudenmaan koulutuskuntayhtymä Keudan kanssa ammattiopintojen mahdollistamiseksi.

9. Turvallisuus näkökulmia alaikäisten ja nuorten vankien kanssa työskentelyssä

Alaikäisen ja nuoren joutuessa vankilaan on vankeuden alkuvaiheessa kiinnitettävä erityistä huomiota nuoren mielenterveyteen ja mahdolliseen itsetuhoisuuteen. Usein nuorilla vangeilla on vankilaan joutuessa vaikeita mielenterveyden ongelmia, joihin he tarvitsevat paljon psyykkistä tukea ja henkilökunnan läsnäoloa. Rikos ja rikokseen johtaneet tapahtumat ovat usein nuoren mielessä jäsentymättömiä ja ahdistus, pelko sekä tulevaisuuden epätietoisuus lisäävät ahdistusta ja huonovointisuutta. Erityisesti tutkintavankeusaikana tulee pyrkiä rauhoittamaan ja vakauttamaan nuoren mieltä ja antaa tietoa siitä, miten rikosprosessi etenee hänen kohdallaan ja kuinka tilanteesta, mihin nuori on joutunut, voidaan selvitä eteenpäin elämässä.

Nuorten osastoilla tulee olla myös jatkuva valvonta ja vartiointi silloin, kun nuoret eivät ole suljettuina omiin selleihin. Ilman jatkuvaa valvontaa ja henkilökunnan läsnäoloa nuorten kesken osastoilla on riski, että nuorten välille syntyy riitoja, kiusaamista, painostusta tai he tekevät jotakin muuta osastolla kiellettyä. Valvonnan läsnäolo on välttämätöntä aina, kun osasto on auki ja erityisesti silloin, jos osastolla on yhtä aikaa sijoitettuna alaikäisiä ja täysi-ikäisiä nuoria. Erityisohjaajan työparina olisikin hyvä olla aina myös nuorten osastolle nimetty oma vartija. Tulevaisuudessa vastuuvirkamies mallin mukaisesti valvonnan rooli laajemmin osana kuntoutusta lisää myös turvallisuutta.

Alaikäiset ovat vankila olosuhteissa erityisen haavoittuvassa asemassa oleva ryhmä. Heidän kohdallaan turvallisuuteen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Alaikäisen alttius muiden vankien, erityisesti kokeneempien vankien, vaikutuksille on suuri. Alaikäinen voi ymmärtämättömyyttään tai esittämisen halusta joutua tilanteisiin, joissa häntä käytetään hyväksi tai hän kiinnittyy henkilöihin, jotka eivät edistä alaikäisen rikoksista ja päihteistä irtaantumista. Henkilökunnan läsnäolo osaston arjessa myös silloin, kun suunnitelmallista toimintaa ei ole järjestetty, on tärkeää.

10. Verkosto- ja sidosryhmäyhteistyö

10.1. Kunta, sosiaalihuolto, lastensuojelu yhteistyö

Erityisasiantuntija Tuija Muurinen ja ylitarkastaja Sanna Kohvakka

Rikosseuraamuslaitoksen yhtenä tavoitteena on vähentää rangaistusta suorittavien riskiä syyllistyä uusiin rikoksiin. Uusintarikollisuuden ehkäisyssä Rikosseuraamuslaitos tarvitsee rinnalleen verkostoja ja sidosryhmiä, joiden kanssa yhteistyössä voidaan varmistaa alaikäisten ja nuorten tarvitsemat sosiaali- terveydenhuollon sekä muut yhteiskunnan palvelut. Alaikäisten ja nuorten vankien ollessa kysymyksessä yhteistyö erityisesti lastensuojelun, opetustoimen ja työllisyyspalveluiden kanssa tulee olla keskiössä. Lisäksi yhteistyötä vanhempien ja huoltajien kanssa tulee tehdä alaikäisten kanssa työskenneltäessä.

Rikosseuraamusasiakkaan sosiaali- ja terveysten palveluiden järjestämisestä on pääsääntöisesti vastuussa hänen kotikuntansa. Yhteistyö kunnan sosiaali- ja terveysten palveluiden kanssa käynnistetään jo ennen alaikäisen tai nuoren vankilaan tuloa yhdyskuntaseuraamustoimistossa nuoren seuraamusselvitystä laadittaessa, jolloin luodaan ensimmäinen kontakti yhteistyön rakentamiselle. (Laki nuoren rikoksista epäillyn tilalanteen selvittämisestä 7 §, laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta 45 §.)

Tänä vuonna oikeusministeriön kokoama, eri hallinnonaloja yhdistävä työryhmää laati suositukset Rikosseuraamuslaitoksen ja muiden viranomaispalveluiden yhteensovittamisesta rikostaustaisten tukemiseksi (Taustalla rikos, edessä muutos 2021). Suosituksissa todetaan, että:

Rikosseuraamuslaitoksen ja muiden yhteistyökumppaneiden laatimat asiakas-, kuntoutus- ja palvelusuunnitelmat sovitetaan yhteen. Rikosseuraamuslaitoksen kuntouttavat toiminnot rakentuvat hoitojatkumoiksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden kanssa. Yhteistyö koulutus-, työvoima-, asumis-, sosiaali- ja terveysten palveluita järjestävien tahojen kanssa aloitetaan seuraamuksen aloitusvaiheessa palvelutarpeen arvioimiseksi ja palveluiden yhteensovittamiseksi sekä seuraamuksen aikana, että sen jälkeen jatkumoiden varmistamiseksi. Rikosseuraamuslaitos päivittää säännöllisesti kuvaukset yksikkökohtaisista toiminnoista ja palvelutarjonnasta. Huolehditaan siitä, että erityistä tukea tarvitsevat rikosseuraamusasiakkaat sisällytetään muiden viranomaispalveluiden toimintaprosesseihin varmistaen sosiaalihuoltolain mukainen asiakkuus. (Rise, kunnat, kuntayhtymät, Työ- ja elinkeinotoimistot.)

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että lapsen tai nuoren kanssa otetaan yhteyttä sosiaalihuoltolain mukaiseen omatyöntekijään / lapsen asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään

sosiaalihuollossa, lastensuojelussa tai jälkihuollossa. Jos lapsella tai nuorella ei ole aikaisempaa asiakkuutta, tehdään sosiaalihuoltolain 35 §:n mukainen yhteydenotto tai huoli-ilmoitus tai tarvittaessa lastensuojeluilmoitus. Tämä käynnistää kunnassa sosiaalihuoltolain mukaisen palvelutarpeen arvioinnin, jonka yhteydessä selvitetään myös lastensuojelun tarve.

Lastensuojelulain 26 §:n 4 momentin mukaisesti:

Arvion lastensuojelulain mukaisten palvelujen ja tukitoimien tarpeesta tekee sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijä arvioi lapsen kasvuolosuhteita sekä huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden mahdollisuuksia huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta. Arviointi tehdään kyseessä olevan tapauksen olosuhteiden edellyttämässä laajuudessa. Arvioinnin tekemiseksi sosiaalityöntekijä voi tarvittaessa olla yhteydessä lapselle läheisiin henkilöihin sekä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin siten kuin sosiaalihuoltolain 41 §:ssä säädetään.

Rangaistusajan suunnitelman laatiminen edellyttää alaikäisten kohdalla sitä, että Rikosseuraamuslaitoksessa tehtävän arvioinnin rinnalla on käytössä sosiaalityöntekijän tekemä arviointi palvelujen ja tukitoimien tarpeesta. Tämä siksi, että Rikosseuraamuslaitoksessa arviointia ei useinkaan tee sosiaalityöntekijä, eikä arvioinnissa muutoin ole käytettävissä riittävää tietoa sosiaalihuoltolain ja / tai lastensuojelulain mukaisista palveluista. Sosiaalihuollon ja / tai lastensuojelun sosiaalityöntekijällä on myös Rikosseuraamuslaitosta laajemmat tiedonsaantioikeudet ja velvollisuus koota yhteen asiakkaan kaikki eri hallinnonaloilla laaditut asiakassuunnitelmat eli Rikosseuraamuslaitoksen lisäksi esimerkiksi Vankiterveydenhuollon suunnitelman alaikäisen päihde- ja mielenterveyspalveluista. Asiakkaan suostumuksella voidaan näin laatia myös sosiaalihuollon ja muiden hallinnonalojen palveluja ja tukitoimia koskeva yhteinen suunnitelma. (SHL 39 §.) Vaikka sosiaalihuollon ja / tai lastensuojelun sosiaalityöntekijän tekemä arvioinnin lähtökohta on ensisijaisesti vankilaan ulkopuolelta tulevien palvelujen suunnittelu, sen tarjoamaa tietoa tarvitaan myös Rikosseuraamuslaitoksen tarjoamien omien palvelujen, Vankiterveydenhuollon palvelujen sekä esimerkiksi vankilan ulkopuolisen sijoittelun suunnittelussa. Se, onko jatkossa työparina sosiaalityöntekijä sosiaalihuollosta vai lastensuojelusta jää palvelutarpeen arvioinnissa ratkaistavaksi. Erona lienee se, minkä tyyppisiä palveluja ja tukitoimia alaikäinen tarvitsee vankeusaikana.

Sosiaalihuoltolain piiriin kuuluvat erityistä tukea tarvitsevat lapset (katso SHL 3 §), jonka

- kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai
- joka itse käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään tai joka on erityisen tuen tarpeessa 3 kohdassa mainituista syistä.

Sen sijaan lastensuojeluasiakkuus alkaa, kun sosiaalityöntekijä toteaa palvelutarpeen arvioinnin perusteella, että:

- lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä; taikka
- lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään; ja
- lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia. (Lastensuojelulaki 27 §.)

Sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 3 luku), kuten kotipalvelun, vertaisryhmätoiminnan, tukihenkilön sekä toimeentulotuesta annetun lain ([1412/1997](#)) mukaisen toimeentulotuen ja ehkäisevän toimeentulotuen lisäksi lastensuojelun asiakkuudessa olevalle perheelle on järjestettävä tarvittaessa lapsen ja perheen tuen tarpeisiin perustuva asiakassuunnitelma huomioon ottaen lastensuojelun avohuollon tukitoimina:

- 1) tukea lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseen
- 2) lapsen taloudellista ja muuta tukemista koulunkäynnissä, ammatin ja asunnon hankinnassa, työhön sijoittumisessa, harrastuksissa, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä sekä muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä;
- 3) lapsen kuntoutumista tukevia hoito- ja terapiapalveluja;
- 4) tehostettua perhetyötä;
- 5) perhekuntoutusta; sekä
- 6) muita lasta ja perhettä tukevia palveluja ja tukitoimia.

Rikosseuraamuslaitos vastaa vankeusaikana uusimisriskiä vähentävän työskentelyn lisäksi siitä, että lapsi saa tukea koulunkäyntiin, harrastuksiin, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen sekä muiden ylläpitämisessä sekä muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä. Lisäksi vankiterveydenhuolto vastaa hoito- ja terapiapalveluista. Sen sijaan lastensuojelusta tarvitaan usein esimerkiksi tukea lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseen sekä muuta lasta ja koko perhettä tukevia palveluja ja tukitoimia koko vankeusrangaistuksen ajan.

Selvitystyön aikana vankilan henkilökunnan kanssa käydyissä keskusteluissa sosiaalityön kanssa tehtävästä yhteistyöstä, nousi esille kuntien sosiaalityön käytäntöjen suuri eroavuus. Yhteistyö sosiaalihuollon ja lastensuojelun kanssa käynnistyi muutamien työntekijöiden kokemuksen mukaan joustavasti heti tutkintavankeuden alussa ja oli tiivistä koko alaikäisen tutkintavankeuden ja seuraamuksen ajan. Oli myös kokemuksia, joissa kerrottiin lastensuojelun ilmoittaneen, ettei työskentelyä alaikäisen asioiden selvittelyssä ole tarpeen aloittaa ennen kuin lopullinen tuomio on tiedossa. Lisäksi oli ollut tilanteista nuorten kohdalla, jossa sosiaalihuoltolain 35 § mukainen palvelutarpeen arviointi kerrottiin vastaanotetun ja jaetun työntekijälle, mutta koska nuori oli

vankilassa ei nähty tarvetta palvelutarpeen arvioinnin laatimiseen, kun vasta myöhemmin. Tämä herätti suurta huolta henkilökunnassa, sillä lopullista tuomiota voi joutua odottamaan useamman kuukauden ja siinä ajassa yhteinen suunnitelma olisi perusteltua laatia ja tehdä yhdessä. Koettiin myös, että mikäli alaikäisellä tai nuorella oli sosiaalihuollossa ennestään tuttu työntekijä, tämä oli usein tiiviissä yhteydessä työntekijään vankilassa sekä alaikäiseen ja nuoreen koko seuraamuksen aikana. Mikäli omaa työntekijää ei ollut, asiakkuutta ei lähdetty rakentamaan ilman lopullista tuomiota. Tämä herättää huolta siitä, että alaikäinen tai nuori, jolla ei ole entuudestaan omaa nimettyä sosiaalityöntekijää, ei pääse käynnistämään yhteistyösuhdetta tai tutustumaan omaan sosiaalityöntekijäänsä. Sosiaalityöntekijää tarvitaan yhteistyöhön mukaan, kun päätetään alaikäisen ja nuoren asioista kuten kuntoutuksesta sekä mahdollisesta vankilan ulkopuolisesta sijoituksesta siviilissä. Alaikäisten kohdalla vankilan ulkopuolisen sijoituspaikan tulee olla lastensuojelun laitoshuollon tai sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja tuottava yksikkö.

Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaat ovat kuntalaisina oikeutettuja yhteiskunnan normaalipalveluihin. Tästä syystä Rikosseuraamuslaitoksessa on 'madallettava muureja' niin, että yhteiskunnan normaalipalvelut voivat toimia myös vankiloissa. Esimerkiksi jälkihuollon osalta on keskeistä, että työskentely oman työntekijän kanssa voi jatkua tai alkaa jo vankeusaikana niin, että luottamuksellinen suhde nuoreen on olemassa, kun nuori vapautuu. Vankeusaikaisessa työssä voidaan hyödyntää myös etäyhteyksiä.

10.2. Kolmannen sektorin toimijat, vertaistuki ja kokemusasiantuntijuus

Selvitystyön aikana nousi esille nuorten osastoilla toimintoja tarjoavien eri toimijoiden runsas määrä. Osastoilla arjen toimintoja ja aktiviteettiä olivat toteuttamassa useat eri järjestöt, säätiöt sekä seurakunnat. Ulkopuolisten toimijoiden tarjoama toiminta oli toteutettu pääosin nuorille tarjottavina ryhmätoimintoina kuten Marttojen järjestämä ja toteuttama arjen hallintaan liittyvät ryhmät, Kriminaalihuollon tukisäätiön vertaistukiryhmät, Kris:in järjestämät vertaisryhmät sekä seurakuntien eri aiheista kokoontuneet ryhmät. Ulkopuolisten toimijoiden toteuttama ohjelma- ja ryhmätoiminta koetaan hyvänä. Toiminnan mukana saadaan usein myös työntekijä, joka panoksellaan mahdollistaa toiminnan toteutumisen.

Vertaistuen ja kokemusasiantuntijoiden hyödyntäminen myös nuorten kanssa tehtävässä työssä on lisääntynyt. Nuori on kehityksessään tilanteessa, jossa hän peilaa itseään ja kykyjään muihin samanikäisiin ja samassa tilanteessa oleviin. Kokemusasiantuntijan kanssa käytävissä keskusteluissa nuori pääsee pohtimaan omaa uskomustaan ja ajatustaan siitä, pystyykö hän esimerkiksi lopettamaan päihteiden käytön tai muutamaamaan elämäänsä. Usko ja luottamus omasta muutoksesta edellyttää muilta sosiaalista tukea ja palautetta, mallia henkilöstä, joka on selviytynyt

ja jonka nuori kokee itselleen samankaltaiseksi. Se, että nuori näkee toisen samassa tilanteessa olleen selvinneen haasteista, mallintaa myös nuoren omaa asennetta ja tahtoa muutokseen.

10.3. Vanhemmat, huoltajat ja ystävät

Vankilan ulkopuolisten toimijoiden lisäksi erittäin tärkeässä roolissa ovat alaikäisen ja nuoren vanhemmat ja huoltajat, läheiset sekä ystävät. Vanhempien ja huoltajien rooli erityisesti alaikäisten kohdalla on tärkeä. Yhteydenpito vanhempiin ja tapaamiset vankilassa kannattelevat arjen rakenteita ja suhdetta vankilan ulkopuolelle. Alaikäisten ja nuorten kuntoutusta vahvistavien ja edistävien sosiaalisten suhteiden tukeminen edistää myös nuoren omaa kuntoutumista ja luo pohjaa siviiliin palaamiselle.

Vankien vanhemmat ry:n edustajat osallistuivat 19.4.2021 pidettyyn työpajaan, joka oli osa selvitystyöhön liittyvää työskentelyä. Vankien vanhemmat nostivat omassa puheenvuorossaan esille muutamia tärkeitä huomioita vanhemman näkökulmasta. Vanhemmat kokivat, että päihderiippuvaisen ja/tai vakavilla rikoksilla oireilevan nuoren pakollinen pysähdys vankilassa on usein vanhemmille toivoa herättävä. Usein nuoren taustalla on lähes poikkeuksetta tilanne, jossa lastensuojelun keinot eivät ole olleet riittäviä ja nuoren elämä on ollut hallitsematonta jo pitkään. Vankila paikkana, josta pääsy ulkomaailmaan on kielletty ja jossa on tarjolla riittävän tehokasta ja pitkäkestoista päihde- ja muuta kuntoutusta, on usein nuorelle viimeinen mahdollisuus saada elämänsä raiteilleen.

Vanhempien näkemyksen mukaan myös osastojen vankimäärä pitäisi rajoittaa lyhyitä poikkeuksia lukuun ottamatta kahdeksasta kymmeneen (8-10) henkilöön. Nuorten vain keskenään, ilman henkilökunnan läsnäoloa, viettämä aika ei saisi olla liian pitkä, ettei esimerkiksi rikollisuutta ihannoiva kulttuuri tai keskinäiset kahnaukset pääsisi kasvamaan.

Opetuksen mahdollistaminen heti tutkintavankeuden alkaessa sekä nuoren kunnon mukaan koettiin tärkeänä. Vanhemmat toivoivat myös, että peruskoulujen sekä toisen asteen oppilaitosten henkilökunnalle tulisi saada koulutusta ja lisää tietoa siihen, miten suhtautua tietoon koulun oppilaan vangitsemisesta. Koulun negatiivinen suhtautuminen vangitun nuoren opintojen jatkamiseen oppilaitoksessa vähentää nuoren opiskelumotivaatiota ja pahimmassa tapauksessa opinnot keskeytyvät.

Vanhemmat pitivät tärkeänä myös nuoren siirtyessä valvottuun koevapauteen, että vanhemmilla tulisi olla matalan kynnyksen keinoja kertoa valvontahenkilökunnalle nuoreen liittyvistä huolistaan tai nuoren onnistumisista koevapaudessa. Vanhemmat toivoivat esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen puolelta yhden-kahden kerran yhteistä tapaamisvelvoitetta tähän

sopivana keinona. Yhteisenä tavoitteena niin vanhemmilla kun Rikosseuraamuslaitoksella on saada nuori pois rikosten täyttämästä elämästä.

10.4. Nuorten rikosten ennaltaehkäisy hankkeet

Valtioneuvosto hyväksyi lokakuussa 2017 Sisäisen turvallisuuden strategian (SM 20017, 40), jossa annettiin oikeusministeriölle yhdessä rikosentorjuntaneuvoston ja muiden rikosprosessiin ja nuoren auttamiseen liittyvien tahojen kanssa tehtäväksi kehittää toimintamalli rikoksilla oireileville nuorille. Oikeusministeriön kriminaalipoliittinen osasto asetti tehtävää varten työryhmän, jonka toimikausi oli 1.5.2018–31.5.2019. (Oikeusministeriön julkaisuja 2019: 26, 7.)

Toimintamallin tarkoituksena on tavoittaa ja tukea nuoria, joilla rikokset toistuvat, muuttuvat vakavammaksi, tai nuoren kohdalla työntekijällä on herännyt erityinen huoli esimerkiksi päihteiden käyttöön liittyen tai muusta uhasta, joka lisää riskiä syrjäytyä. Rikoksilla oireilevat nuoret voivat olla myös alle 15- vuotiaita, jotka tekevät paljon rikoksia ja käyttävät päihteitä. Nämä nuoret jäävät rikosseuraamusten ulkopuolelle nuoresta iästä johtuen, mutta voivat tarvita tilanne- ja tarvearvion ja erityisiä palveluita. Työryhmä kehittämässä toimintamallissa rikoksilla oireileville nuorille rikosprosessiin on sovitettu yhteen eri viranomaisen toiminnot ja muiden, ennaltaehkäiseviä palveluita tuottavien tahojen toimenpiteet koordinoitusti ja yksilön tarpeet huomioiden. Lähtökohtana toimintamallissa ovat nuoren tarpeet ja tilanne. Toimintamallissa rikoksilla oireilevien nuorten palvelut kootaan yhteen toimintamalliin sekä yhteen paikalliseen tai alueelliseen yksikköön siten, että kokonaisvastuu nuoren tilanteesta kuuluu yhdelle työntekijälle. (Oikeusministeriön julkaisuja 2019: 26, 10-11.) Oikeusministeriö pyysi lausuntoa kehittämistyöryhmän ehdotuksesta toimintamalliksi rikoksilla oireileville nuorille (OM 2019:26) ja vastaanotti yhteensä 37 lausuntoa. Lausuntokierros (OM 2019:44) osoitti, että lapsen/nuoren tilanteesta kokonaisvastuussa olevan työntekijän täytyy olla virkavastuulla toimiva sosiaalityöntekijä. (Oikeusministeriön julkaisuja 2019: 44, 8-9, 14.)

Toimintamallin pilotointiin saivat avustuksen Vantaa, Turku, Oulu ja Rovaniemi.

Vantaa: Ri-O-hanke

Ri-O-hanke aloitettiin Vantaan kaupungin sosiaalipalveluissa marraskuussa 2020. Hanke on suunnattu 13-24-vuotiaille vantaalaisille ja sen tavoitteena on vahvistaa vantaalaista yhteistoimintaa nuorten hyvinvoinnin tukemiseksi, katkaista nuorten rikoskierre sekä ennaltaehkäistä alaikäisten nuorten sijoittamista sijaishuoltoon. Vantaan kaupungilla toteutetaan kaksi toimintamallin pilotointia, joista toinen lastensuojelussa ja toinen nuorten aikuisten sosiaalityössä. Toimintamalli lastensuojelussa pohjautuu näyttöön perustuvaan, systemaattiseen MDFT-interventioon, jossa yhdistyvät yksilöllinen ja terapeutin lähestymistapa sekä

moniammatillinen tuki. MDFT -terapiassa työskennellään niin koko perheen kanssa kuin myös perheenjäsenten kanssa yksilöllisesti. Nuorten sosiaalipalveluissa kehitetään nuorten tukemiseksi moniammatillinen ja systemaattinen toimintamalli. Keskeisinä yhteistyökumppaneina toimivat muun muassa Rikosseuraamuslaitos ja kokemusasiantuntijat. ([Vantaan](#) kaupunki.)

Selvityksen teon aikana Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö, Uudenmaan Yhdyskuntaseuraamustoimisto ja Ri-O-hankkeen työntekijä ovat sopineet yhteisestä kokouksesta yhteistyön ja yhteisen mallin kehittämiseksi.

Turku: ROKKI-hanke

ROKKI-hanke on Turun kaupungin ja Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyöprojekti ja sen toimintakausi on 1.1.2021 – 30.4.2023. Hankkeen pääasiallisena kohderyhmänä ovat alle 12- 21-vuotiaat rikoksilla oireilevat nuoret ja heidän perheensä. (Turun kaupunki.) Tavoitteena on kehittää vaikuttava moniammatillinen puuttumisen toimintamalli vakavasti rikoksilla oireilevien turkulaisten nuorten tilanteeseen käyttäen hyväksi kehittämistyöryhmän (OM 2019:26) ehdotuksen sisältöä. Keskeisessä osassa toimintamallissa on uusi perustettava moniammatillinen työryhmä, jolla on riittävästi resursseja kohderyhmän tukemiseen siten, että työllä vaikutetaan rikoskierteen katkaisuun ja uusien rikosten estämiseen sekä lisätään nuorten valmiuksia kohti rikoksetonta elämää. Tiimin toiminnassa on tärkeää jalkautuva, kiinnipitävä ja joustava työote. Tiimiin palkataan sosiaalityöntekijä (projektikoordinaattori), ohjaaja, sairaanhoitaja, rikosseuraamustyöntekijä sekä koulunkäyntiä tukeva sekä opiskelumahdollisuuksia edesauttava työntekijä (erityisopettaja / opinto-ohjaaja) ja he tekevät yksilötyötä sekä toteuttavat ryhmätoimintaa. Hankkeen aikana tuotetaan tietoa kohderyhmän palvelutarpeista, auttamisen mahdollisuuksista sekä arvioidaan ja kehitetään myös laajemmin kohderyhmän kanssa työskentelevien viranomaisten yhteistyötoimintaa. (Turun kaupungin hyvinvointitoimiala.)

Turun vankilan sosiaalityöntekijä on mukana tiiviisti Rokki – hankkeessa rakentamassa hankkeen yhteistyömallia Rikosseuraamuslaitoksen ja Turun kaupungin kanssa.

Oulu: NURRI-hanke

NURRI-hankkeen toimintakausi on 11/2020-12/2022 ja sen tavoitteena on moniammatillisella työotteella kuntouttaa rikoksilla oireilevia nuoria ja heidän perheitään, jotta nuoren rikollinen toiminta loppuisi.

Hanke on tarkoitettu 12-29-vuotiaille oululaisille, jotka ovat:

- Syyllistynyt toistuviin tai yhteen vakavaan rikokseen

- Syyllistynyt rikokseen ja hänellä on myös muuta oireilua esim. päihdekäyttöä, poissaoloja koulusta tai väkivaltaista käytöstä
- Oletetaan nuoren hyötyvän moniammatillisesta työskentelystä
- Nuori ja hänen perheensä suostuvat asiakkuuteen.

NURRI-toimintamallissa työskentelee moniammatillinen tiimi, johon kuuluvat sosiaalityöntekijä, nuorisotyön ohjaaja, psykiatrinen sairaanhoitaja, rikosseuraamustyöntekijä ja poliisi.

Moniammatillisen tiimin kautta nuori saa tiivistä, moniammatillista ja yksilöllistä tukea itselleen tai perheelleen. Toiminnan sisältö riippuu nuoren ja perheen tilanteesta ja tarpeista. Se voi olla yksilö-, ryhmä- tai perhekeskusteluita / -tapaamisia. Mielekkään vapaa-ajan toiminnan löytymiseen on mahdollista saada tukea nuorisotyön kautta. (Oulun kaupunki.)

Oulun Yhdyskuntaseuraamustoimisto on tiiviissä yhteistyössä NURRI -hankkeen kanssa kehittämässä yhteistyömallia. Yhdyskuntaseuraamustoimistosta on yhden työntekijän työajasta osoitettu 50% hankkeeseen. Yhteistyön mallia Rikosseuraamuslaitoksen kanssa on rakennettu siten, että asiakkaat Nurri- hankkeeseen ohjautuvat poliisin nuorisoryhmän kautta sosiaalityöntekijälle, joka ottaa yhteyttä Rikosseuraamuslaitoksen työntekijään. Vaihtoehtoisesti kouluista tai Rikosseuraamuslaitoksen omista yksiköistä voidaan olla suoraan yhteydessä hankkeeseen. Selvityksen teon aikana asiakkaita oli ohjautunut Rikosseuraamuslaitoksen kautta hankkeeseen yksi ehdonalaista valvontaa suorittava nuori sekä vankilassa olevia nuoria, joiden vapautumiseen liitettäneen NURRI- hankkeen kautta tukea ja ohjausta. Hankkeessa mukana oleva rikosseuraamustyöntekijä ohjaa nuorille muun muassa ohjelmatyötä ja informoi vanhempia ja huoltajia rikosprosessiin liittyvissä asioissa.

Rovaniemi: RIKO-hanke

RIKO-hanke toteutetaan vuosina 2020–2023. RIKO-hanke sijoittuu Rovaniemen kaupungin sivistys- ja hyvinvointipalveluihin ja työntekijät ovat sosiaalialan ammattilaisia. Konkreettisia hanketoimijoita Rovaniemen kaupungilta ovat sosiaali- sekä nuorisopalvelut ja virallisia yhteistyökumppaneita ovat poliisi, Rikosseuraamuslaitos ja Aseman Lapset ry. Lisäksi tehdään yhteistyötä sosiaali-, nuoriso- ja terveystalveluiden sekä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa.

Hankkeessa työskennellään alle 25-vuotiaiden rikoksilla oireilevien nuorten kanssa. Hankkeen tarkoituksena on tukea rikoksettomiaan ja päihtetötmään elämään nuoria, joiden on epäilty osallistuneen useampiin tai vakaviin rikoksiin. Työskentelyn ytimessä on yksilötyöskentely nuoren kanssa joustavalla työotteella sekä moniammatillinen työskentely, jolla varmistetaan, että nuori saa itselleen tarpeelliset palvelut.

Hankkeen erityispiirteenä on intensiivinen työskentely nuoren kanssa sekä hänen kokonaistilanteensa kartoittaminen. Hankkeen työntekijä käyttää perusteellisesti aikaa nuoreen tutustumiseen ja ohjaa sekä tukee nuorta ja hänen lähiverkostoaan sekä varmistaa tälle oikea-aikaiset palvelut. (Rovaniemen kaupunki.)

11. Työpaja alaikäisten ja nuorten sijoitteluun ja toimintoihin liittyen

Osana selvitystyötä ja toimeksiantoa oli järjestää poikkihallinnollinen työpaja pohtimaan vaihtoehtoja alaikäisten ja nuorten vankien toimintojen ja tarvittavien palveluiden järjestämiseksi rangaistuksen aikana. Työpaja järjestettiin 19.4.2021 ja työpajaan pääsi osallistumaan lyhyellä varoitusaikalla Sosiaali- ja Terveysministeriöstä Susanna Hoikkala, Oikeusministeriöstä Paulina Tallroth ja Minna Piispa, Terveys- ja Hyvinvoinninlaitokselta Anneli Pouta, Kaisa Lepola, Vankiterveydenhuollosta Jussi Korkeamäki, Lapsiasiainvaltuutettu Elina Pekkarinen ja Vankien Vanhemmat ry Sirpa Hartikainen ja Marianne Rautio, Rikosseuraamuslaitoksen Keskushallintoyksiköstä työpajaan osallistui Riitta Kari, Sanna Kohvakka, Kati Sunimento, Kristiina Vanha -Jaakkola ja Tuija Muurinen.

Työpajaan osoitetussa kutsussa oli keskustelun pohjaksi ehdotelma mallista, johon pyydettiin työpajaan osallistuvilta kommentteja. Ehdotetussa mallissa alaikäiset ja nuoret vangit olisi sijoitettuna vankilassa olevaan erilliseen osastoon, joka olisi osa vankilaa, ei erillinen yksikkö tai laitos (vrt. Vanajan vankilan perheosasto, jossa perheosasto, jonne on sijoitettu rangaistusta suorittava vanhempi ja lapsi, on Vanajan vankilan pihapiirissä oleva erillinen rakennus). Alaikäiselle laadittaisiin rangaistuksen alussa yksi suunnitelma, jossa yhteensovitetaan lastensuojelun asiakassuunnitelma ja rangaistusajansuunnitelma. Myös nuorelle vangille laaditaan rangaistuksen alussa yksi muiden viranomaisten kanssa yhteensovitettu rangaistusajansuunnitelma. Osaston toiminnasta vastaisi Rikosseuraamuslaitoksen henkilökunta sekä Terveys- ja hyvinvointilaitoksen (koulukoti malli).

Toimintojen tavoitteellisesta ja kuntouttavasta sisällöstä vastaa Rikosseuraamuslaitoksen alaikäisten ja nuorten kanssa työskentelyyn erikoistunut henkilöstö yhdessä Terveys- ja hyvinvoinnin laitoksen, kuntien, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Henkilöstössä tulee olla sairaanhoitaja, psykologi, sosiaalityöntekijä sekä koulunkäynnin ja erityisopetuksen tukemiseksi opettaja, koulunkäynnin avustaja. Vankilan henkilökunta (opo, erityisohjaaja, ohjaaja ja valvonta) vastaa omalta osaltaan myös kuntoutustyön toteutumisesta.

Alaikäisellä, joka täyttää seuraamuksen aikana 18 vuotta, olisi mahdollisuus jatkaa asumista osastolla vankeustuomion loppuun tai kunnes hän siirtyy koevapauteen esimerkiksi itsenäistymisyksikköön tai omaan asuntoon. Alaikäisen ja nuoren kohdalla arvioitaisiin aina myös riittävän tuettu ja asteittainen vapautuminen valvotun koevapauden kautta yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa.

Ehdotettu **malli** herätti keskustelua. Kannatettavana mallissa nähtiin muun muassa se, että kuntalaisuus oli huomioitu sekä asuttaminen ja asteittainen vapauttaminen. Lisäksi lasten

sivistyksellisten oikeuksien toteuttaminen oli huomioitu. Vankiterveydenhuolto kannatti ajatusta siitä, että nuoriin kannattaa resursoida kaikki mahdolliset palvelut, joilla voidaan turvata vahvan intervention mahdollisuus vankeuden aikana, erityisesti vapautumisvaiheessa. Lisäksi vankiterveydenhuolto nosti esille, että keskittäminen on edellytys myös sille, että palveluja pystytään kehittämään ja luomaan erityisosaaja verkostoa.

Selkiyttämistä mallissa tulisi tehdä vastuiden osalta. Muistuteltiin, että Terveiden ja Hyvinvoinninlaitos voi tuottaa palveluja, mutta Rikosseuraamuslaitoksen tulee vastata täytäntöönpanosta ja valvonnasta. Lisäksi on mietittävä minkä organisaation edustaja kukakin työntekijä osastolla on silloin, kun mukana osastolla olisi myös Rikosseuraamuslaitoksen ulkopuolisia työntekijöitä. Tähän liittyy erityisesti tiedoksisaantioikeudet eri organisaatioiden työntekijöiden välillä. Lisäksi olisi täsmennettävä, minkä lain nojalla alaikäiselle tarjottavia palveluja tarvitaan, toimivalta ja juridiset kysymykset. Malli ei ratkaise tuomioistuinten käytäntöjä ja lisäksi keskusteluun nousi Sote- kysymys miten toimitaan silloin kun kunnan velvollisuus muuttuu maakunnan velvollisuudeksi?

12. Kehittämis ehdotukset

Selvityksen pohjalta esitetään seuraavia toimenpiteitä ja jatkokehitys ehdotuksia:

12.1. Alaikäisten ja nuorten vankien sijoittelu keskitetään

Alaikäinen ja nuori vanki selvityksen yhtenä toimeksiantona oli määritellä mihin laitoksiin, vankiosastoille alaikäisiä ja nuoria vankeja tulisi sijoitella. Sijoitteluehdotuksessa on päädytty keskittämään alaikäiset ja nuoret vangit, jotta riittävät palvelut saadaan varmistettua ja alaikäinen voidaan sijoittaa erilleen täysi-ikäisestä. Lainsäädäntö ei rajaa, samalla tavoin kuin alaikäisen kohdalla, täysi-ikäisen vangin sijoittelua. On kuitenkin tärkeä huomioida nuoren (18–20-vuotiaan) kohdalla riittävät tukitoimet ja nuoren iästä johtuvat erityistarpeet.

Selvityksen teon yhteydessä tarkasteltiin tilastotietoja siitä, miten nuori 21–24-vuotias oli sijoitettu vankiosastoille. Arviointikeskuksissa on erityisosaamista nuoren kokonaistilanteen huomioimisessa ja sijoittelu oli tehty usein vankiloiden päivittäisentuen osastoille, päihteettömyyssitoumus osastoille, työtoimintaan ja koulutukseen. Näillä osastoilla ja toiminnoissa vankilat pystyvät tukemaan nuorta vankilaympäristössä hänen ikänsä ja erityistarpeensa huomioiden.

Erityisesti alaikäisten sijoittelu on vaikeasti ratkaistava kokonaisuus. Alaikäisiä vankeusrangaistusta suorittavia on maassamme vain muutamia vuosittain ja heille erillisten osastojen perustaminen lähelle jokaisen kotipaikkaa ei ole mahdollista. Lisäksi alaikäisten tutkintavankien mahdollisuus sijoittaa useampaan yksikköön tulisi ratkaista.

Ehdotuksena on, että alaikäiset ja nuoret vangit keskitetään Oulun, Jyväskylän, Turun, Hämeenlinnan, Vantaan, Helsingin ja Keravan vankiloihin.

Taulukko 6. Sijoittelu ehdotus (taulukossa m = mies ja n = nainen)

	Nuoret (18–20-vuotiaat)		Alaikäiset (15–17-vuotiaat)	
	tutkintavangit	vankeusvangit	tutkintavangit	vankeusvangit
Oulun vankila	2 m	6 m	1 m + 1 n	1 n
Jyväskylän vankila (avo)		8 m		
Turun vankila	2 m	8 m	2 m	
Hämeenlinnan vankila	5 n	5 n	2 n	2 n
Vantaan vankila	30 m		10 m	
Helsingin vankila	8 m	8 m	5 m	5 m
Keravan vankila (avo)		8 m		
Yhteensä:	42 m + 5 n	38 m + 5 n	18 m + 3 n	5 m + 3 n
Tilanne: 16.5.2021	40 m + 1 n	34 m + 4 n	12 m	3 m

Helsingin vankilaan voidaan sijoitella tällä hetkellä Oikeusministeriön asetuksella (tutkintavankiloina toimivista vankiloista 341/2017) vain muutoksenhakutuomioistuimen päätöstä odottavia, jotka suotuvat sijoitukseen. Jokelan vankilaa esitetään tästä syystä nuorten sekä alaikäisten tutkintavankien sijoituspaikaksi jakamaan Vantaan vankilan painetta toimia tutkintavankilana. Jokelan vankilaa tulee tarkastella osana tutkintavankila selvitystä jatkossa.

Oulun vankila:

Pohjois-Suomen alueelle Ouluun on suunnitteilla uusi vankila, jonka arvioidaan valmistuvan vuonna 2025. Uuden vankilan rakenteiden suunnittelussa on mahdollisuus vielä ottaa huomioon

tarvittaessa alaikäisten erilleen sijoittaminen aikuisista vangeista sekä tutkintavankeutta suorittavien alaikäisten ja nuorten vankien sijoittelu Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueella. Alaikäisille ja nuorille miestutkinta- ja vankeusvangeille uudesta Oulun vankilasta tulisi varata yhteensä yhdeksän (9) paikkaa. Osasto tulisi olla tarvittaessa rakenteellisella ratkaisulla jaettavissa ja muokattavissa alaikäisten aikuisista vangeista erilleen sijoittamiseksi. Sellien tulee olla yhden hengen sellejä. Lisäksi tulee ottaa huomioon yksilötyöskentelyn mahdollisuus osastolla silloin, kun yhteydenpidon rajoitukset estävät ryhmään tai muuten yhteiseen toimintaan osallistumisen.

Oulun vankilaan on mahdollista sijoitella myös naisia tutkintavankeus ja vankeusrangaistuksen ajaksi. Naistenosastoja suunnitellessa tulee ottaa huomioon myös rakenteellisilla erityisratkaisulla toteuttaen alaikäisen naisen sijoitusmahdollisuus Oulun vankilaan.

Jyväskylän vankila:

Jyväskylään on avattu uusi avovankila heinäkuussa 2020. Jyväskylän vankila on avovankila. Jyväskylän avovankilaan voidaan tulevaisuudessa sijoittaa vain miehiä naisvankien siirtyessä pois Jyväskylän vankilasta. Jyväskylän avovankilaan olisi naisvankien siirtyessä pois mahdollista perustaa kahdeksan (8) paikkainen osasto nuorille miesvangeille. Osastolla on kahdeksan (8) yhden hengen selliä. Rakenteellisesti uudessa vankilassa on mahdollisuus oman osaston perustamiseen nuorille, 18–20-vuotiaille vangeille, avoimessa vankila ympäristössä.

Jyväskylän vankilan yhteydessä toimii Jyväskylän yhdyskuntaseuraamustoimisto, mikä mahdollistaa myös usein nuoren kohdalla tarpeellisen saumattoman yhteistyön yhdyskuntaseuraamustoimiston kanssa samassa pihapiirissä. Lisäksi Jyväskylän vankilan hyvät koulutus- ja työelämävalmiudet sekä kolmannen sektorin kanssa tehtävä laaja yhteistyö Jyväskylän alueella tukisi erityisesti nuorten vankien tarpeita.

Turun vankila:

Turun vankilassa toimii tällä hetkellä yhdeksän (9) paikkainen nuorten osasto. Nuoriso-osastolle voidaan sijoittaa 15–23-vuotiaita alaikäisen ja nuoren yksilöllisen harkinnan ja arvioin mukaan. Turun vankilaan esitetään edelleen sijoitettavan nuoria 18–20-vuotiaita miesvankeja sekä tutkintavankeja. Nuoriso-osaston kooksi esitetään kahdeksan (8) paikkaa. Tutkintavankeja keskitettäessä on Turun vankilaan tavoitteena lisätä neljä (4) uutta tutkintavankipaikkaa. Näiden lisätutkintavankipaikkojen kohdalla tulisi huomioida myös tarvittaessa alaikäinen tutkintavanki. Turun vankilassa on viimeisen vuoden aikana kehitetty aktiivisesti nuorten osaston toimintaa. Henkilökunnalle on kertynyt erityisosaamista ja kokemusta nuorten vankien kanssa työskentelyyn. Turun vankilalla on myös toimivat ja hyvät viranomais- ja sidosryhmäverkostot alueella. Turun vankilan luonteen ollessa suljettu ja turvallisuuspainotteinen voidaan nuorten

sijoittelussa ottaa huomioon myös nuoren syventynyt rikos- ja päihdekierre sekä siihen liittyvät haasteet.

Hämeenlinnan vankila:

Hämeenlinnan uudessa marraskuussa 2020 avatussa naisvankilassa on kaksi 12-paikkaista tutkintavankiosastoa. Uudessa vankilassa on myös nuorten osasto perheosaston yhteydessä, jossa on mahdollisuus rakenteellisesti jakaa käytössä oleva tila niin, että alaikäinen voidaan erottaa aikuisista vangeista.

Hämeenlinnan vankilaan esitetään sijoitettavan niin alaikäisiä kuin nuoria tutkintavankeja sekä vankeusrangaistusta suorittavia. Alaikäisiä vankeusrangaistusta suorittavia naisvankeja on Suomessa vankilassa hyvin harvoin. Nuorten osastolle tulisi olla mahdollisuus sijoittaa myös nuori vanki silloin kun se olisi perusteltua hänen ikänsä ja tilanteensa huomioiden. Nuorten osastolle on tällä hetkellä asetettu ikärajaksi 15–17 vuotta. Mikäli alaikäinen tai nuori naisvankeusvanki sijoitetaan nuorten osastolle, tulisi harkita mahdollisuutta tehdä yhteistyötä esimerkiksi ostopalveluperiaatteella perheosaston toiminnasta vastaavan Kanta-Hämeen perhetyö ry:n kanssa. Kanta-Hämeen perhetyö ry vastaan myös Vanajan vankilan perheosaston toiminnasta yhdessä vankilan henkilökunnan kanssa. Lastensuojelun ja kasvatuksellisen erityisosaamisen vahvistaminen yhteistyössä vankilan henkilökunnan kanssa alaikäisten vankien kohdalla olisi tärkeää.

Vantaan vankila:

Vantaan vankilassa toimii maamme ainoa nuoriso-osasto, jonne voidaan sijoittaa alaikäisiä tutkintavankeja. Vantaan vankilan nuoriso-osastolle voidaan sijoittaa alaikäisiä ja nuoria miehiä. Nuoriso-osaston ikäraja on 21 vuotta ja osasto on tällä hetkellä 12-paikkainen. Vantaan vankilaa esitetään edelleen alaikäisten ja nuorten mies tutkintavankien sijoitusvankilaksi. Ennen uuden vankilan valmistumista Vantaan vankilassa tulisi mahdollistaa tällä hetkellä, poikkeuksellisesti järjestetty ratkaisu kahdesta osastosta, joista toinen on osoitettu alaikäisille tutkintavangeille ja toinen nuorille tutkintavangeille. Tämä edellyttää riittävän resurssoinnin varmistamista toimintojen toteuttamiseksi.

Vantaan vankilan uuden lisärakennuksen tarvesuunnitelma on valmistunut ja hankeen on määrä edetä toteutussuunnittelulla ja rakentamisen käynnistämällä vuoden 2021 aikana. Uuden vankilan arvioidaan olevan valmis vuonna 2024.

Uuteen Vantaan vankilaan tulee varata riittävät ja asianmukaiset tilat alaikäisille ja nuorille tutkintavangeille. Alaikäisiä tutkintavankeja on vuosittain 30–40 henkeä, joista Etelä-Suomen alueella heistä on valtaosa. Alaikäisille ja nuorille tutkintavangeille tulee varata **omat** osastot.

Alaikäisten osastolla voi olla maksimissaan 10 paikkaa. Rakenteellisilla ratkaisuilla osaston kokoa tulisi voida jakaa tarvittaessa. Lisäksi kaikkien sellien tulee olla yhden hengen sellejä.

Tutkintavankeuteen usein liitettyjen tutkinnallisten yhteydenpidon rajoitusten vuoksi on tärkeää, että toiminnoissa voidaan huomioida yksilötyöskentelyn mahdollisuus osastoilla. Lisäksi on tärkeää huomioida riittävät liikuntatilat sekä ulkoilu mahdollisuudet myös niissä tilanteissa, kun alaikäinen on eristettynä muista vangeista.

Helsingin vankila:

Helsingin vankilassa toimii tällä hetkellä yksi nuorten yhdeksän (9) paikkainen osasto. Osastolle voidaan sijoittaa alle 25- vuotiaita. Helsingin vankilassa on ennen korona rajoituksia ollut myös toinen 12 paikkainen nuorten osasto. Helsingin vankilaan nuorten osastolle esitetään edelleen sijoitettavaksi nuoria 18-20 vuotiaita vankeja. Osaston koko tulisi olla kahdeksan (8) paikkaa. Lisäksi Helsingin vankilaan esitetään perustettavan kahdeksan (8) paikkainen nuorille tarkoitettu tutkintavankiosasto. Alaikäisiä tutkinta- ja vankeusvankeja varten esitetään perustettavan omat viisi (5) paikkaiset osastot. Etelä- Suomen alueelle tulee saada toinen yksikkö, jonne alaikäisiä tutkintavankeja on myös mahdollisuus sijoittaa. Paras ratkaisu olisi, että alaikäiset ja nuoret voitaisiin sijoittaa samaan vankilaan palveluiden ja toimintojen järjestämiseksi. Jatkossa tulisikin pohtia voisiko Helsingin vankila toimia myös nuorten ja alaikäisten kohdalla tutkintavankilana.

Rakenteellisesti ja alaikäisten vankeusvankien vähäisen määrän vuoksi tämä on Helsingin vankilalle haasteellinen tavoite. Maassamme ei ole yhtään alaikäisille vankeusvangeille tarkoitettua osastoa. Suomi on saanut useaan otteeseen huomautuksen asiassa (YK:n kidutuksen vastaisen komitean (CAT) raportti marraskuussa 2020 ja EOAK/4760/2020 selvitys alaikäisten erillisen pitämisestä). Alaikäisten vankeusvankien sijoitteluun omaan aikuisista erilliseen osastoon tulee hakea ratkaisu. Ensisijaisena tulee kuitenkin aina neuvotella lastensuojelun kanssa alaikäisen sijoittamisesta mahdollisuuksien mukaan vankilan ulkopuoliseen laitokseen rangaistuksen ajaksi.

Helsingin vankilan yhteydessä toimii Etelä-Suomen arviointikeskus, jossa laaditaan alaikäiselle ja nuorelle vangille rangaistusajan suunnitelma ja tehdään kokonaisarviointi. Etelä- Suomen arviointikeskuksessa on käytössä Polutus-malli, jolla pystytään asteittaisen suunnitelmallisen työskentelyn keinoin edistämään alaikäisen ja nuoren vangin kuntoutumista ja vapautumista. Käytössä olevasta mallista on hyviä kokemuksia ja se on käytössä tällä hetkellä lähes jokaisen alaikäisen ja nuoren vangin kohdalla.

Helsingin vankilan nuorten osaston toimintaa on kehitetty vuodesta 2016 alkaen. Nuorten osastolle on kertynyt erityisosaamista nuorten kanssa työskentelyyn ja osaston henkilökunnalla on tahto kehittää osaston toimintaa. Vuoden 2021 alussa on perustettu kehittämistyöryhmä, jonka

tavoitteena on edistää ja vahvistaa nuorten osastolla tehtävää työtä. Nuorten osastolle on nimetty tällä hetkellä oma vartija, jolla on ohjelmatyön ja kuntouttavan työn kokemusta.

Keravan avovankila:

Keravan uusi avovankila avattiin keväällä 2020. Keravan avovankila on maamme suurin avovankila. Keravan vankilassa on nuoriso- osasto tällä hetkellä alle 25- vuotiaille nuorille. Nuoriso- osaston toiminnassa huomioidaan nuoren erityistarpeet erityisesti koulutus- ja työelämävalmiuksien vahvistamisessa ja edistämisessä. Lisäksi nuorten osastolla on mahdollisuus kuntouttavaan ohjelmatyöhön ja tavoitteena osastolla on vapauttaa jokainen nuori valvotun koevapauden kautta siviiliin.

Keravan avovankilaan esitetään sijoitettavan nuoria vankeja, joiden rangaistusajan suunnitelmassa painottuu koulutus ja työelämänvalmiuksien vahvistaminen ja edistäminen rangaistuksen aikana. Osaston kooksi esitetään kahdeksan (8) paikkaa. Avovankila mahdollistaa myös nuoren siirtymisen asteittain siviilityön ja vankilan ulkopuolisen koulutuksen ja opintojen piiriin. Etelä-Suomen alueella Keravan avovankila mahdollistaa myös nuoren vangin sijoittamisen avoimenpiin olosuhteisiin suljetusta vankilasta.

12.2. Alaikäisille ja nuorille on turvattava riittävät toiminnot ja palvelut

Selvityksen teon yhteydessä nousi esille nuoriso-osastoilla oleva **runsas eri vankilan ulkopuolisten toimijoiden toteuttama toiminta**. Rikosseuraamuslaitos tekee tiivistä ja monipuolista yhteistyötä monien eri kolmannen sektorin, seurakuntien ja säätiöiden kanssa. Nuorille suunnatuissa ulkopuolisten toimijoiden toteuttamissa toiminnoissa korostui erilaiset vertaisryhmä tapaamiset, seurakuntien tarjoamat keskusteluryhmät sekä Marttojen järjestämät arjentaitoja vahvistavat erilaiset ryhmätoiminnot. Toiminnot oli usein myös sidottu johonkin alueella käynnissä olevaan hankkeeseen tai pilottiin. Erilaisiin hankkeisiin ja pilotteihin liittyvissä toiminnoissa on haasteena niiden päättymisen usein rahoituksen tai hankkeen päättyessä. Hankkeen päättyessä hyvät toiminnot usein päättyvät vankilassa ja samalla menetetään työntekijä hankkeen mukana, joka vastasi toiminnan järjestämisestä.

Vankilan ulkopuolisen toimijan toteuttaman toiminnan tulisi olla vankilan oman kuntouttavan toiminnan rinnalla täydentävää toimintaa tai vankilan henkilökunnan kanssa yhteistyössä toteutettavaa toimintaa. Lisäksi ulkopuolisten toimijoiden toteuttamia ohjelmia ja ryhmiä tulisi arvioida nuoren tarpeiden näkökulmasta. Tärkeää olisi myös arvioida toimintojen laatua ja vaikuttavuutta. **Tulevaisuudessa olisi hyvä pohtia täydentävien palveluiden ja toimintojen keskittämistä ja esimerkiksi ostopalveluna toteutettavia toimintoja.** Tämä antaisi Rikosseuraamuslaitokselle mahdollisuuden myös varmistaa toimintojen laatua ja vaikuttavuutta.

Erityisesti nuorten kohdalla toiminnoissa olisi hyvä huomioida niiden mahdollisuus jatkaa katkeamattomana tukena myös vapauduttaessa.

Toiminnoissa tulee kiinnittää huomiota siihen, että ne ovat erityisesti nuorelle suunnattuja toimintoja. Toimintojen tulee tukea nuoren kehitystä ja itsenäistymistä ja vahvistaa arkielämän taitoja. Monella nuorella eväät omaan itsenäiseen asumiseen tai taloudenhoitoon ovat hyvinkin puutteellisia. Vankilassa oloa aikana tulisi pyrkiä vahvistamaan nuoren kykyä huolehtia ja vastata omista asioistaan siten, että taidot esimerkiksi itsenäiseen asumiseen olisi riittäviä.

Nuorten toiminnoissa tulee huomioida myös **riittävä liikunnan ja erilaisten joukkuepelien ja yhdessä tekemisen mahdollisuus**. Liikunta kuntouttavana toimintana vahvistaa nuoren osallisuutta ja omaa toimijuutta. Liikunta antaa mahdollisuuden nuorelle myös kehityksen kannalta tärkeiden omien rajojen mittaamiseen ja kokeilemiseen. Liikunta antaa mahdollisuuden myös turvallisen väylän purkaa tunteita ja ahdistusta, joka muuten usein saattaa purkautua turhautuneena tai muuten negatiivisena käytöksenä.

Nuorten kanssa työskennellessä vankilassa ei tulisi unohtaa **seksuaaliterveyden edistämisen** tärkeyttä. Tutkintavankeuteen ja vankeuteen tuomitaan vuosittain myös alaikäisiä ja nuoria, joita epäillään ja syytetään siveellisyys- ja seksuaalirikoksista. Kehittyvän nuoren kohdalla työskentely myös seksuaaliterveyden näkökulmasta on hyvä huomioida. Stakesin Seksuaaliterveyden edistämistä Suomessa työryhmälle laaditussa muistiossa (Kosunen, 2006) nostettiin esille nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten kokemukset siitä, että työssä nousee tänä päivänä entistä useammin esille erilaisia seksuaalisen väkivallan ja pakottamisen kokemuksia nuorilla. Nuorten tulisi saada omaa kehitysvaihetta vastaavaa seksuaalikasvatusta erityisesti itsesuojelun näkökohdat huomioiden. Seksuaalikasvatuksen tavoitteena on luoda pohja hyvälle ihmissuhteille ja toisten ihmisten kunnioittamiselle. Lisäksi seksuaalikasvatuksen tulisi kehittää ymmärrystä omasta kehosta ja itsemääräämisoikeudesta. (Kosunen, 2006.)

Perusopetuksen sekä toisen asteen opintojen suorittamisen tulisi olla pääosassa alaikäisten ja nuorten vankien arkipäivän toimintoja. Perusopetus tulisi toteuttaa **lähiopetuksena** ja riittävän tuettuna alaikäisen ja nuoren taitojen ja oppiseen liittyvien haasteiden mukaisesti.

Rikosseuraamuslaitoksen tulee kiinnittää perusopetuksen ja toisen asteen opetuksen varmistamiseen erityistä huomiota uuden lakimuutoksen myötä ja tehdä tiivistä yhteistyötä kunnan opetustoimen ja oppilaitosten kanssa.

Nuori tarvitsee tuekseen aikuisen mallia ja aikuisen aikaa ja huomiota. Nuorten osaston **henkilökunta toimii nuorelle mallina aikuisesta**, joka vastaanottaa rajoja koettelevan nuoren käyttäytymistä, haastaa kuulemaan ja näkemään hänet omana itsenään. Erilaisten vuorovaikutustilanteiden ja toimintojen äärellä nuori oppii, kuinka toisten ihmisten kanssa

toimitaan rakentavasti ja muut huomioon ottaen. Tässä tehtävässä henkilökunta on kuin peili nuoren opetellessa tulemaan toimeen itsensä ja muiden ihmisten kanssa.

Nuorten osastolla verkosto- ja sidosryhmätyöskentely on edellytys palveluiden yhteensovittamisen ja palvelujatkumoiden suunnitelmallisen rakentamisen varmistamiseksi. Verkostoissa erityisesti **sosiaalityön kanssa tehtävän yhteistyön** tulee käynnistyä heti alaikäisen ja nuoren tullessa vankilaan. Verkosto- ja sidosryhmäyhteistyötä tehdessä tulee hyödyntää ja käyttää apuna vankiloiden laatimia **palvelukarttoja**, joissa eri toimijat ja palvelut on kuvattu.

12.3. Vankiterveydenhuollon resurssit turvattava lasten ja nuorten kanssa tehtävässä työssä

Selvityksen teon yhteydessä nousi esille Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön toiveena tiiviimpi yhteistyö vankiterveydenhuollon kanssa alaikäisten ja nuorten asioissa. Kokemus yhteistyön haasteista ei liittynyt niinkään tietosuoja-asioihin vaan **henkilökunnan kiireeseen ja niukkuuteen** niin vankiterveydenhuollossa kuin Rikosseuraamuslaitoksessa. Vankilan poliklinikalla toimivien sairaanhoitajien työaika koetaan täyttävän arjen perushoidon työtehtävistä ja tukea esimerkiksi nuorten osaston kanssa tehtävään yhteistyöhön ei juurikaan ole. Nuorten osastoille toivotaan erityisesti psykiatrisen sairaanhoitajan osaamista ja tukea. Toiveena on lisäksi matalan kynnyksen terveyspalveluiden ja neuvonnan mahdollisuutta.

On todettava, että kaikissa vankiloissa yhteistyön haasteet ja tilanne eivät olleet samanlaisia. Esimerkiksi **Vantaan vankilassa oli pystytty luomaan erittäin hyvä yhteistyön malli alaikäisten ja nuorten kanssa tehtävään yhteistyöhön**. Tätä yhteistyön mallia olisi hyvä edelleen kehittää ja jakaa myös muihin vankiloihin.

Vankiterveydenhuollon kanssa tehtävä yhteistyö alaikäisen ja nuoren kohdalla on erityisen tärkeää. Vankiterveydenhuolto vastaa nuoren terveyden arvioinnista ja tekee suunnitelman niistä terveydenhuollon tarpeista mitä nuorella on. Usein nuori on käyttänyt pitkään päihteitä ennen vankilaan tuloa. Hänellä saattaa olla päihteiden käytön takia pahentuneita mielenterveyden ongelmia, oppimisen vaikeuksia ja muita neuropsykiatria hoidollisia tarpeita ja haasteita. **Vankilassa tulee mahdollisuus kartoittaa nuoren terveydentila ja laatia suunnitelma siitä millaista hoitoa ja tukea nuori tarvitsee.**

Nuorilla ja alaikäisillä vangeilla on usein päihteiden käyttöön liittyviä ongelmia. **Päihteidenkäyttöön liittyvä hoitosuunnitelma tulisi laatia yhteistyössä** vankiterveydenhuollon kanssa siten, että Rikosseuraamuslaitoksen vastuulla oleva

päihdetyöskentely ja vankiterveydenhuollon hoidollinen päihdetyö voidaan sovittaa yhteen parhaalla mahdollisella tavalla. Nuori tarvitsee usein ryhmätyöskentelyn, keskusteluiden ja vertaistuen lisäksi myös lääkinnällistä hoitoa päihdeongelmaan.

Yksi nuoria vankeja yhdistävä tekijä on **neuropsykologiset haasteet**. Neuropsykologiset haasteet näyttäytyvät selkeimmin käyttäytymisen, tunne elämän ja oppimisen haasteina. Nämä arjessa eri tilanteissa esiin nousevat haasteet yhdistävät nuoria vankeja, jotka tulevat vankilaan. Siviilissä neuropsykologisiin tutkimuksiin pääsyn kriteerit ovat kohtalaisen korkeat. Vankiterveydenhuollon kanssa tulisi yhteisesti pohtia, olisiko vankeusaikana mahdollista tarjota nuorille mahdollisuus neuropsykologisiin tutkimuksiin siviilikriteerejä hieman lievemmin kriteerein. Vankilassa nuori on tavoitettavissa tutkimuksiin ja lisäksi hän on ilman päihteitä. Nämä kaksi kriteeriä on usein mahdotonta nuoren saavuttaa siviilissä ilman tukea. Lisäksi vankilassa tehty tutkimus ja hoitosuunnitelma olisi suoraan siirrettävissä siviiliin alaikäisen ja nuoren vapautuessa hoidon käynnistämiseksi ja jatkamiseksi.

12.4. Henkilöstömitoitusta lisätään ja tarjotaan täydennyskoulutusta alaikäisten ja nuorten kanssa työskenteleville

Alaikäisten ja nuorten vankien kanssa työskentely on haastavaa ja intensiivistä lähityötä. Nuorten osastolla työskentelyyn kuuluu lisäksi paljon ajallisesti aikaa vievää vankilan ulkopuolelle tehtävää verkosto- ja sidosryhmätyötä. Alaikäiset ja nuoret vangit tarvitsevat myös aikuisia vankeja enemmän läsnäoloa ja ohjausta arjen vuorovaikutus tilanteissa ja toimintojen ohjaamisessa. Lisäksi turvallisuuden näkökulmasta henkilöstön jatkuva läsnäolo osastoilla on välttämätöntä ja edellyttää riittävää henkilöstä.

Nuoriso- osastojen henkilökuntaa yhdisti työn luonteeseen nähden riittämätön resurssointi. Vankilan nuoriso- osastoa voi verrata lastensuojelulaitoksen yksikköön, jossa on sijoitettuna erityisenhuolenpidon ja kuntoutuksen tarpeessa olevia nuoria. Sijaishuollon asuinyksikön maksimikooksi lastensuojelulaissa määritellään seitsemän lasta tai nuorta ja yhtä monta hoito- ja kasvatustehtävässä toimivaa työntekijää (LsL luku 10 59 §).

Vankilan nuoriso- osastoilla on pääsääntöisesti 7 -12 nuorta. Osaston kokonaistoiminnasta vastaa erityisohjaajan ja valvonnan lisäksi myös muita vankilan kuntoutussektorin henkilökuntaan kuuluvia virkamiehiä. Muu nuorten osaston toimintaan osallistuva henkilökunta tapaa nuoria sovitusti ajanvarauksella yksilötyöskentelyn yhteydessä tai ryhmätyöskentelyssä. Osaston toiminnan päävastuu ja arjen läsnäolo jää yhden erityisohjaajan ja osaston valvonnasta vastuussa olevan vartijan vastuulle. Tämä on liian pieni resurssi toimintojen kehittämisen, toteuttamisen, työturvallisuuden ja nuorten parissa tarvittavan läsnäolon toteuttamiseksi.

Nuorten ja alaikäisten osastoille esitetään henkilöstöresurssiksi vähintään kaksi erityisohjaajaa, joilla on nuorisotyön ja lastensuojelulainsäädännön osaamista ja kaksi omaa valvonnan vastuuvirkamiestä riittävän lähityön ja toimintojen varmistamiseksi. Lisäksi heillä tulisi olla täydennyskoulutusta nuorten erityisyydestä. Muut vankilan kuntoutussektorin henkilökuntaan kuuluvat virkamiehet tukevat omalta osaltaan alaikäisten ja nuorten vankien parissa työskentelyä rangaistusajan suunnitelmaan kirjattujen tavoitteiden edistämiseksi yhdessä nuoren kanssa.

Lastensuojelulakiin on kirjattu myös alaikäisten ja nuorten kanssa työskentelevien henkilöiden ammatillisesta osaamisesta: (Luku 10 60 § 1 ja 2 mom.)

Lastensuojelulaitoksessa on oltava lasten ja nuorten tarvitsemaan hoitoon ja kasvatukseen nähden riittävä määrä sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 3 §:ssä tarkoitettuja sosiaalihuollon ammattihenkilöitä sekä muuta henkilöstöä.

Hoito- ja kasvatustehtävissä olevan henkilöstön määrässä ja henkilöstörakenteessa on otettava huomioon toimintayksikön asiakaskunnan erityistarpeet ja toiminnan luonne. Henkilöstön riittävästä määrästä, osaamisesta ja perehdytyksestä on huolehdittava siten, etteivät niihin liittyvät puutteet aiheuta rajoitusten käyttämistä, lapsen turvallisuutta vaarantavia ja ihmisarvoa alentavia rajoitustoimenpiteiden toteuttamistapoja ja käytäntöjä.

Lastensuojelulakiin on kirjattu riittävä määrä sosiaalihuollon ammattihenkilöstöä, joka tarkoittaa sosiaalityön ammattinimikkeen omaavia työntekijöitä. Roti- tietojärjestelmä ja siihen liittyvät lainsäädännön muutokset tulevat tarkentamaan sosiaalityön ammattihenkilön tehtäviä, vastuita ja velvollisuuksia myös Rikosseuraamuslaitoksessa. Nuorten osaston toiminnassa tulee varmistaa, että osaston toiminnasta vastaa vähintään yksi sosiaalihuollon ammattihenkilö, jolla on oikeus käyttää sosiaalihuollon ammattihenkilön ammattinimikettä (**nimikesuojattu ammattihenkilö**).

Vankilan nuorten osastoilla työskentelee pääsääntöisesti valvonnan ohella erityisohjaajia ja ohjaajia. Lisäksi nuori tapaa yksilötyössä vankilan sosiaalityöntekijää, sosiaalityön erityisohjaajaa, päihdetyöstä vastaavaa erityisohjaajaa, psykologia, pastoria, opoa, liikunnan ohjaajaa sekä työnjohtajia. Henkilöstön tausta koulutus vaihtelee laajasti työnkuvan ja työn vaatimusten mukaan. Pääsääntöisesti kuntouttavasta työstä vastaavalla henkilöstöllä on sosiaalityön ammattihenkilön ammattinimikettä edellyttämä koulutus, joka on sosionomi AMK tutkinto tai sosionomi YAMK. Jatkossa on tärkeää, että jokainen on hakenut ammatinharjoittamisoikeuden (laillistettu ammattihenkilö) itselleen tutkinnon suoritettuaan.

Kaikille nuorten osastoilla työskenteleville tulee jatkossa tarjota täydennyskoulutusta nuorten kanssa työskentelyyn. Koulutuksen sisällön tulee antaa ja vahvistaa tietoa nuoren kehityksestä ja kasvusta aikuiseksi, tietoa nuoren tunne-elämän kehitykseen liittyvistä asioista,

seksuaaliterveydestä sekä yleisesti nuoruuden elämänvaiheeseen liittyvistä ilmiöstä ja vaikuttavista asioista. Lisäksi koulutuksessa tulisi vahvistaa lainsäädännöllistä osaamista lastensuojelun, vankeuslain ja asetuksen ja kansainvälisten sopimusten osalta. Alaikäisen ja nuoren vangin kanssa työskennellessä lainsäädännöllinen tieto työtä ohjaavista laista ja sopimuksista on tärkeä ymmärtää myös alaikäisen ja nuoren vangin oikeuksien, oikeudenmukaisen kohtelun ja alaikäisen kohdalla lapsen edun toteutumisen varmistamiseksi.

12.5. Muut kehitysehdotukset

- **Alaikäinen vanki – ohjeen päivittäminen**

Alaikäinen vanki ohje on päivitetty vuonna 2017. Alaikäinen vanki- ohjeen sisällöstä ja sen käytettävyydestä työskentelyn tukena kysyttiin alueilta Oikeusministeriölle laaditun selvityksen yhteydessä sekä ohje otettiin esille myös ja siitä keskusteltiin selvityksen teon yhteydessä.

Alaikäinen vanki- ohjeeseen nousi tarve tarkentaa muun muassa miten ja millä perustein alaikäisen sijoittamista aikuisista vangeista on mahdollista poiketa ja kenellä on toimivalta päättää poikkeamisesta? Miten lapsen etu määritellään käytännössä sekä tarkennusta toivottiin myös siihen, kenellä on toimivalta päättää alaikäisen vangin sijoittelusta laitoksessa. Lisäksi toive nousi tarkennuksista alaikäisen järjestyksikkomuksen ja kurinpidon tilanteisiin.

- **Hyödynnetään sijoitusta ulkopuoliseen laitokseen**

Vankeuslaki (8 luku 9 §) antaa mahdollisuuden sijoittaa rangaistuksen aikana ulkopuoliseen laitokseen tai vastaavaan yksikköön. Sijoitus tulee tehdä määräajaksi ja sijoitusta tehdessä voidaan huomioida alaikäisen ja nuoren kohdalla erityiset syyt sijoituksen kestolle. Alaikäisen ja nuoren kohdalla ikään ja palvelutarpeisiin liittyvät erityiset syyt voivat olla peruste yli kuuden kuukauden sijoitukselle.

- **Yhteistyön malli lastensuojelun ja sosiaalityön kanssa**

Selvityksen teon yhteydessä keskusteluissa nousi esiin sosiaalihuollon kanssa tehtävän työn suuri vaihtelevaisuus toimintojen ja palveluiden yhteensovittamisessa.

Rikosseuraamuslaitoksessa ollaan parhaillaan laatimassa sidosryhmäyhteistyölinjauksia, joissa linjataan Rikosseuraamuslaitoksen roolia yhteistyö ja asiakassuunnitelmien edistämiseksi. Sosiaalihuollon kanssa tehtävään yhteistyöhön lastensuojelun ja jälkihuollon asiakassuunnitelmien ja yhteistyön selkeyttämiseksi olisi hyvä laatia yhteistyön malli alaikäisen tai nuoren joutuessa vankilaan sekä vahvistaa edelleen yhteistä keskustelua asiakassuunnitelmien yhteensovittamisesta ja yhteistyöstä.

- **Yhteistyön malli opetustoimen ja Risen välillä perusopetuksen ja toisen asteen opintojen varmistamiseksi**

Perusopetuksen lainsäädännön muuttuessa koskemaan myös toisen asteen opintoja tulisi Rikosseuraamuslaitoksen laatia yhteistyössä Opetus- ja kulttuuriministeriön ja Opetushallituksen kanssa ohjeistus, joka tukisi kuntien kanssa tehtävän yhteistyö sopimuksen laatimista. Vankiloiden tehtävänä on ollut laatia yhteistyö sopimus oppilaitosten kanssa. Vankiloita tulisi tukea laatimaan valtakunnallisesti yhteneväiset sopimukset kuntien opetustoimen kanssa vangeille tarjottavan opetuksen varmistamiseksi.

- **Määritelmä nuoriso-osastosta**

Nuoriso-osastoista tulisi olla virallinen määritelmä. Selvityksen pohjalta määritelmä nuoriso-osastoista näyttäisi seuraavalta:

- Nuoriso-osasto (18–20-vuotiaat) ja alaikäisten osasto (15–17-vuotiaat)
- Koko, osastojen koko saisi olla maksimissaan 8–10 henkeä.
- Toiminnot, toimintojen tulee olla alaikäisten ja nuoren ikä ja erityistarpeet huomioiden kohdennettua
- Henkilöstö, alaikäisten osastolla: kaksi erityisohjaajaa ja kaksi omaa vartijaa. Nuorten osastolla suljetussa vankilassa tulisi olla kaksi erityisohjaajaa sekä kaksi omaa vartijaa. Henkilöstömitoituksessa otettu huomioon se, että erityisohjaajalla olisi mahdollisuus työskennellä myös virka-ajan jälkeen sekä viikonloppuisin. Nuorten osastolla avovankilassa henkilöstömitoitus voi olla kevyempi, huomioiden esimerkiksi avovankilan olosuhteet ja toiminnot.

- **Nuorten osastojen ikäraja**

Nuorten osastojen ikäraja tulisi määritellä koskemaan 18–20-vuotiaita. Lainsäädäntömme määrittelee nuoren alle 21- vuotiaaksi. Lastensuojelulaissa (LsL 1 luku 6 §) nuori määritellään 18–24-vuotiaaksi ja nuorisolaissa (Nuorisolaki 1 luku 3 §) nuori määritellään aina 29-vuotiaaksi. Rikosseuraamuslaitoksessa nuoren ikä tulee olla nykyisen lainsäädäntömme mukainen.

Kansainvälisesti ikärajaa 18–20-vuotta tukee myös YK:n vuodesta 2006 alkaen valmisteltu hanke Global Study on Children Deprived of Liberty, joka on vuodesta 2016 alkaen aktiivisesti edistänyt selvityksessä esiin nousseita alaikäisten ja nuorten oikeuksia ja asemaa vankilassa. Alaikäisen sijoittamisessa vankilaan tulisi ensisijaisesti miettiä muita vaihtoehtoja, toiseksi

sijoittamista vankilan ulkopuoliseen laitokseen, kuten lastensuojelulaitokseen ja kolmanneksi sijoitus tulisi tehdä nuoriso- osastolle, jonka ikäraja on maksimissaan 21- vuotta.

- **Kolmannen sektorin toimintojen suunnitelmallisuus – ostopalvelusopimukset**

Alaikäisille ja nuorille suunnattujen toimintojen kehittämisen, vaikuttavuuden sekä laadun varmistamiseksi rikosseuraamuslaitoksen tulisi määritellä vahvemmin mitä toimintoja ja palveluita alaikäisille ja nuorille osoitetaan. Yhtenä vaihtoehtona tulisi pohtia siviilissä toimivien järjestöjen tuottamien palveluiden ostamista ostopalvelusopimuksen kautta. Tällöin myös vapautumisen yhteydessä voitaisiin varmistua palveluiden ja tukitoimien jatkuvuudesta myös siviilissä.

- **Toiminnallinen, terapeuttilinen nuorille suunnatun ohjelman, kuntoutusmenetelmän kehittäminen, etsiminen**

Vain nuorten kanssa työskentelyyn tarkoitetun toiminnallisen kuntouttavan ohjelmatyön etsiminen tai kehittäminen Rikosseuraamuslaitokseen.

Jatkotyöskentelyehdotuksia:

- **Maahanmuuttaja ja vähemmistöön kuuluvien nuorten kanssa työskentelyn erityispiirteiden ja haasteiden selvittäminen**

Selvitystä tehdessä esiin nousi maahanmuuttaja ja vähemmistöön kuuluvien nuorten parissa tehtävän työn erityishaasteet. Haasteita työskentelyyn tuo muun muassa kulttuuriset erityispiirteet, jengiytymisen estäminen ja sijoitteluun liittyvät haasteet.

Maahanmuuttajataustaisten nuorten kohdalla jengiytymiseen liittyvät kysymykset ovat tärkeä ottaa tarkasteluun riittävän ajoissa (ennaltaehkäisevä työ, toimintojen ja interventioiden kohdistaminen).

- **Nuorten 21 ikävuodesta eteenpäin vankien tilanteen selvittäminen**

Nuoria 21–25-vuotiaita tutkinta- ja vankeusvankeja on maassamme vuosittain noin tuhat henkeä. Vuonna 2020 oli 1172 henkilöä koko maassa. (Etelä-Suomen rikosseuraamusalue 397 henkeä, Länsi-Suomen rikosseuraamusalue 355 henkeä ja Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue 420 henkeä).

Nuorten vankien kohtalaisen suuren määrän vuoksi olisi tärkeä selvittää nuorten vankien toimintoja vankeusaikana, koulutukseen, työelämään ja kuntoutukseen siirtymistä ja palvelupolkujen rakentumista vankeusaikana. Nuorten 21–25-vuotiaiden kohdalla myös uusintarikollisuuden näkökulmasta rikos- ja päihdekierteen katkaisuun tulisi kiinnittää palveluissa ja toiminnoissa erityistä huomiota.

- **Kokonaan ulkopuolisen yksikön perustaminen alaikäisille tutkinta- ja vankeusvangeille.**

Selvitystyön yhteydessä pidettiin 19.4.2021 poikkihallinnollinen työpaja liittyen alaikäisten sijoitteluun. Työpajassa oli mukana Sosiaali- ja terveysministeriön, Oikeusministeriön, Terveys- ja Hyvinvoinnin laitoksen, valtion koulukotien, Vankiterveydenhuollon, Vankien vanhempien, Rikosseuraamuslaitoksen edustajat sekä lapsiasiainvaltuutettu.

Työpajaan kutsuttaessa nostettiin keskusteluun alustava pohdinta ulkopuolisesta sijoitusyksiköstä. Työpajassa nousi esille puheenvuoroissa tärkeitä yhteistyön mahdollistavia kysymyksiä, joihin tulee hakea ratkaisua ja malleja laajemmalla työskentelyllä ja pohdinnalla.

Muissa Pohjoismaissa on käytössä Rikosseuraamuslaitoksen rinnalla yksikkö, jonne alaikäisiä voidaan sijoittaa suorittamaan rangaistusta Rikosseuraamuslaitoksen ja kunnan yhteisellä sopimuksella. Nämä yksiköt toimivat omina yksikköinä ja tarjoavat alaikäisen tarvitsemat palvelut, perusopetuksen ja kuntoutuksen rangaistuksen aikana. Päävastuussa toiminnasta on pääsääntöisesti kunnat tai erillinen toimielin.

Samanlaisen tai vastaavan yksikön perustaminen Suomessa alaikäisille edellyttää laajempaa selvitystyötä sekä lainsäädännöllisiä muutoksia. Tätä selvitystä varten tulisi olla oma työryhmänsä tulevaisuudessa.

13. Lainsäädännöllisiä huomioita

Selvitystyön toimeksiannossa ei annettu tehtäväksi esittää lainsäädännöllisiä muutoksia.

Selvitystyötä tehdessä esiin nousi muutamia lainsäädäntöön liittyviä kysymyksiä ja huomioita, jotka nimeän kuitenkin tähän loppuun myöhempää tarkastelua varten.

- Alaikäisen asemaa, ikää ja kehitystasoa ei ole huomioitu vankeuslaissa (15 luku), tutkintavankeuslaissa (10 luku) eikä pakkokeinolaissa (4 luku) silloin kun häneen joudutaan kohdistamaan rajoitustoimenpiteitä, eristämistä tai sanktioita rangaistuksen aikana. Alaikäisen iän ja kehitystason huomioon ottaminen näissä tilanteissa tulisi olla lakiin kirjattuna. Vankeuslain 1 luvun 5 §:n 3 momentissa todetaan: ”Alle 21-vuotiaina rikoksensa tehneille nuorille tuomittua vankeutta täytäntöönpannaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota vangin iästä ja kehitysvaiheesta johtuviin tarpeisiin.” Periaatteessa tämä säännös koskee kaikkea vankeuden täytäntöönpanon aikana tehtäviä toimenpiteitä. Tulisi ottaa pohdintaan, onko tällainen yleisluontoinen säännös riittävä varmistamaan sen, että alaikäisyys huomioidaan myös näissä rajoitus- ja kurinpitotoimissa.
- Tutkintavankeuslaki (2 luvun 1 § ja 4 luvun 1 §:n 3 mom.) ei mahdollista alaikäisen sijoittamista vankilan ulkopuoliseen laitokseen tutkintavankeuden aikana, ei myöskään tutkinnallisten eristysten päätyttyä. Alaikäisen ensikertalaisen kohdalla tai silloin, kun tutkintavankeus määrätään lievemmästä, kun henkeen tai terveyteen kohdistuvasta rikoksesta tulisi alaikäinen olla mahdollisuus lain mukaan sijoittaa esimerkiksi päihdehoitoon tai muuhun suljettuun laitokseen tutkintavankeus ajaksi.
- Tutkintavankeus aikana alaikäisen, oppivelvollisen tulisi voida jatkaa opiskelua etäyhteyden avulla, joissa lähiopetusta ei ole mahdollista toteuttaa. Tällainen tilanne saattaa tulla yhteydenpidon rajoitusten ollessa voimassa tai muissa esimerkiksi sijoitteluun liittyvissä erityistilanteissa, jossa alaikäinen ei voi olla muiden kanssa tekemisissä.

Tutkintavankeuslaissa 4 luvun 1 §:n 1 momentti kuuluu tällä hetkellä: ”Tutkintavanki ei ole velvollinen osallistumaan vankilan järjestämään tai hyväksymään toimintaan. Jos tutkintavanki haluaa osallistua toimintaan, siihen on mahdollisuuksien mukaan varattava tilaisuus.”

Oppivelvollisuus koskettaa kaikkia Suomessa olevia alle 18- vuotiaita. Vankila ei voi hakea oppivelvollisuuslain 7 § mukaista keskeytystä ”oppivelvollisuuden suorittamisen estävän elämäntilanteeseen liittyvän muun painavan syyn vuoksi”. Keskeytyksen voi hakea vain oppivelvollinen itse tai hänen huoltajansa.

Oppivelvollisuudesta tutkintavankeus- ja vankeus aikana olisi hyvä määrätä laissa selkeästi siten, että: tutkintavankeus tai vankeus ei poista oppivelvollisuutta vaan oppivelvollisuus ”ohittaa” tutkintavankien vapaaehtoisen toimintaan osallistumisen.

- Vankikuljetuksessa alaikäinen tulisi kuljettaa aina erillään aikuisista vangeista, lakiin kirjaus tästä.
- Nuoren ikäraja vankeuslaissa. Tällä hetkellä vankeuslaissa, tutkintavankeusvankeuslaissa ikäraja on alle 21-vuotiaat rikoksesta tuomitut. Sosiaalihuoltolaissa, lastensuojelulaissa ikäraja on 18–23 vuotta, jälkihuollosta määrättäessä ikäraja on 25 vuotta. Nuorisolaissa ikäraja on 29 vuotta. Palveluiden yhteensovittaminen ja yhtenäisten asiakassuunnitelmien varmistaminen eri viranomaisten välillä nuoren palveluiden varmistamiseksi tulisi ikärajojen olla yhtenäiset.

14. Lähteet

Aalberg, Veikko & Siimes, Martti A. (2007) Lapsesta aikuiseksi. Nuoren kypsyminen naiseksi tai mieheksi. Kustannusosakeyhtiö Nemo.

Alaikäinen vanki ohje. Rikosseuraamuslaitos 1/004/2017. Saatavissa:

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/alaikainenvankiohje10042017.html>

Kaakinen, Markus & Näsi, Matti (2021) Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset 2020. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, katsauksia 47/2021.

Kosunen, Elise (2006) Seksuaaliterveyden edistäminen Suomessa, Muistio seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistämisen toimintaohjelmaa laativaa työryhmää varten. Stakes, työpapereita 5/2006.

Kuka vastaa nuorten rikoksiin? Ammattilaisten, nuorten ja kustannusten näkökulmia palveluihin. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta. 2019:34.

Rokki-projektin hankesuunnitelma. Rikoksilla oireilevien nuorten toimintamallin pilotointi Turussa. Turun kaupungin hyvinvointitoimiala, perhe- ja sosiaalipalvelut.

<https://ah.turku.fi/kh/2020/1217033x/Images/1893906.pdf>

Jari Sinkkonen 2012: Nuoruusikä. Miten lapsesta tulee nuori aikuinen? WSOY

Taustalla rikos edessä muutos - Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:3

Toimintamalli rikoksilla oirehtiville nuorille. Lausuntoyhteenveto. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2019: 44.

Toimintamalli rikoksilla oireileville nuorille. Kehittämistyöryhmän ehdotus. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2019: 26.

Tuominiemi, Salla-Tuulia (2021) Nuoria tuomitaan rangaistukseen yhä vähemmän. Tilastokeskus (artikkeli 13.1.2021).

Internetlinkit

Children Deprived of Liberty - The United Nations Global Study.

<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/StudyChildrenDeprivedLiberty/Pages/Index.aspx>

Oulun kaupunki. Kehittämishankkeet. <https://www.ouka.fi/oulu/kehittamishankkeet/turvallinen-oulu-hanke>

Rikosseuraamuslaitos. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/>

Rovaniemen kaupunki. Riko-hanke auttaa.

<https://www.rovaniemi.fi/Ajankohtaista/Artikkelit/Terveys--ja-sosiaalipalvelut/RIKO-hanke-auttaa-nuoria>

Turun kaupunki. ROKKI-toiminta tarjoaa apua ja tukea rikoksille oireileville nuorille.

<https://www.turku.fi/organisaatio/toimialat/hyvinvointitoimiala/rokki-toiminta-tarjoaa-apua-ja-tukea-rikoksilla>

Vantaan kaupunki. Vantaalla tuetaan nuoria rikoksettomään elämään

<https://www.vantaa.fi/uutisia/101/0/155006>

Lait

Laki toimeentulotuesta 30.12.1997/1412. Saatavissa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971412>

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Saatavissa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L5P26>

Nuorisolaki 12851/2016 Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>

Oppivelvollisuuslaki 1214 /2020 Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2020/20201214>

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301. Saatavissa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301#L4P39>

Tutkintavankeuslaki 768/2005 Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050768>

Vankeuslaki 767/2005 Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>

Valtioneuvoston asetus vankeudesta:

<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150548?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=asetus%20vankeudesta>

Valtioneuvoston asetus tutkintavankeudesta:

<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150549?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Valtioneuvoston%20asetus%20vankeudesta>

Rikoslaki:

<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=rikoslaki>

Kansainväliset sopimukset

Lasten oikeuksien sopimus, Unicef Saatavissa: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

YK:n vankeinhoidon vähimmäissäännöt, Nelson Mandela säännöt Saatavissa: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules_Finnish-ebook.pdf

